

Projekt współfinansowany przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

„Szkoła praktycznej ekonomii – młodzieżowe miniprzedsiębiorstwo”

(UDA.POKL.03.03.04-00-015/10-02)

Raport końcowy z ewaluacji wewnętrznej

Warszawa, czerwiec 2013

Projekt współfinansowany przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

SPIS TREŚCI

1. Rekapitulacja najważniejszych wniosków z ewaluacji	4
2. Przedmiot i kryteria ewaluacji	12
2.1. Przedmiot ewaluacji.....	12
2.1.1. Ogólne założenia, planowany przebieg realizacji i cele projektu „Szkoła praktycznej ekonomii – młodzieżowe miniprzedsiębiorstwo”	13
2.2. Cele i kryteria ewaluacji.....	18
3. Zakres i metodologia badań zrealizowanych w ramach ewaluacji wewnętrznej projektu	19
3.1 Kluczowe pytania badawcze.....	19
3.2. Metodologia badania ewaluacyjnego	20
3.3. Charakterystyka próby badawczej:	23
4. Wyniki badań ewaluacyjnych.....	26
4.1. Funkcjonowanie i ocena produktu finalnego	26
4.1.1. Realizacja projektu w szkołach.....	29
Problemy miniprzedsiębiorstw	30
Pomoc konsultantów	33
4.1.2. Ocena szkoleń dla nauczycieli	35
4.1.3. Zakres wykorzystywania i ocena materiałów dla ucznia	41
4.2. Poziom realizacji założonych celów.....	43
4.2.1. Wiedza dotycząca nowatorskich form prowadzenia zajęć z zakresu przedsiębiorczości (użytkownicy)	43
4.2.2. Wiedza z zakresu przedsiębiorczości oraz prowadzenia działalności gospodarczej (odbiorcy).....	47
4.2.3. Wiedza na temat roli przedsiębiorczości w edukacji i życiu codziennym	52
Rola zajęć z zakresu przedsiębiorczości w kształtowaniu postaw przedsiębiorczych i umiejętności uczniów (w opiniach nauczycieli)	54
Opinie nauczycieli na temat potrzeby kształtowania postaw przedsiębiorczych uczniów/uczennic szkół ponadgimnazjalnych.....	57
Wiedza uczniów na temat roli przedsiębiorczości w ich życiu codziennym.....	61
Wpływ zajęć z zakresu przedsiębiorczości i ekonomii na kształtowanie postaw przedsiębiorczych młodzieży (w opiniach uczniów)	70

Projekt współfinansowany przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Opinie uczniów na temat potrzeby kształtowania postaw przedsiębiorczych młodzieży szkół ponadgimnazjalnych.	71
4.2.4. Zainteresowania, umiejętności i zachowania uczestników projektu.....	75
Zainteresowanie problematyką przedsiębiorczości wśród uczniów	75
Zainteresowanie uczniów/uczennic prowadzeniem w przyszłości własnej działalności gospodarczej.	79
Plany edukacyjne uczniów	81
Umiejętności nauczycieli związane z nowatorską formą prowadzenia zajęć w postaci gry edukacyjnej wzorowanej na prowadzeniu działalności gospodarczej.....	82
Umiejętności praktyczne uczniów w zakresie prowadzenia działalności gospodarczej.....	85
Umiejętności i opinie dotyczące wykorzystywania nowoczesnych technologii informacyjno – komunikacyjnych.....	88
5. Podsumowanie i wnioski	97
5.1. Użyteczność działań i produktów projektu	97
5.2. Poziom realizacji założonych celów (skuteczność działań projektowych)	99
5.3. Trafność założonych celów, działań i produktów projektu.....	103
5.4. Atrakcyjność projektu na tle wcześniejszych rozwiązań w obszarze objętym projektem	104
5.5. Trwałość efektów projektu.....	105
5.6. Rekomendacje.....	106
<i>Spis tabel.....</i>	<i>108</i>
<i>Spis wykresów.....</i>	<i>110</i>

Projekt współfinansowany przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

1. Rekapitulacja najważniejszych wniosków z ewaluacji

Raport zawiera ustalenia i wnioski dotyczące realizacji projektu „Szkoła Praktycznej Ekonomii – Młodzieżowe Miniprzedsiębiorstwo w ramach dwu edycji służących testowaniu produktu finalnego (I edycji - testowania wstępnej wersji produktu oraz edycji II – pilotażowego wdrożenia poprawionej wstępnej wersji produktu finalnego). Jego podstawę stanowią przede wszystkim wyniki ankiet ewaluacyjnych wypełnionych przez uczestników obu edycji programu przed rozpoczęciem oraz po zakończeniu realizacji projektu w danym roku szkolnym (łącznie 2610 ankiet wypełnionych przez uczniów oraz 97 ankiet wypełnionych przez nauczycieli w I edycji projektu oraz 3908 ankiet wypełnionych przez uczniów i 223 ankiety wypełnione przez nauczycieli w II edycji projektu¹), dane z ankiet monitoringowych wypełnianych przez nauczycieli i uczniów – dyrektorów mini przedsiębiorstw w każdym miesiącu realizacji projektu (łącznie 776 ankiet wypełnionych przez uczniów pierwszej edycji i 1319 ankiet wypełnionych przez uczniów uczestniczących w II edycji oraz 4636 ankiet wypełnionych przez nauczycieli II edycji², a dotyczących różnych aspektów oceny poszczególnych elementów produktu finalnego, a także dane z ankiet dotyczących opisu bieżącego funkcjonowania mini przedsiębiorstw (738 ankiet w pierwszej edycji i 1396 w II edycji), dane z ankiet ewaluacyjnych wypełnianych przez wszystkich nauczycieli po szkoleniach I i II edycji (160 ankiet), oraz wyniki badań ankietowych z jurorami Ogólnopolskiego Konkursu na Najlepsze Młodzieżowe Miniprzedsiębiorstwo (86 wypełnionych ankiet w 2012 roku oraz 120 w roku 2013). Uzupełnieniem danych ilościowych są informacje z wywiadów indywidualnych z 8 jurorami głównymi Ogólnopolski Konkurs na Najlepsze Młodzieżowe Miniprzedsiębiorstwo 2013, informacje z wywiadów pogłębionych z uczniami i nauczycielami biorącymi udział w projekcie (łącznie 29 wywiadów zrealizowanych po I edycji projektu i 21 wywiadów

¹ Ponieważ nauczyciele uczestniczący w edycji pilotażowego wdrożenia byli także uczestnikami edycji testującej, w chwili rozpoczęcia edycji II (pilotażowego wdrożenia) nie kierowano do nich powtórnie ankiety diagnozującej ich opinie, przekonania oraz poziom ich wiedzy i umiejętności przed rozpoczęciem projektu.

² Ocenę wstępnej testowej wersji wszystkich materiałów zaprezentowano w raporcie ewaluacyjnym sporządzonym po zakończeniu I edycji projektu. W edycji II nauczyciele (także Ci, którzy uczestniczyli wcześniej w edycji I) oceniali materiały już skorygowane (m.in. w oparciu o wniesione przez nich uwagi sformułowane na podstawie doświadczeń z edycji testującej). Stąd też części raportu dotyczące elementów produktu finalnego bazują wyłącznie na ocenach sformułowanych w trakcie II edycji, odnosząc się tym samym do ich poprawionej wersji.

Projekt współfinansowany przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego zrealizowanych po II edycji); a także informacje pozyskane w wyniku analizy dokumentacji projektowej (m.in. wniosek projektowy i strategia wdrażania projektu, dane z comiesięcznych kart pracy nauczycieli, dane z raportów młodzieżowych miniprzedsiębiorstw).

Analiza uzyskanych informacji pozwoliła na dokonanie następujących ustaleń:

 w zakresie działań projektowych służących realizacji wskaźników produktu:

- Projekt realizowano zgodnie z harmonogramem i budżetem określonymi w ramach zapisów wniosku o dofinansowanie projektu.
- Rekrutacja do projektu przebiegła prawidłowo, zgodnie z zapisami zawartymi we wniosku o dofinansowanie (w tym z zachowaniem zasady równości płci). Ze względu na fakt, iż (ze względów niezależnych od projektodawcy - Fundacji Młodzieżowej Przedsiębiorczości) I etapu testowania nie ukończyła założona liczba 100 nauczycieli, kolejna, II edycja projektu objęła liczniejszą (w stosunku do zapisów Wniosku i Strategii) grupę nauczycieli. Dokonano powiększonej rekrutacji 72 szkół do II edycji, a na wypadek problemów analogicznych do opisanych powyżej, stworzono także listę rezerwową. Dzięki zastosowanym procedurom II edycję projektu ukończyła, zgodnie z założeniami przyjętymi w Strategii, grupa 160 nauczycieli.

Liczba odbiorców projektu, którzy ukończyli każdą z edycji okazała się wyższa niż przewidziano w dokumentacji projektowej. Pierwszą edycję projektu ukończyło 1364 odbiorców, zaś edycję II 2046 odbiorców – uczniów/uczennic szkół ponadgimnazjalnych (odpowiednio o 164 osoby i o 126 osób więcej niż zaplanowano w Strategii wdrażania produktu).

- Realizację zajęć z uczniami w obu edycjach poprzedziły warsztaty szkoleniowe dla nauczycieli, podczas których mogli oni wstępnie zapoznać się zarówno z samym produktem finalnym, jak i z zasadami jego testowania, a także przekazać swoje uwagi i sugestie. Obydwa warsztaty uzyskały wysoką ocenę uczestników w zakresie zawartości merytorycznej, zgłoszono kilka uwag do strony organizacyjnej pierwszego szkolenia, co wiązało się w dużym stopniu

Projekt współfinansowany przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

z (niezależnym od organizatorów) remontem części obiektu, w którym warsztat się odbywał.

- W ramach projektu „Szkoła Praktycznej Ekonomii – Młodzieżowe Miniprzedsiębiorstwo” w roku szkolnym 2011/2012 zostały założone 134, zaś w roku szkolnym 2012/2013 aż 225 miniprzedsiębiorstw. Ich działalność była na bieżąco monitorowana (poprzez comiesięczne ankiety wypełniane przez uczniów-dyrektorów mini przedsiębiorstw oraz nauczycieli – ich opiekunów) oraz raportowana w comiesięcznych zestawieniach. Także koordynator projektu utrzymywał stały kontakt mailowy i telefoniczny z opiekunami, udzielając im wsparcia w rozwiązywaniu napotkanych problemów. W ramach monitoringowych badań ankietowych odnotowano następujące problemy sygnalizowane w przypadku większości miniprzedsiębiorstw (uporządkowane według malejącej liczby wskazań):

➤ I edycja:

- ✓ obowiązkowość i terminowość wykonywania obowiązków (67% młodzieżowych miniprzedsiębiorstw)
- ✓ organizacja pracy zespołu (63% młodzieżowych mini przedsiębiorstw)
- ✓ motywacja wspólników (58% młodzieżowych mini przedsiębiorstw)
- ✓ prowadzenie dokumentacji finansowej (56% młodzieżowych miniprzedsiębiorstw)
- ✓ komunikacja między wspólnikami (52% młodzieżowych mini przedsiębiorstw)

➤ II edycja:

- ✓ obowiązkowość i terminowość wykonywania obowiązków (56% młodzieżowych mini przedsiębiorstw)
- ✓ organizacja pracy zespołu (55% młodzieżowych mini przedsiębiorstw)
- ✓ motywacja wspólników (55% młodzieżowych mini przedsiębiorstw)
- ✓ komunikacja między wspólnikami (53% młodzieżowych miniprzedsiębiorstw)

Projekt współfinansowany przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

W pierwszej edycji stosunkowo często zgłaszane były także, niemal niepojawiające się w edycji II (po korekcie produktu finalnego przeprowadzonej przed jej rozpoczęciem), problemy techniczne związane z obsługą programów umieszczonych na platformie internetowej.

- Uczniowie/uczennice realizujące projekt uczestniczyli/ły w roku 2012 i 2013 w Ogólnopolskim Konkursie na Najlepsze Młodzieżowe Miniprzedsiębiorstwo PRODUKCIK. Finał konkursu, w którym brali udział uczestnicy I edycji odbył się w dniach 31 maja – 1 czerwca 2012 r. w Warszawie, zaś finał konkursu z udziałem uczestników II edycji projektu odbył się w dniach 11-12 kwietnia 2013r, także w Warszawie (w siedzibie Giełdy Papierów Wartościowych).
- Po zakończeniu I edycji realizacji projektu uczestniczący w niej nauczyciele/nauczycielki wzięli udział w warsztatach podsumowujących, podczas których dokonali analizy mocnych i słabych stron projektu oraz wszystkich opracowanych w projekcie materiałów (elementów produktu finalnego) i wypracowali rekomendacje dotyczące korekty wstępnej wersji produktu finalnego. Opierając korekty na opiniach użytkowników i odbiorców testujących produkt, w projekcie wypełniono założenie realnego włączenia grup docelowych w prace nad ostatecznym kształtem produktu finalnego.
- Wypracowano ostateczną, skorygowaną wersję produktu finalnego w ramach, którego, zgodnie z założeniami przyjętymi w Strategii znalazły się poprawione w oparciu o doświadczenia użytkowników i odbiorców obu edycji:

Program nauczania do przedmiotu ekonomia w praktyce, opracowany tak aby nauczyciel mógł wykorzystać w pełnym zakresie wiadomości i umiejętności zdobyte przez uczniów na wcześniejszych etapach edukacyjnych, w tym również na zajęciach podstaw przedsiębiorczości.

Materiały dla nauczyciela (przewodnik zawierający materiały dydaktyczne, w tym: opis idei i zasad gry edukacyjnej „Młodzieżowe miniprzedsiębiorstwo”, regulamin miniprzedsiębiorstwa, program nauczania, opis roli nauczyciela

Projekt współfinansowany przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

i konsultanta biznesowego, zadania edukacyjne, Vademecum dla ucznia, płyta DVD z zadaniami edukacyjnymi oraz materiałami multimedialnymi).

Materiały dla ucznia (Vademecum dla ucznia czyli poradnik jak prowadzić młodzieżowe miniprzedsiębiorstwo, teczki dla dyrektorów miniprzedsiębiorstwa wraz z wzorami druków do dokumentowania działalności miniprzedsiębiorstwa, użytkowe programy komputerowe: program FINANSE do prowadzenia dokumentacji finansowej miniprzedsiębiorstwa; generator biznesplanu, płyta CD z wzorami druków potrzebnych do dokumentowania działalności miniprzedsiębiorstwa.

Platforma internetowa (zakładki ogólnodostępne zawierające materiały informacyjno – promocyjne, regulamin miniprzedsiębiorstwa, interaktywną mapkę uczestników gry edukacyjnej „Młodzieżowe miniprzedsiębiorstwo”, serwis dotyczący działalności gospodarczej, opis roli konsultanta biznesowego oraz zakładkę „Warto wiedzieć”, a także formularz kontaktowy, zakładki dla nauczyciela i ucznia dostępne po zalogowaniu (spersonalizowany panel nauczyciela do monitorowania pracy własnych miniprzedsiębiorstw, materiały dydaktyczne: zadania edukacyjne, Vademecum dla ucznia, filmy i prezentacje, a także wzory dokumentów przydatnych do prowadzenia miniprzedsiębiorstwa, panel miniprzedsiębiorstwa, program do zarządzania miniprzedsiębiorstwem (w tym: rejestracja miniprzedsiębiorstwa), generator biznesplanu oraz program FINANSE . W zakładce tej dostępna jest także psychozabawa dla uczestników i uczestniczek projektu – test kompetencji menedżerskich.

- W obu edycjach zrealizowano liczne działania upowszechniające (por. str. 29 -30) niniejszego opracowania).

Projekt współfinansowany przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

 w zakresie realizacji działań projektowych z punktu widzenia wskaźników rezultatu:

- W przypadku 96% użytkowników projektu – nauczycieli odnotowano wzrost wiedzy dotyczącej nowatorskich form prowadzenia zajęć z zakresu przedsiębiorczości wśród uczniów szkół ponadgimnazjalnych. Wzrost ten według deklaracji badanych wyniósł średnio 61% (przy czym blisko co trzeci z nauczycieli zadeklarował wzrost wynoszący minimum 80%).
- W przypadku blisko 94% ankietowanych odbiorców projektu (3052 uczniów/uczennic) odnotowano wzrost wiedzy z zakresu przedsiębiorczości oraz prowadzenia działalności gospodarczej. Wzrost ten według deklaracji badanych wyniósł średnio 61,6% w I edycji i średnio 65,6 w II edycji (przy czym blisko 30% ogółu badanych zadeklarowało wzrost wynoszący minimum 80%).
- W wyniku uczestnictwa w projekcie Szkoła praktycznej ekonomii – młodzieżowe miniprzedsiębiorstwo 85% nauczycieli/nauczycielek (136 osób) zwiększyło posiadaną wiedzę na temat roli przedsiębiorczości w edukacji. Deklarowany przez nauczycieli wzrost wiedzy na temat roli przedsiębiorczości w edukacji wyniósł średnio 63%.
- W przypadku 81% ogółu badanych nauczycieli (130 osób) wzrosło przekonanie o potrzebie kształtowania postaw przedsiębiorczych uczniów szkół ponadgimnazjalnych.
- W badaniu końcowym 152 nauczycieli (90% ogółu) podniosło (w stosunku do badania początkowego) swoją ocenę zajęć z zakresu przedsiębiorczości z punktu widzenia ich wpływu na kształtowanie u uczniów postaw przedsiębiorczych.
- Ponad 90% ogółu uczniów obu edycji biorących udział w badaniach (łącznie 2954 osoby) zadeklarowało, iż podczas realizacji projektu „Szkoła praktycznej ekonomii – młodzieżowe miniprzedsiębiorstwo” zwiększyła się ich wiedza na temat roli, jaką odgrywa przedsiębiorczość (postawa przedsiębiorcza) w

Projekt współfinansowany przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

codziennym życiu. Poziom wzrostu własnej wiedzy w analizowanym zakresie ankietowani uczniowie/uczennice oszacowali średnio na 65%.

- Ponad 77% badanych uczniów (2512 osób) zwiększyło swoje przekonanie o przydatności w życiu codziennym przynajmniej jednej z umiejętności składowych postawy przedsiębiorczej. Z wywiadów pogłębionych przeprowadzonych z uczniami i nauczycielami wynika, że zmiana ta jest bezpośrednim efektem wzrostu wiedzy na temat roli przedsiębiorczości w życiu codziennym.
- Aż u 84% ogółu badanych uczniów (2737 osób) wzrosło przekonanie o potrzebie kształtowania postaw przedsiębiorczych młodzieży.
- W przypadku 77% badanych odbiorców projektu (2520 uczniów) odnotowano wzrost poziomu zainteresowania przedsiębiorczością.
- Aż 73% uczniów uczestniczących w badaniach (3394 osoby) bezpośrednio zadeklarowało wzrost zainteresowania prowadzeniem w przyszłości własnej działalności gospodarczej.
- Ponad 42% ogółu ankietowanych odbiorców projektu (52% deklarujących zamiar podjęcia studiów wyższych) zwiększyło swoje zainteresowanie kontynuacją kształcenia na kierunkach o kluczowym znaczeniu dla gospodarki opartej na wiedzy i kierunkach kształtujących kluczowe kompetencje takie, jak przedsiębiorczość.
- Aż 95% nauczycieli – użytkowników projektu zadeklarowało wzrost umiejętności prowadzenia zajęć z uczniami w formie gry edukacyjnej wzorowanej na prowadzeniu działalności gospodarczej, szacując ten wzrost średnio na 63,1% w stosunku do stanu wyjściowego (przed realizacją projektu).
- W ramach dwu edycji projektu „Szkoła praktycznej ekonomii – młodzieżowe miniprzedsiębiorstwo” zostało założonych 359 miniprzedsiębiorstw (poprowadzonych przez 3410 uczniów/uczenic) - 134 w roku szkolnym 2011/2012 (prowadzonych łącznie przez 1364 uczniów/uczenice) oraz 225 w

Projekt współfinansowany przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

roku szkolnym 2012/2013 (prowadzonych przez 2046 uczniów/uczennice). Po realizacji projektu aż 92% ogółu badanych odbiorców produktu finalnego (3005 uczniów/uczennic z obu edycji) zadeklarowało wzrost umiejętności praktycznych w zakresie prowadzenia działalności gospodarczej oceniając ten wzrost średnio na 81%.

- W przypadku 138 nauczycieli (86% ogółu) odnotowano wzrost umiejętności posługiwania się nowoczesnymi technologiami informacyjno – komunikacyjnymi (ICT) Deklarowany wzrost poziomu umiejętności w omawianym zakresie wyniósł średnio 61,5%.
- Aż 91% nauczycieli deklaruje także wprost, że podczas realizacji projektu poziom ich zainteresowania stosowaniem nowoczesnych technologii informacyjno - komunikacyjnych wzrósł, szacując ten wzrost średnio na 44%
- Wzrost umiejętności w zakresie ICT odnotowało także w przypadku 67% badanych uczniów (2188 osób). Według deklaracji badanych ich umiejętności w zakresie wykorzystania ICT wzrosły średnio o 62%.
- Aż 78% uczniów deklaruje także wzrost zainteresowania wykorzystywaniem technologii informacyjno – komunikacyjnych w ramach zajęć szkolnych w większym zakresie niż miało to miejsce do tej pory, szacując ten wzrost zainteresowania średnio na 65% w stosunku do stanu sprzed projektu.

Projekt współfinansowany przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

2. Przedmiot i kryteria ewaluacji

Właściwą realizację każdego badania społecznego w terenie warunkuje poprzedzające ją opracowanie szczegółowych dyrektyw dotyczących przedmiotu badania oraz adekwatnej dla jego eksploracji i analizy metodologii. Opracowanie takie ma zazwyczaj postać koncepcji badawczej zawierającej dokładne ustalenia w zakresie celu badania, związanej z nim problematyki badawczej, doboru źródeł informacji oraz odpowiadających im metod i technik badawczych. Naturalny punkt wyjścia ewaluacji (rozumianej jako systematyczne badanie cech i działań realizowanych w ramach analizowanego projektu z punktu widzenia wsparcia jego realizacji, zrozumienia ewentualnych problemów i poprawy jego efektywności w zakresie założonych celów) stanowi zatem dogłębne zapoznanie się z procesem podlegającym analizie oraz wyznaczenie kryteriów prowadzonego badania.

2.1. Przedmiot ewaluacji

Przedmiot ewaluacji stanowią działania zaprojektowane i realizowane w ramach projektu „Szkoła praktycznej ekonomii – młodzieżowe miniprzedsiębiorstwo” oraz produkt finalny opracowany w ramach tegoż projektu w postaci:

- programu nauczania do przedmiotu ekonomia w praktyce, w którym ujęte zostaną: cele kształcenia i wychowania, treści nauczania oraz sposoby ich osiągania, opis osiągnięć ucznia/uczennicy, metody oraz kryteria oceniania;
- materiałów dla nauczyciela/nauczycielki:

- Przewodnik dla nauczyciela zawierający:

młodzieżowe miniprzedsiębiorstwo-zaproszenie do programu, młodzieżowe miniprzedsiębiorstwo na zajęciach szkolnych, opis idei programu, regulamin miniprzedsiębiorstwa, program nauczania do przedmiotu ekonomia w praktyce, opis rola opiekuna/opiekunki młodzieżowego miniprzedsiębiorstwa, opis roli konsultanta biznesowego, działania miniprzedsiębiorstwa – funkcjonowanie miniprzedsiębiorstwa krok po kroku z wyszczególnieniem działań uczniów/uczennic, zadania

Projekt współfinansowany przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

nauczyciela/nauczycieli i konsultanta wraz ze wskazaniem przydatnych materiałów dydaktycznych; zadania edukacyjne (zadania edukacyjne, ćwiczenia wspierające, studium przypadku);

- Warto wiedzieć: materiały pomocnicze dla nauczyciela w obszarze funkcjonowania miniprzedsiębiorstwa;

- Vademecum dla ucznia/uczenicy – poradnik jak prowadzić młodzieżowe miniprzedsiębiorstwo;

- płyta DVD zawierająca multimedialne materiały (filmy edukacyjne, prezentacje i zadania edukacyjne);

- materiałów dla ucznia/uczenicy:

- Vademecum dla ucznia/uczenicy – poradnik, jak prowadzić młodzieżowe miniprzedsiębiorstwo

- teczki dla dyrektorów miniprzedsiębiorstwa wraz z wzorami druków;

- użytkowe programy komputerowe do prowadzenia miniprzedsiębiorstwa (program FINANSE, zarządzanie miniprzedsiębiorstwem, generator biznesplanu).

- płyta CD zawierająca wzory dokumentów potrzebnych do dokumentowania działalności miniprzedsiębiorstwa

- platformy internetowej zawierającej informacje o programie, program nauczania, Vademecum dla ucznia, serwis dotyczący działalności gospodarczej (np. wybrane wskaźniki finansowe, przydatne linki), serwis dotyczący rejestracji młodzieżowych miniprzedsiębiorstw oraz monitorowania ich działalności np. raporty miesięczne w formie do uzupełniania na bieżąco. Platforma zawiera również m.in: filmy edukacyjne, zadania np. test kompetencji menedżerskich itp.

-

2.1.1. Ogólne założenia, planowany przebieg realizacji i cele projektu „Szkola praktycznej ekonomii – młodzieżowe miniprzedsiębiorstwo”

Zgodnie z informacjami zamieszczonymi na stronie projektu, „Szkola praktycznej ekonomii – młodzieżowe miniprzedsiębiorstwo” to przedsięwzięcie Fundacji

Projekt współfinansowany przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego Młodzieżowej Przedsiębiorczości mające na celu opracowanie i wprowadzenie innowacyjnych narzędzi do zajęć z przedmiotu ekonomia w praktyce oraz zwiększenie skuteczności edukacji uczniów szkół ponadgimnazjalnych poprzez kształtowanie kluczowych kompetencji, takich jak inicjatywność i przedsiębiorczość. Projekt jest współfinansowany przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego.

Projekt jest skierowany do nauczycieli podstaw przedsiębiorczości oraz przedmiotów ekonomicznych w liceach i technikach i ma na celu:

- przygotowanie młodych ludzi do wejścia na rynek pracy,
- pokazanie szans i zagrożeń wynikających z samozatrudnienia,
- efektywne kształtowanie postawy przedsiębiorczości i naukę przez działanie,
- zwiększenie zainteresowania uczniów kontynuacją kształcenia w kierunkach o kluczowym znaczeniu dla gospodarki.

Uczniowie uczestniczą w grze edukacyjnej polegającej na założeniu w szkole własnej firmy zorganizowanej na wzór spółki jawnej:

- szukają pomysłu na produkt,
- przygotowują biznesplan przedsięwzięcia,
- gromadzą kapitał,
- podejmują działania marketingowe,
- produkują i sprzedają swoje produkty (usługi),
- prowadzą dokumentację finansową,
- podejmują ryzyko biznesowe.

Punktem wyjścia do opracowania projektu była analiza i diagnoza stanu edukacji ponadgimnazjalnej (metod prowadzenia zajęć, materiałów i narzędzi dydaktycznych) w zakresie przedsiębiorczości, ze szczególnym uwzględnieniem problemu kształtowania praktycznych umiejętności uczniów. W ramach pierwszego etapu realizacji projektu, Partner Projektu - Społeczna Wyższa Szkoła Przedsiębiorczości i Zarządzania w Łodzi przeprowadził badania „Jak skutecznie rozwijać zdolności praktycznego wykorzystania umiejętności

Projekt współfinansowany przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego nabytych w trakcie nauki przedsiębiorczości”³, na podstawie których zdiagnozowano m.in. niedostosowane do rzeczywistych potrzeb rynku pracy programy nauczania, nieefektywne metody i formy kształcenia oraz tradycyjne narzędzia dydaktyczne. Tymczasem (według wyników tych samych badań) uczniowie i uczennice chętnie widzieliby zajęcia prowadzone w oparciu o elementy praktyczne. Szczególnie cenione są zajęcia ujmujące w sposób praktyczny zagadnienia związane z przedsiębiorczością. Ponad 63% badanych wyraża opinię, iż na zajęciach powinno być „mniej teorii więcej praktyki”. Wyniki badań wskazują, że uczniowie/uczennice chcieliby żeby zajęcia prowadzone były w oparciu o przykłady praktycznego wykorzystania prezentowanej teorii ze współuczestnictwem praktyków biznesu oraz uważają, iż zajęcia powinny zostać wzbogacone o materiały multimedialne. Uczniowie i uczennice upatrują w takich zajęciach szansy na skuteczne zaistnienie na rynku pracy, co może prowadzić do ograniczenia stopy bezrobocia wśród absolwentów szkół ponadgimnazjalnych, a tym samym w perspektywie kilku lat wpłynąć pozytywnie na gospodarkę w ogóle. Ankietowani i ankietowane wskazali również szereg umiejętności, które zdobyli podczas praktycznych zajęć i które to będą mogli wykorzystać w przyszłości, a większość badanych (80%) uważa, że problemy, z którymi spotkali się podczas praktycznych zajęć z przedmiotu podstawy przedsiębiorczości odzwierciedlają codzienne problemy przedsiębiorców.

Zdiagnozowane problemy dotyczą wszystkich szkół ponadgimnazjalnych na terenie całego kraju, a ich bezpośrednim skutkiem jest brak praktycznego przygotowania uczniów polskich szkół do realnego zawodowego życia. Wśród najważniejszych konsekwencji wymienić należy brak umiejętności samodzielnego twórczego myślenia. Wiedza zdobywana przez uczniów w polskiej szkole ma charakter odtwórczy, co nie pozwala na rozwinięcie umiejętności twórczego myślenia, samodzielnego poszukiwania informacji i kreatywnego rozwiązywania problemów. Zdecydowanie obniża to jakość przygotowania absolwentów polskich szkół do aktywnego, efektywnego uczestniczenia w zawodowym życiu.

³ Badania przeprowadzono w 30 miastach Polski, na terenie 38 szkół ponadgimnazjalnych, zajęcia uczniami, którzy uczestniczyli w zajęciach z przedmiotu podstawy przedsiębiorczości. Badaniami zostało objętych 250 uczniów i uczennic oraz 41 nauczycieli i nauczycielek. Przyjęta w badaniu próba była próbą reprezentatywną dla wszystkich szkół ponadgimnazjalnych na terenie Polski.

Projekt współfinansowany przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Opracowanie do przedmiotu ekonomia w praktyce programu nauczania „Młodzieżowe Miniprzedsiębiorstwo” opartego na grze edukacyjnej, podczas której uczniowie i uczennice poznają faktyczne, a nie jedynie teoretyczne zasady funkcjonowania podmiotu gospodarczego stanowi próbę zmiany opisanego stanu rzeczy.

Celem ogólnym projektu jest zwiększenie skuteczności edukacji uczniów polskich szkół ponadgimnazjalnych w zakresie wiedzy i umiejętności dotyczących funkcjonowania na rynku pracy oraz prowadzenia własnej działalności gospodarczej poprzez wypracowanie innowacyjnego programu oraz nowatorskich metod prowadzenia zajęć z zakresu przedsiębiorczości i ekonomii.

O realizacji celu ogólnego świadczyć będzie uprzednia realizacja celów szczegółowych zaprezentowanych w poniższej tabeli wraz z odpowiadającymi im efektami uzyskanymi po wprowadzeniu innowacji (w wyniku realizacji projektu).

Tabela 1 – Zestawienie celów szczegółowych zakładanych efektów realizacji projektu

Lp.	Cel szczegółowy	Stan po wprowadzeniu innowacji
1.	Zwiększenie o 60% wiedzy i umiejętności 80% użytkowników (140K i 20M) proj. ze szkół z 16 polskich województw o nowatorskie formy, metody oraz aspekty merytoryczne prowadzenia zajęć z zakresu przedsiębiorczości wśród uczniów SPG do listopada 2013 r.	70% użytkowników projektu – nauczycieli zwiększy o 60% wiedzę dotyczącą nowatorskich form prowadzenia zajęć wśród uczniów SPG z zakresu przedsiębiorczości. 90% użytkowników projektu zwiększy o 60% umiejętności związane z nowatorskimi formami prowadzenia zajęć w formie gry edukacyjnej wzorowanej na prowadzeniu działalności gospodarczej z uczniami.
2.	Zwiększenie o 60% zasobów wiedzy i umiejętności 70% spośród 3120 (1560K i 1560M) odbiorców proj. ze szkół z 16 polskich województw z zakresu przedsiębiorczości oraz zakładania i prowadzenia działalności gospodarczej do listopada 2013 r. oraz zwiększenie o 50% zainteresowania odbiorców prowadzeniem w przyszłości własnej działalności gospodarczej.	65% odbiorców projektu – uczniów zwiększy o 60% wiedzę dotyczącą przedsiębiorczości oraz zakładania i prowadzenia działalności gospodarczej. 75% odbiorców projektu – uczniów zwiększy o 80% praktyczne umiejętności związane z zakładaniem i prowadzeniem działalności gospodarczej. (Nie mniej niż 260 miniprzedsiębiorstw zostanie założonych i prowadzonych łącznie przez 3120 uczniów i uczennic.) W przypadku 50% odbiorców projektu wzrośnie zainteresowanie prowadzeniem w przyszłości własnej działalności gospodarczej.

Projekt współfinansowany przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Lp.	Cel szczegółowy	Stan po wprowadzeniu innowacji
3.	Kształtowanie postaw przedsiębiorczych wśród użytkowników (160os.) (140K i 20M) i odbiorców (3120os.) (1560K i 1560M) projektu ze szkół z 16 polskich województw do listopada 2013 r. mające na celu zwiększenie o 30% świadomości 60% użytkowników i odbiorców projektu odnośnie roli przedsiębiorczości w życiu codziennym oraz wartości jaką niesie za sobą kontynuacja kształcenia na kierunkach kluczowych dla gospodarki opartej na wiedzy.	70% użytkowników projektu – nauczycieli zwiększy o 40% wiedzę dotyczącą roli przedsiębiorczości w edukacji. W przypadku 70% użytkowników projektu nastąpi wzrost pozytywnych opinii i postaw związanych z postrzeganiem przedsiębiorczości oraz konieczności kształtowania postaw przedsiębiorczych uczniów SPG. 80% odbiorców projektu – uczniów zwiększy o 60% wiedzę dotyczącą roli przedsiębiorczości w życiu codziennym. W przypadku 70% odbiorców projektu nastąpi wzrost pozytywnych opinii związanych z postrzeganiem przedsiębiorczości. 40% odbiorców projektu – uczniów zwiększy zainteresowanie przedsiębiorczością oraz kontynuacją kształcenia na kierunkach o kluczowym znaczeniu dla gospodarki opartej na wiedzy.
4.	Podniesienie o 30% do listopada 2013 r zainteresowania i umiejętności posługiwania się ICT 60% uczestników (1700K i 1580 M) projektu (UP) ze szkół zlokalizowanych na terenie 16 polskich województw.	60% użytkowników projektu – nauczycieli zwiększy o 30% umiejętności ICT. 70% użytkowników projektu – nauczycieli zwiększy o 30% zainteresowanie posługiwaniem się ICT. 40% odbiorców projektu – uczniów SPG zwiększy o 20% umiejętności ICT. 60% odbiorców projektu – uczniów SPG zwiększy o 20% zainteresowanie posługiwaniem się ICT.

Zgodnie z założeniami testowanie produktu finalnego projektu „Szkoła praktycznej ekonomii – młodzieżowe miniprzedsiębiorstwo” obejmuje dwie edycje – testującą realizowaną w roku szkolnym 2011/2012 oraz edycję pilotażowego wdrożenia realizowaną w roku szkolnym 2012/2013, zaś on sam skierowany jest do uczniów/uczennic oraz nauczycieli/nauczycielek szkół ponadgimnazjalnych z terenu całej Polski. Jego bezpośrednimi adresatami są:

1. Użytkownicy produktu (według założeń 100 w I edycji, docelowo 160 w II edycji, czyli wdrożeniu pilotażowym) – nauczyciele podstaw przedsiębiorczości oraz przedmiotów ekonomicznych posiadający stosowne kwalifikacje są najlepiej przygotowani do prowadzenia zajęć z uczniami w zakresie prowadzenia miniprzedsiębiorstwa. Posiadają odpowiedni zasób wiedzy teoretycznej, natomiast nie dysponują doświadczeniem w zakresie pracy metodą projektu oraz prowadzenia małej firmy.
2. Odbiorcy produktu (według założeń co najmniej 1200 w I edycji oraz 1920 w II edycji) - uczniowie szkół ponadgimnazjalnych. Uczniowie ci realizują w szkole

Projekt współfinansowany przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

przedmiot podstawy przedsiębiorczości, podczas którego zdobywają elementarną wiedzę teoretyczną na temat funkcjonowania gospodarki, w tym podstaw prawnych prowadzenia działalności gospodarczej.

2.2. Cele i kryteria ewaluacji

Ewaluacja realizowana w pierwszym roku testowania wstępnej wersji produktu finalnego wypracowanego w ramach projektu „Szkoła praktycznej ekonomii – młodzieżowe miniprzedsiębiorstwo” miała charakter formatywny. Jej podstawowym celem było dostarczenie informacji pozwalających na podjęcie działań wspierających realizację projektu oraz skorygowanie wstępnej wersji produktu finalnego w celu zwiększenia jego efektywności, skuteczności i trafności. Ewaluacja towarzysząca II edycji testowania produktu, czyli jego pilotażowemu wdrożeniu ma charakter podsumowujący. W oparciu o dwuletnią obserwację funkcjonowania wstępnej wersji produktu finalnego w praktyce edukacyjnej oraz refleksje i oceny użytkowników i odbiorców produktu stawia sobie za główny cel analizę jego rzeczywistych efektów.

W związku z tym zdefiniowano następujące kryteria ewaluacji końcowej produktów i działań zrealizowanych w ramach obu edycji projektu:

- **Użyteczność** – rozumiana jako ocena adekwatności działań i produktów wykorzystywanych w ramach projektu do potrzeb ich użytkowników i odbiorców
- **Skuteczność** – rozumiana jako ocena poziomu realizacji założonych celów
- **Trafność** – rozumiana jako ocena zgodności celów projektu z potrzebami jego beneficjentów
- **Efektywność** – rozumiana jako ocena atrakcyjności projektu (także finansowej) względem wcześniejszych rozwiązań funkcjonujących w obszarze objętym projektem
- **Trwałość** – rozumiana jako ocena możliwości funkcjonowania produktu po zakończeniu realizacji (finansowania) projektu (multiplikowalność, dostępność)
- **Zaangażowanie grup docelowych** – rozumiane jako włączenie ostatecznych beneficjentów w tworzenie produktu finalnego

Projekt współfinansowany przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

3. Zakres i metodologia badań zrealizowanych w ramach ewaluacji wewnętrznej projektu

3.1 Kluczowe pytania badawcze

Dokonanie efektywnej ewaluacji, przynoszącej potrzebne, istotne na etapie testowania produktu, dane na temat jego funkcjonowania, wymagało sformułowania kluczowych pytań badawczych wyznaczających zakres poszukiwanych informacji i kierunkujących działania badawcze.

Za kluczowe z punktu widzenia realizacji wcześniej przytoczonych celów i kryteriów uznano następujące pytania:

1. *W jakim stopniu projekt oraz produkty wypracowane w jego ramach są adekwatne do potrzeb uczestników?*

- W jakim zakresie uczestnicy wykorzystują poszczególne elementy produktu finalnego?
- Jak uczestnicy (użytkownicy i odbiorcy) oceniają poszczególne elementy produktu finalnego?
- Czy i jakie problemy związane z wykorzystywaniem produktu finalnego zgłaszają?
- Czy i w jaki sposób zgłaszane problemy są rozwiązywane/możliwe do samodzielnego rozwiązania przez użytkowników i odbiorców produktu?

2. *W jakim stopniu realizowane są założone cele projektu?*

- Jak przebiega testowanie produktu finalnego:
 - czy działania zaplanowane w ramach projektu są realizowane zgodnie z przyjętym harmonogramem?
 - czy i jakie problemy zgłaszają uczestnicy?
- Jakie efekty przynosi realizacja projektu?
- W jakim stopniu zostały osiągnięte cele i zrealizowane założone wskaźniki?

Projekt współfinansowany przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

3. *W jakim stopniu cele projektu odpowiadają potrzebom jego użytkowników i odbiorców?*

- W jakim stopniu projekt odpowiada na potrzeby uczestników zdiagnozowane w ramach ewaluacji ex ante?

4. *Czy projekt, na tle wcześniejszych rozwiązań dostępnych w obszarze, który obejmuje, oferuje rozwiązania atrakcyjne dla uczestników?*

- Na czym polega atrakcyjność projektu? Czy rozwiązania i produkty oferowane w jego ramach są dla uczestników bardziej interesujące, skuteczniejsze, przynoszące lepsze rezultaty od wcześniejszych rozwiązań?
- Jakich nakładów finansowych wymaga stosowanie produktu finalnego? Na ile są one adekwatne do pozyskiwanych korzyści?

5. *Jaka jest potencjalna trwałość efektów projektu?*

- Czy efekty uzyskane w ramach projektu mają szansę utrzymać się także po zakończeniu jego realizacji?
- Czy i w jakim stopniu po zakończeniu finansowania projektu możliwe jest dalsze funkcjonowanie produktu na rynku edukacyjnym w sposób gwarantujący jego wysoką efektywność?

6. *W jakim stopniu wypełniona została w projekcie zasada empowerment?*

- Czy (w jakim stopniu i zakresie) przedstawiciele grup docelowych zostali włączeni w prace nad produktem finalnym?

3.2. Metodologia badania ewaluacyjnego

W celu realizacji przyjętych założeń przy projektowaniu metodologii badań ewaluacyjnych kierowano się zasadą triangulacji metod i technik badawczych umożliwiającą pozyskanie informacji z różnych źródeł i zróżnicowanych perspektyw. W ramach działań ewaluacyjnych zaplanowano użycie zarówno metod i technik badawczych o charakterze ilościowym, jak i jakościowym, pozwalających dotrzeć zarówno do informacji o faktach (sposobach realizacji programu), jak i poznać opinie użytkowników i odbiorców na temat jego różnych aspektów (m.in. produktów, szkoleń).

Projekt współfinansowany przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Poznaniu opinii i ocen beneficjentów projektu oraz bieżącej identyfikacji ewentualnych problemów służyły przede wszystkim ankiety monitoringowe on-line skierowane do nauczycieli i uczniów-dyrektorów miniprzedsiębiorstw, a także wywiady swobodne zrealizowane z nauczycielami i uczniami w końcowym etapie realizacji obu edycji testujących funkcjonowanie produktu finalnego. Narzędzia i metody służące ocenie poziomu realizacji założonych celów zestawiono w poniższej tabeli (przypisując określone działania konkretnym efektom).

Tabela 2 – Zestawienie założonych efektów i metod ich weryfikacji

Lp.	Założony efekt	Metody weryfikacji
1.	70% użytkowników projektu – nauczycieli zwiększy wiedzę dotyczącą nowatorskich form prowadzenia zajęć wśród uczniów SPG z zakresu przedsiębiorczości (deklarując wzrost średnio o 60%).	Ankiety indywidualne (realizowane przed rozpoczęciem realizacji każdej edycji projektu i po jej zakończeniu) zawierające: - pytania diagnozujące poziom wiedzy na temat nowatorskich form prowadzenia zajęć, oraz zakres jego zmiany - test wiedzy teoretycznej z zakresu ekonomii, wykorzystywanej w obszarze prowadzenia działalności gospodarczej.
2.	90% użytkowników projektu - nauczycieli zwiększy umiejętności związane z nowatorskimi formami prowadzenia zajęć w formie gry edukacyjnej wzorowanej na prowadzeniu działalności gospodarczej z uczniami (deklarując wzrost średnio o 60%).	Ankiety indywidualne (realizowane przed rozpoczęciem realizacji każdej edycji projektu i po jej zakończeniu) zawierające: - pytania diagnozujące poziom umiejętności użytkowników związany z nowatorskimi formami prowadzenia zajęć w formie gry edukacyjnej wzorowanej na prowadzeniu działalności gospodarczej z uczniami, oraz zakres jego zmiany - test wiedzy teoretycznej z zakresu realizacji działań związanych z grą Monitoring działania miniprzedsiębiorstw
3.	65% odbiorców projektu – uczniów zwiększy wiedzę dotyczącą przedsiębiorczości oraz zakładania i prowadzenia działalności gospodarczej (średnio o 60%)	Ankiety audytoryjne (realizowane przed rozpoczęciem realizacji każdej edycji projektu i po jej zakończeniu) zawierające: - pytania diagnozujące poziom wiedzy na temat przedsiębiorczości i prowadzenia działalności gospodarczej, oraz zakres jego zmiany - test wiedzy teoretycznej z zakresu ekonomii, wykorzystywanej w obszarze prowadzenia działalności gospodarczej
4.	75% odbiorców projektu – uczniów zwiększy praktyczne umiejętności związane z zakładaniem i prowadzeniem działalności gospodarczej (średnio o 80%)	Liczba założonych i funkcjonujących do końca edycji testującej miniprzedsiębiorstw (nie mniej niż 260 prowadzonych przez co najmniej 3120 uczniów/uczennic) Monitoring działania miniprzedsiębiorstw (analiza zgłaszanych problemów, ocena rentowności) Ankiety audytoryjne (realizowane przed rozpoczęciem realizacji każdej edycji projektu i po jej zakończeniu) zawierające pytania diagnozujące poziom umiejętności prowadzenia działalności gospodarczej, oraz zakres jego zmiany Ankiety indywidualne dla jurorów Ogólnopolskiego Konkursu na Najlepsze Młodzieżowe Miniprzedsiębiorstwo 2012 i 2013

Projekt współfinansowany przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Lp.	Założony efekt	Metody weryfikacji
5.	50% odbiorców projektu zwiększy zainteresowanie prowadzeniem w przyszłości własnej działalności gospodarczej.	Ankiety audytoryjne (realizowane przed rozpoczęciem realizacji każdej edycji projektu i po jej zakończeniu) zawierające pytania diagnozujące poziom zainteresowania prowadzeniem w przyszłości własnej działalności gospodarczej oraz zakres jego zmiany
6.	70% użytkowników projektu – nauczycieli zwiększy wiedzę dotyczącą roli przedsiębiorczości w edukacji (średnio o 40%)	Wywiady pogłębione z użytkownikami Ankiety indywidualne (realizowane przed rozpoczęciem realizacji każdej edycji projektu i po jej zakończeniu) zawierające pytania diagnozujące poziom wiedzy użytkowników dotyczącej roli przedsiębiorczości w edukacji, oraz zakres jego zmiany
7.	W przypadku 70% użytkowników projektu nastąpi wzrost pozytywnych opinii i postaw związanych z postrzeganiem przedsiębiorczości oraz konieczności kształtowania postaw przedsiębiorczych uczniów SPG.	Wywiady pogłębione z użytkownikami Ankiety indywidualne (realizowane przed rozpoczęciem realizacji każdej edycji projektu i po jej zakończeniu) zawierające pytania o opinie dotyczące przedsiębiorczości oraz kształtowania postaw przedsiębiorczych uczniów
8.	80% odbiorców projektu – uczniów zwiększy wiedzę dotyczącą roli przedsiębiorczości w życiu codziennym (średnio o 60%)	Wywiady pogłębione z odbiorcami Ankiety indywidualne (realizowane przed rozpoczęciem realizacji projektu i po jego zakończeniu) zawierające pytania diagnozujące poziom wiedzy użytkowników dotyczącej roli przedsiębiorczości w życiu codziennym, oraz zakres jego zmiany
9.	W przypadku 70% odbiorców projektu nastąpi wzrost pozytywnych opinii związanych z postrzeganiem przedsiębiorczości.	Wywiady pogłębione z odbiorcami Ankiety audytoryjne (realizowane przed rozpoczęciem realizacji każdej edycji projektu i po jej zakończeniu) zawierające pytania o opinie dotyczące przedsiębiorczości
10.	40% odbiorców projektu – uczniów zwiększy zainteresowanie przedsiębiorczością oraz kontynuacją kształcenia na kierunkach o kluczowym znaczeniu dla gospodarki opartej na wiedzy	Ankiety audytoryjne (realizowane przed rozpoczęciem realizacji każdej edycji projektu i po jej zakończeniu) zawierające pytania diagnozujące poziom zainteresowania odbiorców projektu przedsiębiorczością oraz kontynuacją kształcenia na kierunkach kluczowych dla gospodarki opartej na wiedzy
11.	60% użytkowników projektu – nauczycieli zwiększy (średnio o 30%) umiejętności ICT.	Ankiety indywidualne (realizowane przed rozpoczęciem realizacji każdej edycji projektu i po jej zakończeniu) zawierające pytania diagnozujące poziom umiejętności użytkowników w zakresie stosowania ICT oraz zakres jego zmiany
12.	70% użytkowników projektu – nauczycieli zwiększy (średnio o 30%) zainteresowanie posługiwaniem się ICT.	Ankiety indywidualne (realizowane przed rozpoczęciem realizacji każdej edycji projektu i po jej zakończeniu) zawierające pytania diagnozujące poziom zainteresowania użytkowników posługiwaniem się ICT oraz zakres jego zmiany

Projekt współfinansowany przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Lp.	Założony efekt	Metody weryfikacji
13.	40% odbiorców projektu – uczniów SPG zwiększy (średnio o 20%) umiejętności ICT	Ankiety audytoryjne (realizowane przed rozpoczęciem realizacji każdej edycji projektu i po jej zakończeniu) zawierające pytania diagnozujące poziom umiejętności odbiorców w zakresie stosowania ICT oraz zakres jego zmiany Monitoring działań podejmowanych przez odbiorców w ramach platformy internetowej
14.	60% odbiorców projektu – uczniów SPG zwiększy (średnio o 20%) zainteresowanie posługiwaniem się ICT.	Ankiety audytoryjne (realizowane przed rozpoczęciem realizacji każdej edycji projektu i po jej zakończeniu) zawierające pytania diagnozujące poziom zainteresowania odbiorców posługiwaniem się ICT oraz zakres jego zmiany

3.3. Charakterystyka próby badawczej:

ANKIETOWE BADANIE PANELOWE ODBIORCÓW PROJEKTU

W badaniach panelowych realizowanych w I edycji metodą ankiety audytoryjnej, zaś w II edycji metodą ankiety internetowej wzięło udział łącznie **3258 odbiorców projektu**: 1304 uczniów/uczennic uczestniczących w I edycji testowania produktu finalnego (64% dziewcząt oraz 36% chłopców), oraz 1954 uczniów/uczennic uczestniczących w II edycji testowania produktu finalnego (68% dziewcząt oraz 32% chłopców), wypełniając łącznie 6516 ankiet.

Uczniowie I edycji reprezentowali w większości licea ogólnokształcące (57% ogółu badanych) lub technika (38% ogółu badanych). Tylko 4% ogółu ankietowanych uczęszczało do liceów profilowanych. Struktura próby badawczej rekrutowanej spośród odbiorców II edycji – pilotażowego wdrożenia była bardzo podobna: 62% stanowili uczniowie liceów ogólnokształcących, 34% uczniowie techników, zaś 4% uczniowie liceów profilowanych.

Ponad połowa uczniów/uczennic biorących udział w badaniach panelowych (59% próby w I edycji i 56% próby w II edycji) była uczniami/uczennicami klas drugich. Nieco mniej niż co czwarty respondent/respondentka w I edycji (23% próby) i niespełna co piąty respondent/ka II edycji (17% próby) uczęszczał/a do klasy trzeciej. Kolejne 13% ogółu badanych w I edycji rekrutowało się z klas pierwszych. Udział uczestników projektu z tych

Projekt współfinansowany przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

klas wzrósł w II edycji do 24% ogółu badanych. Z 5% w I edycji do niespełna 3% w II edycji zmniejszył się natomiast udział w próbie przedstawicieli klas czwartych.

Niemal co trzeci ankietowany uczęszczał do szkół zlokalizowanych w miejscowościach liczących między 10 tys., a 50 tys. mieszkańców (32% ogółu badanych I edycji i 31% badanych z II edycji), tylko nieznacznie mniejszy odsetek badanych (27% ogółu ankietowanych z I edycji i 21% ankietowanych z II edycji) uczył się w szkołach usytuowanych na terenie miejscowości liczących od 150 tys. do 500 tys. mieszkańców. Nieco mniej niż co czwarty uczeń/uczennica I edycji (23,4% ogółu) i dokładnie co czwarty uczeń/uczennica II edycji reprezentował/a szkołę zlokalizowaną w miejscowości liczącej od 50 tys. do 150 tys. mieszkańców, a niemal co siódmy (14% badanych z I i 15% badanych z II edycji) szkołę funkcjonującą w miejscowości liczącej do 10 tys. mieszkańców. Zaledwie 4% badanych w I edycji oraz 3% badanych w II edycji uczęszczało do szkół umiejscowionych w miejscowościach liczących powyżej 500 tys. mieszkańców.

ANKIETOWE BADANIE PANELOWE UŻYTKOWNIKÓW PROJEKTU

W badaniach panelowych zrealizowanych metodą ankiety indywidualnej wzięło udział **160 użytkowników projektu**: 97 uczestniczących zarówno w I w pierwszej, jak i w drugiej edycji (86 kobiet i 12 mężczyzn), oraz 63 uczestniczących tylko w II edycji (53 kobiety i 10 mężczyzn) wypełniając łącznie 354 ankiety. Część uzyskanych w ten sposób materiałów (194 ankiety wypełnione przez nauczycieli I edycji przed rozpoczęciem udziału w projekcie oraz po zakończeniu I edycji) wykorzystano jako podstawę raportu ewaluacyjnego sporządzonego po zakończeniu edycji testującej. Podstawą niniejszego raportu jest natomiast 126 ankiet wypełnionych przez nauczycieli uczestniczących wyłącznie w II edycji projektu, oraz 194 ankiety wypełnione przez nauczycieli biorących udział w obu edycjach (połowa z nich przed rozpoczęciem udziału w projekcie, połowa po zakończeniu udziału w jego II edycji).

Zdecydowana większość nauczycieli biorących udział w badaniu panelowym (72% ogółu) to nauczyciele dyplomowani. Nieco mniej niż co piąty respondent/respondentka (18% ogółu) to nauczyciel mianowany, a co dziesiąty (10% ogółu) to nauczyciel kontraktowy.

Projekt współfinansowany przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Ponad połowa użytkowników produktu biorących udział w jego testowaniu (57% ogółu) to osoby z długim, liczącym ponad piętnaście lat stażem w zawodzie nauczyciela.

Nieco więcej niż co trzeci z nich (35% ogółu) pracował w szkołach zlokalizowanych w miejscowościach liczących między 10 tys., a 50 tys. mieszkańców, nieznacznie mniejszy odsetek badanych (27% ogółu) uczył w szkołach usytuowanych na terenie miejscowości liczących od 50 tys. do 150 tys. mieszkańców. Niemal co szósty nauczyciel (16% ogółu) reprezentował szkołę zlokalizowaną w miejscowości liczącej od 150 tys. do 500 tys. mieszkańców, a niemal co ósmy (12% ogółu) szkołę funkcjonującą w miejscowości liczącej do 10 tys. mieszkańców. Ostatnie 9% badanych pracowało w szkołach funkcjonujących w miejscowościach liczących powyżej 500 tys. mieszkańców.

ANKIETOWE BADANIA MONITORINGOWE ON-LINE

Nauczyciele wypełnili łącznie **4090 ankiet** monitoringowych w tym 3352 ankiety dotyczące bieżącej oceny poszczególnych elementów składowych produktu finalnego i 738 ankiet dotyczących opisu bieżących działań realizowanych przez miniprzedsiębiorstwa. **Uczniowie – dyrektorzy mini przedsiębiorstw** wypełnili łącznie **776 ankiet** zawierających zarówno pytania o ocenę wykorzystywanych materiałów, jak i pytania o funkcjonowanie miniprzedsiębiorstwa.

BADANIE ANKIETOWE JURORÓW OGÓLNOPOLSKIEGO KONKURSU NA NAJLEPSZE MŁODZIEŻOWE MINIPRZEDSIĘBIORSTWO

W badaniu ankietowym wzięli udział jurorzy Ogólnopolskiego Konkursu na Najlepsze Młodzieżowe Miniprzedsiębiorstwo (po 15 osób w pierwszej i w drugiej edycji) reprezentujących instytucje finansowe oraz świat biznesu m.in. AXA, Chartis, Citi Handlowy, DnB NORD, Banku HSBC, oraz Union Investment, Citibank International PLC, International Paper Polska) wypełniając łącznie 206 **ankiet** oceniających działania i umiejętności współników miniprzedsiębiorstw biorących udział w konkursie (86 ankiet w pierwszej edycji i 120 ankiet w edycji II). O wypowiedzi na temat umiejętności prezentowanych przez uczniów poproszono także członków komisji głównej, wśród których znaleźli się przedstawiciele Europ Assistance Polska, Diners Club Polska, Związku Banków Polskich,

Projekt współfinansowany przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego
Stowarzyszenia Emitentów Giełdowych, American Institute for Foreign Study, AIG, KDPW
(Krajowego Depozytu Papierów Wartościowych), Gazety Wyborczej.

POGŁĘBIONE WYWIADY SWOBODNE

Zrealizowano **50 pogłębionych wywiadów swobodnych** z nauczycielami (15 z nauczycielami I edycji i 8 z nauczycielami II edycji) i uczniami (wspólnicy 14 miniprzedsiębiorstw I edycji oraz 13 miniprzedsiębiorstw II edycji) reprezentującymi szkoły zlokalizowane w miejscowościach różnej wielkości na terenie województw: kujawsko – pomorskiego, lubelskiego, lubuskiego, łódzkiego, małopolskiego, mazowieckiego, opolskiego, podkarpackiego, podlaskiego, pomorskiego, śląskiego, świętokrzyskiego, warmińsko - mazurskiego, wielkopolskiego, zachodniopomorskiego. Aby zapewnić możliwie duże zróżnicowanie źródeł informacji zadbano o to, aby nauczyciele udzielający wywiadów reprezentowali inne szkoły niż badani uczniowie. Wywiady zrealizowano metodą face to face.

4. Wyniki badań ewaluacyjnych

4.1. Funkcjonowanie i ocena produktu finalnego

Projekt realizowano zgodnie z harmonogramem i budżetem określonymi w ramach zapisów wniosku o dofinansowanie projektu:

Rekrutacja do projektu w ramach obu edycji przebiegła prawidłowo, zgodnie z zapisami zawartymi we wniosku o dofinansowanie. Wskutek wystąpienia okoliczności niezawinionych przez projektodawcę – Fundację Młodzieżowej Przedsiębiorczości I etapu testowania nie ukończyła założona i zrekrutowana liczba 100 nauczycieli. W jednym z liceów już po podjęciu działalności wspólnicy, w większości uczniowie ostatniej klasy, zdali sobie sprawę z faktu, iż trudno będzie im pogodzić obowiązki w miniprzedsiębiorstwie z przygotowaniem do egzaminu maturalnego. Ponad 80% uczniów zrezygnowało. Z uwagi na powyższe okoliczności, miniprzedsiębiorstwo zaprzestało swojej działalności, zaś szkoła na własny wniosek została skreślona z listy uczestników

Projekt współfinansowany przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

projektu. W innej szkole miniprzedsiębiorstwo nie zostało formalnie zarejestrowane. Z uwagi na niedopełnienie obowiązków formalnych (rejestracja miniprzedsiębiorstwa) szkoła została skreślona z listy uczestników projektu. Dodatkowo jedna z nauczycielek opiekunów miniprzedsiębiorstw, nie wywiązała się z obowiązków sprawozdawczych zapisanych w Umowie. Pomimo monitów nie zrealizowała ciążących na niej obowiązków i 22 maja 2012 roku po przesłaniu oficjalnego pisma została skreślona z listy uczestników projektu.

W związku z tym, II edycja projektu objęła powiększoną (w stosunku do zapisów Wniosku o dofinansowanie oraz Strategii wdrażania produktu) liczbę nauczycieli. Dokonano rekrutacji 72 nowych szkół (oprócz 97 zrekrutowanych w edycji I i nadal realizujących projekt), zaś na wypadek dodatkowych problemów analogicznych do opisanych powyżej, stworzono jeszcze listę rezerwową. W trakcie szkolenia dla nauczycieli/nauczycielek do udziału w II edycji (w dniach 27-29 sierpnia 2012 r.) 2 osoby zrezygnowały z realizacji projektu, w dwóch szkołach w ramach II edycji nie zarejestrowano miniprzedsiębiorstw, 5 nauczycielek zrezygnowało z udziału w projekcie (na różnych etapach realizacji jego II edycji) ze względów zdrowotnych (w jednym przypadku był to urlop macierzyński, w pozostałych długotrwałe zwolnienia lekarskie). W konsekwencji wszystkich opisanych okoliczności edycję pilotażowego wdrożenia skorygowanej wersji produktu finalnego ukończyło 160 użytkowników (zgodnie z zapisami Strategii i Wniosku).

Jeśli chodzi o uczniów – realizację edycji testującej ukończyło 1364 osób, zaś edycję pilotażowego wdrożenia 2046 uczniów czyli łącznie o 290 więcej niż założono w ramach strategii wdrażania produktu. Ponad 60% spośród nich stanowiły dziewczęta. Proporcje takie były skutkiem założeń procesu rekrutacji – jego zgodności z zasadą równości płci. Zachowując ją - w poszczególnych szkołach nie ograniczano dostępu uczniów i uczennic do udziału w projekcie, płeć nie stanowiła kryterium uczestnictwa. Przewaga liczby dziewcząt nad liczbą chłopców uczestniczących w projekcie wynika z proporcji demograficznych znajdujących odzwierciedlenie nie tylko w szkołach/klasach

Projekt współfinansowany przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

uczestniczących w projekcie „Szkoła praktycznej ekonomii – młodzieżowe miniprzedsiębiorstwo”, ale także w innych placówkach tego typu na terenie całego kraju;

✚ W obu edycjach zarejestrowano łącznie 359 miniprzedsiębiorstw (134 w pierwszej i 225 w drugiej edycji), których działania opisano w bieżących raportach monitoringowych oraz w dalszej części niniejszego dokumentu;

✚ Zrealizowano liczne działania upowszechniające:

- ✓ informacja o projekcie została skierowana za pośrednictwem strony internetowej projektu, kuratoriów oświaty i ośrodków doskonalenia nauczycieli bezpośrednio do szkół ponadgimnazjalnych,
- ✓ opublikowano 6 artykułów sponsorowanych w prasie („Perspektywy”, „Dyrektor Szkoły”, „Gazeta Szkolna”),
- ✓ zrekrutowano 172 szkoły do udziału w testowaniu,
- ✓ dokonano ewaluacji za pomocą dwóch edycji konkursu,
- ✓ wydrukowano i rozdystrybuowano materiały informacyjno-promocyjne,
- ✓ zrealizowano konferencję ogólnopolską „Młodzieżowe miniprzedsiębiorstwo – innowacja w nauczaniu przedmiotu ekonomia w praktyce” podsumowująca I edycję z udziałem 200 osób.
- ✓ pozyskano 406 przedstawicieli biznesu tzw. konsultantów biznesowych, którzy pomagali uczniom/uczennicom w ich działaniach w ramach projektu (189 w pierwszej i 217 w drugiej edycji).
- ✓ zrealizowano dodatkowe działania upowszechniające, tj.:
 - uczestnictwo w konferencji - targach „Innowacje w praktyce” w dniu 17 listopada 2011 r. zorganizowanej przez KIW (170 uczestników) gdzie prezentowany był projekt „Szkoła praktycznej ekonomii – młodzieżowe miniprzedsiębiorstwo” (jako jeden z 28 wybranych projektów z terenu całej Polski) – vide: <http://kiw-pokl.org.pl/pl/main/art292,konferencja-targi-innowacje-w-praktyce-17-listopada-2011-roku.html>,
 - publikacja (wersje elektroniczna i papierowa) „Czas innowacji. Przegląd wybranych projektów innowacyjnych i projektów współpracy ponadnarodowej

Projekt współfinansowany przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki” (str. 82-85) zawierająca opisy 27 najciekawszych przedsięwzięć innowacyjnych oraz projektów współpracy ponadnarodowej, wytypowanych przez Instytucje Pośredniczące I i II stopnia z całego kraju – vide: <http://kiw-pokl.org.pl/pl/main/art293,czas-innowacji-nowa-publicacja-kiw.html>,

- informacja dotycząca konferencji podsumowującej I edycję „Młodzieżowe miniprzedsiębiorstwo – innowacja w nauczaniu przedmiotu ekonomia w praktyce” opublikowana na stronie KIW – vide: <http://kiw-pokl.org.pl/pl/main/art367,szkola-praktycznej-ekonomii-mlodziezowe-miniprzedsiębiorstwo-konferencja-podsumowujaca.html>).
- Zaplanowano udział w II Kongresie Polskiej Edukacji w dniach 15-16 czerwca 2013r.
- Zaplanowano organizację Konferencji podsumowującej Projekt.

4.1.1. Realizacja projektu w szkołach

W ramach dwóch edycji projektu „Szkola praktycznej ekonomii – młodzieżowe miniprzedsiębiorstwo” zarejestrowano łącznie 359 miniprzedsiębiorstw (w roku szkolnym 2011/2012 zostały założone 134 miniprzedsiębiorstwa, które prowadziło łącznie 1364 uczniów/uczennic, zaś w roku szkolnym 2012/2013 zostało założonych 225 miniprzedsiębiorstw, prowadzonych przez 2046 uczniów/uczennice).

Uczniowie/uczennice przechodzili/ły w miniprzedsiębiorstwie przez kolejne etapy funkcjonowania działalności gospodarczej zaczynając od rejestracji firmy (poprzedzonej poszukiwaniem pomysłów na biznes), poprzez m.in. skonstruowanie biznesplanu, analizę rynku, uruchamianie i prowadzenie produkcji (wytwarzanie usługi), sprzedaż, reklamę, prowadzenie dokumentacji finansowej po ewentualny podział wypracowanych zysków i wyrejestrowanie firmy.

Działalność miniprzedsiębiorstw była na bieżąco monitorowana (poprzez comiesięczne ankiety wypełniane przez uczniów- dyrektorów miniprzedsiębiorstw oraz nauczycieli – ich opiekunów). Szczegółowe informacje dotyczące przebiegu poszczególnych etapów prezentowano na bieżąco w comiesięcznych raportach z monitoringu.

Projekt współfinansowany przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Także koordynator projektu utrzymywał stały kontakt mailowy i telefoniczny z opiekunami, udzielając im wsparcia w rozwiązywaniu napotkanych problemów.

PROBLEMY MINIPRZEDSIĘBIORSTW

Informacje od nauczycieli – opiekunów miniprzedsiębiorstw I edycji pozyskane w ramach ankiet monitoringowych wskazują, że w ciągu całego okresu działalności miniprzedsiębiorstw, 85% nauczycieli przynajmniej raz napotkało na jakiś problem związany z ich funkcjonowaniem. W II edycji odsetek ten zmniejszył się do 69% ogółu nauczycieli (110 osób) w niej uczestniczących.

Głównym źródłem problemów w obu edycjach był obszar wdrażania uczniów do systematycznej, zespołowej pracy: ponad 2/3 nauczycieli zgłaszających problemy w I edycji i ponad połowa nauczycieli odnotowujących je w II edycji zwróciła uwagę na kłopoty z terminowością wykonywania zadań przez uczniów, organizacją pracy zespołu, komunikacją między wspólnikami, ponad połowa nauczycieli zgłaszających problemy w ramach obu edycji, także trudności związane z motywacją młodzieży do systematycznej pracy. Najczęściej wskazywanym problemem z zakresu funkcjonowania przedsiębiorstwa było natomiast prowadzenie dokumentacji finansowej, problemy w tym obszarze przynajmniej raz napotkały miniprzedsiębiorstwa pozostające pod opieką 56% nauczycieli I edycji i 45% nauczycieli II edycji. Tabela nr 3 prezentuje zestawienie obszarów, w których pojawiły się problemy.

Tabela 3– Problemy miniprzedsiębiorstw

Lp.	Sfery, w których pojawiły się problemy	Edycja I		Edycja II	
		Liczba nauczycieli	Odsetek N=98	Liczba nauczycieli	Odsetek N=160
1	obowiązkowość, terminowość wykonywania zadań	66	67	89	56
2	organizacja pracy zespołu	62	63	88	55
3	komunikacja między wspólnikami	51	52	88	55
4	motywacja wspólników	57	58	85	53
5	prowadzenie dokumentacji finansowej	55	56	72	45

Projekt współfinansowany przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Lp.	Sfery, w których pojawiły się problemy	Edycja I		Edycja II	
		Liczba nauczycieli	Odsetek N=98	Liczba nauczycieli	Odsetek N=160
6	zarządzanie zespołem	43	44	68	43
7	organizacja produkcji (wytwarzania usługi)	34	35	53	33
8	planowanie działalności	28	29	50	31
9	organizacja/prowadzenie sprzedaży	30	31	50	31
10	organizacja/prowadzenie kampanii promocyjnej	14	14	38	24
11	przygotowanie/przeprowadzenie badań rynku	18	18	10	6

*Odsetki nie sumują się do 100% ponieważ nauczyciel mógł wskazać więcej niż jeden problem
źródło: opracowanie własne

Analogiczne problemy wskazywali także uczniowie – dyrektorzy miniprzedsiębiorstw oraz wspólnicy biorący udział w wywiadach swobodnych. Zwracali oni uwagę przede wszystkim na problemy organizacyjne i związane z komunikacją między wspólnikami, ich obowiązkowością: „niektóre osoby nie dotrzymywały dyżurów w sklepiu, nie wszyscy byli jednakowo zaangażowani” (IDI MM2), „na początku niezorganizowanie się w sensie czasu i pomysłów na produkt, każdy był uparty, jak to kobiety” (IDI MM5), „problemy zdarzały się głównie właśnie w sytuacjach, kiedy ktoś nie wywiązywał się z powierzonego mu zadania” (IDI MM13) „zdarzały się konflikty [...] nie wiedzieliśmy jaką rolę komu przypisać” (IDI MM14), a także, głównie w I edycji, problemy z prowadzeniem dokumentacji finansowej i funkcjonowaniem platformy internetowej „program finansowy na początku był trudny, do tego zaciął się na platformie...” (IDI MM13), „zawodziła platforma, nie zapisywały się dokumenty, na początku zabierało nam to dużo czasu” (IDI MM9).

Projekt współfinansowany przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Problemy wskazywane przez największą liczbę nauczycieli i uczniów, były jednocześnie problemami przewijającymi się przez cały okres działalności miniprzedsiębiorstw, najczęściej wskazywanymi w miesiącach ich największej aktywności. Tabela nr 4 prezentuje zestawienie obszarów problemowych miniprzedsiębiorstw edycji I, zaś tabela 5 – edycji II, w przekroju czasowym.

Tabela 4– Problemy w miniprzedsiębiorstwach w poszczególnych miesiącach – edycja I (odsetek nauczycieli z N=98)

	Sfery, w których pojawiły się problemy	wrz-11	paź-11	lis-11	gru-11	sty-12	lut-12	mar-12	kwi-12	maj-12
1	zarządzanie zespołem	6	14	13	15	5	12	10	9	3
2	organizacja pracy zespołu	9	22	26	21	15	21	21	12	7
3	komunikacja między wspólnikami	4	6	5	13	16	23	21	12	8
4	motywacja wspólników	4	12	21	18	19	21	15	14	3
5	obowiązkowość, terminowość wykonywania zadań	9	19	40	28	27	20	29	15	10
6	prowadzenie dokumentacji finansowej	2	7	22	22	18	16	17	13	6
7	planowanie działalności	9	9	10	6	5	7	6	2	0
8	przygotowanie/ przeprowadzenie badań rynku	2	8	6	2	4	2	0	0	0
9	organizacja produkcji (wytwarzania usługi)	2	7	15	12	7	8	8	6	2
10	organizacja/prowadzenie kampanii promocyjnej	2	5	6	4	1	3	4	0	1
11	organizacja/prowadzenie sprzedaży	0	4	6	13	8	5	7	7	3

źródło: opracowanie własne

Projekt współfinansowany przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Tabela 5 – Problemy w miniprzedsiębiorstwach w poszczególnych miesiącach – edycja II (odsetek nauczycieli z N=160)

	Sfery, w których pojawiły się problemy	wrz-12	paź-12	lis-12	gru-12	sty-13	lut-13	mar-13	kwi-13	maj-13
1	zarządzanie zespołem	3	8	16	16	14	11	16	10	2
2	organizacja pracy zespołu	8	18	23	28	24	23	21	16	3
3	komunikacja między wspólnikami	8	13	24	26	18	18	20	13	3
4	motywacja wspólników	3	9	20	18	18	17	23	12	3
5	obowiązkowość, terminowość wykonywania zadań	7	14	22	27	19	27	23	18	4
6	prowadzenie dokumentacji finansowej	1	6	13	21	18	18	16	13	5
7	planowanie działalności	4	8	9	10	8	8	4	1	0
8	przygotowanie/ przeprowadzenie badań rynku	2	3	0	1	1	1	1	0	0
9	organizacja produkcji (wytwarzania usługi)	1	4	10	13	11	9	8	3	1
10	organizacja/prowadzenie kampanii promocyjnej	1	3	6	9	4	5	5	2	1
11	organizacja/prowadzenie sprzedaży	1	1	8	11	6	7	13	6	1

źródło: opracowanie własne

POMOC KONSULTANTÓW

Ważnym elementem projektu, wyróżniającym „Szkołę praktycznej ekonomii – młodzieżowe miniprzedsiębiorstwo” spośród innych projektów edukacyjnych z zakresu przedsiębiorczości skierowanych do uczniów/uczennic szkół ponadgimnazjalnych, był udział konsultantów biznesowych. Osoby te (m.in. właściciele rozmaitych firm, osoby zajmujące się na co dzień prowadzeniem ich dokumentacji finansowej, przedstawiciele branży reklamowej itp.) były najczęściej przedstawicielami lokalnej społeczności, często krewnymi lub znajomymi któregoś ze wspólników miniprzedsiębiorstw i dzieląc się własnymi doświadczeniami zawodowymi udzielały uczniom/uczennicom praktycznych porad i wskazówek odnośnie prowadzenia działalności gospodarczej.

Projekt współfinansowany przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Z pomocy konsultantów, w trakcie całego okresu trwania projektu, skorzystało blisko 60% miniprzedsiębiorstw (210 z 359, które zostały zarejestrowane w obu edycjach). Uczniowie z niemal 2/3 tych miniprzedsiębiorstw (65%) odbywali konsultacje w formie spotkań bezpośrednich, z co piątego miniprzedsiębiorstwa korzystali zarówno ze spotkań bezpośrednich jak i porad elektronicznych, natomiast uczniowie z 11% miniprzedsiębiorstw, kontaktowali się z konsultantami wyłącznie drogą elektroniczną. Tematem dominującym konsultacji były finanse miniprzedsiębiorstw – na ten temat konsultowali się uczniowie z ponad połowy miniprzedsiębiorstw korzystających ze wsparcia konsultantów. Zestawienie obszarów, w których konsultanci pomagali uczniom prezentuje tabela nr 5.

Tabela 6– Obszary, w których konsultanci pomagali uczniom

Lp.	Obszary, których pomagali uczniom konsultanci	Edycja I		Edycja II	
		Liczba mini przedsiębiorstw	Odsetek N=98	Liczba mini przedsiębiorstw	Odsetek N=112
1	Planowanie działalności	27	28	44	39
2	Działania marketingowe	29	30	51	46
3	Zarządzanie miniprzedsiębiorstwem	18	18	30	27
4	Finanse miniprzedsiębiorstwa	49	50	60	54
5	Przygotowanie prezentacji	20	20	14	13
6	Przygotowanie raportu z działalności	15	15	25	22

Odsetki nie sumują się do 100% ponieważ pojedyncze konsultacje mogły dotyczyć więcej niż jednego obszaru

źródło: opracowanie własne

Na zakończenie każdej edycji uczniowie/uczennice realizujący/realizujące projekt uczestniczyli/ły w Ogólnopolskim Konkursie na Najlepsze Młodzieżowe Miniprzedsiębiorstwo PRODUKCIK. W roku szkolnym 2011/2012 finał konkursu odbył się w dniach 31 maja – 1 czerwca 2012 r. w Warszawie. Zwycięskie miniprzedsiębiorstwo reprezentowało Polskę podczas konkursu europejskiego, któremu poświęcono odrębny raport. W roku szkolnym 2012/2013 finał konkursu zorganizowano w dniach 11-12 kwietnia 2013r., także w Warszawie.

Projekt współfinansowany przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Efektom uzyskanym dzięki realizacji projektu poświęcono kolejne punkty niniejszego dokumentu (zob. punkty 4.2 i 5). Ich prezentację poprzedza jednak ocena szkoleń dla nauczycieli przygotowujących ich do realizacji projektu służącej testowaniu wstępnej wersji produktu finalnego a także analiza i ocena - stanowiących istotny element ewaluowanej wstępnej wersji produktu finalnego - materiałów dla nauczycieli i uczniów (z punktu widzenia ich zawartości merytorycznej, formy, oraz użyteczności i przydatności dla odbiorców i użytkowników).

4.1.2. Ocena szkoleń dla nauczycieli

Nauczyciele/ nauczycielki obu edycji przed przystąpieniem do realizacji projektu uczestniczyli/uczestniczyły w szkoleniu przygotowującym do prowadzenia zajęć z uczniami w oparciu o opracowane w ramach projektu metody, narzędzia i materiały. Realizowane szkolenia, poza wsparciem użytkowników w testowaniu wstępnej wersji produktu finalnego, miały na celu także zebranie uwag, ewentualnych wątpliwości i sugestii użytkowników programu, a tym samym włączenie ich do opracowania ostatecznej wersji produktu finalnego. Zdecydowana większość uczestników pozytywnie oceniła wszystkie aspekty szkolenia, co zaprezentowano w tabeli 7.

Tabela 7 – Ocena warsztatu szkoleniowego dla nauczycieli

Czy, według Pana/Pani:		Odsetek nauczycieli pozytywnie oceniających poszczególne aspekty szkolenia	
		Zdecydowanie tak N=160	Raczej tak N=160
1	tematyka szkolenia była zgodna z Pana/Pani oczekiwaniami	83	17
2	tematyka szkolenia była interesująca	76	23
3	tematyka szkolenia była przydatna	80	20
4	właściwie zaplanowano czas trwania zajęć	65	31

Projekt współfinansowany przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

	Czy, według Pana/Pani:	Zdecydowanie tak N=160	Raczej tak N=160
5	tempo prowadzenia zajęć było właściwe i dostosowane do potrzeb uczestników szkolenia	69	28
6	wyposażenie sal było odpowiednie (sprzęt multimedialny, materiały biurowe itp.)	70	23
7	materiały dydaktyczne były dobrze przygotowane pod względem merytorycznym	83	17
8	trener prowadzący szkolenie był dobrze przygotowany pod względem merytorycznym	92	7
9	trener prowadził szkolenie w sposób interesujący (różnicując sposób przekazywania informacji i dostosowując formę przekazu do potrzeb i możliwości uczestników)	86	13
10	trener prowadzący szkolenie posiadał wysokie umiejętności komunikacyjne (wypowiadał się jasno i rzeczowo zachowując poprawność językową, potrafił skupić uwagę słuchaczy)	91	8
11	podczas szkolenia zdobył/a Pan/i wyczerpujące informacje na temat sposobu realizacji programu (jego założeń, celów, harmonogramu działań)	66	31
12	podczas szkolenia zdobył/a Pan/i umiejętności potrzebne do wykorzystania materiałów i pomocy dydaktycznych opracowanych w ramach programu	59	35
13	szkolenie dobrze przygotowało Pana/Panią do prowadzenia zajęć z uczniami	51	44

Liczby w wierszach nie sumują się do 100% ponieważ w tabeli przedstawiono tylko opinie pozytywne. W przypadku każdego aspektu kilka procent stanowiły osoby niezdecydowane lub oceniające dany aspekt raczej negatywnie. Oceny zdecydowanie negatywne się nie pojawiły.

źródło: opracowanie własne

Projekt współfinansowany przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

4.1.3. Ocena materiałów dla nauczyciela

Podstawowym elementem produktu finalnego wypracowanego w ramach projektu „Szkoła praktycznej ekonomii – młodzieżowe miniprzedsiębiorstwo” jest **program nauczania do przedmiotu ekonomia w praktyce**. Wszyscy jego użytkownicy (nauczyciele/nauczycielki) biorący udział w badaniu ankietowym ocenili, iż posiada on czytelną, przyjazną, nie sprawiającą problemów przy wykorzystywaniu formę, która wspomaga jednocześnie realizację założonych celów kształcenia. Wszyscy nauczyciele uznali również, iż treści nauczania przedstawione w programie młodzieżowe miniprzedsiębiorstwo zostały opracowane właściwie (z punktu widzenia realizacji założonych celów) i adekwatnie do podstawy programowej przedmiotu ekonomia w praktyce, cele szczegółowe oraz osiągnięcia ucznia w obszarach objętych programem sprecyzowane prawidłowo, zaś zaproponowane kryteria oceniania pozwoliły skutecznie sprawdzić poziom ich realizacji. Według użytkowników zaprezentowane w programie sposoby osiągania celów przełożyły się także na aktywne uczestnictwo młodzieży w zajęciach, samodzielne zdobywanie przez nią wiedzy

i podejmowanie autonomicznych decyzji, a tym samym pozwoliły uczniom na doskonalenie m.in. umiejętności efektywnej współpracy w zespole, planowania, czy racjonalnego gospodarowania własnymi zasobami.

Podobne opinie na temat programu nauczania zaproponowanego w ramach produktu finalnego pojawiły się także w wywiadach indywidualnych. Tu także badani podkreślali jego bezpośrednie przełożenie na aktywność i zaangażowanie młodzieży: *„To jest pierwszy program, który naprawdę pokazuje przedsiębiorstwo „od kuchni”. To nie są typowe lekcje, gdzie tylko pewne rzeczy się pokazuje, tu uczniowie faktycznie mogą stworzyć firmę, która tak naprawdę może zajmować się wszystkim. Myślę, że właśnie taka praktyczna formuła jest tym, co jest potrzebne młodzieży. Podstawy przedsiębiorczości to jest teoria, natomiast tu tę teorię można zastosować w praktyce, poznać co to realne ryzyko, realny pieniądź.”* (N133). Tak skonstruowany program *„zwiększa motywację uczniów [...], kształtuje podstawowe kompetencje, ułatwia przekazanie wiadomości w prostej i przystępnej formie”* (N80), umożliwiając *„przygotowanie młodych ludzi do wejścia na rynek pracy, pokazanie szans i zagrożeń wynikających z samozatrudnienia, efektywne kształtowanie postawy*

Projekt współfinansowany przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego
przedsiębiorczości i naukę przez działanie, zwiększenie zainteresowania uczniów kontynuacją kształcenia w kierunkach o kluczowym znaczeniu dla gospodarki.” N144

Bardzo wysoko (zwłaszcza w II edycji projektu, po wprowadzeniu korekt sugerowanych przez użytkowników i odbiorców I edycji) oceniono zawartość i funkcjonowanie **platformy internetowej**. O jakichkolwiek niedogodnościach związanych z użytkowaniem platformy wspomniano zaledwie w 6% ankiet monitoringowych (87 na 1396 wypełnionych). Zgłaszane problemy (90% z zamieszczonych 87 wpisów) dotyczyły przede wszystkim obsługi programu finansowego przez uczniów (głównie sposobu zapisywania kwot w poszczególnych dokumentach, przenoszenia zapisów między dokumentami finansowymi), pojedyncze problemy wynikały z niewystarczającego dostępu odbiorców do Internetu, wykorzystywania przeglądarki internetowej nie obsługującej wszystkich funkcji na użytkowanej platformie lub kłopotów z odtworzeniem filmu/prezentacji na niektórych komputerach. Wszystkie wątpliwości zgłoszone do koordynatora projektu były na bieżąco wyjaśniane, a pojawiające się problemy zostały rozwiązane, co nauczyciele odnotowali w kolejnych ankietach monitoringowych.

Wszyscy nauczyciele realizując zajęcia z uczniami testowali **zadania** opracowane w ramach projektu. Każdy z nich, w ciągu całego roku wykorzystał i ocenił średnio 29 zadań (pojedyncze osoby przetestowały i sformułowały ocenę od 8 do 84 zadań). Szczegółowe zestawienia wszystkich ocen prezentowano w raportach monitoringowych. Zestawienie ogólne, prezentujące globalną, łączną ocenę wszystkich zadań zawarto w tabeli.

Tabela 8 – Ocena zadań edukacyjnych

Proszę ocenić, w jakim stopniu:		Odsetek wszystkich ocen zadań edukacyjnych N=4636		
		Zdecydowanie tak	Raczej tak	Ani tak, ani nie
1	zadanie było przydatne do realizacji zajęć z uczniami	80	19	1
2	wskazane metody i formy pracy pozwalały na osiągnięcie założonych celów (kształtowanie u uczniów określonych celami umiejętności)	79	20	1
3	zadanie było opisane czytelnie, zrozumiale	83	16	1

Opinie negatywne pojawiały się sporadycznie i stanowiły mniej niż 0,5% ogółu ocen w przypadku każdego z wymienionych aspektów zadań edukacyjnych
źródło: opracowanie własne

Projekt współfinansowany przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Także materiały pomocnicze opracowane do zadań edukacyjnych uzyskały bardzo pozytywną ocenę. W 99% ocen sformułowanych przez nauczycieli uznano je za przydatne w realizacji zajęć z uczniami (w tym w 76% ocen za bardzo przydatne).

Oprócz zadań edukacyjnych wszyscy nauczyciele prowadząc zajęcia z uczniami testowali również opracowane w ramach projektu **filmy**. Każdy z nich, w ciągu całego roku średnio sześciokrotnie skorzystał z filmu (w przypadku poszczególnych nauczycieli liczba sformułowanych ocen (po każdym pojedynczym wykorzystaniu danego filmu) wahała się od 2 do 15). Zestawienie ogólne, prezentujące globalną, łączną ocenę wszystkich filmów zawarto w tabeli.

Tabela 9 – Ocena filmów

Proszę ocenić, w jakim stopniu film:	Odsetek wszystkich ocen sformułowanych w odniesieniu do filmów N=961		
	Zdecydowanie tak	Raczej tak	Ani tak, ani nie
był przydatny w realizacji zajęć z uczniami	83	17	-
zrozumiale, przystępnie przedstawił omawiane zagadnienie	84	15	1

Opinie negatywne pojawiały się sporadycznie i stanowiły mniej niż 0,5% ogółu ocen w przypadku każdego z wymienionych aspektów filmów
źródło: opracowanie własne

Kolejną pomocą dydaktyczną wykorzystywaną podczas realizacji programu były **prezentacje multimedialne**. Każdy z nauczycieli skorzystał z nich średnio ośmiokrotnie (formułując w zależności od liczby wykorzystania od 1 do 18 ocen). Podobnie jak miało to miejsce w przypadku zadań edukacyjnych i filmów one także zostały ocenione bardzo wysoko. Zestawienie ogólne, prezentujące globalną, łączną ocenę wszystkich prezentacji zawarto w tabeli 10.

Projekt współfinansowany przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Tabela 10 – Ocena prezentacji multimedialnych

Na pięciostopniowej skali, gdzie 1 oznacza ocenę najniższą, a 5 ocenę najwyższą proszę ocenić czy prezentacja:	Odsetek wszystkich ocen sformułowanych w odniesieniu do prezentacji N=1357		
	Zdecydowanie tak	Raczej tak	Ani tak, ani nie
była przydatna w realizacji zajęć z uczniami	82	18	-
zrozumiale, przystępnie przedstawiła zagadnienie	83	16	1

Opinie negatywne pojawiały się sporadycznie i stanowiły mniej niż 0,5% ogółu ocen w przypadku każdego z wymienionych aspektów prezentacji

źródło: opracowanie własne

Wszyscy nauczyciele korzystali także, średnio w siedmiu na dziewięć miesięcy realizacji programu, z materiałów zawartych w **Vademecum dla ucznia**. Zostało ono bardzo dobrze ocenione ze względu na przydatność przy rozwiązywaniu bieżących problemów związanych z działalnością miniprzedsiębiorstwa. Za użyteczne do tego celu uznało je 99% użytkowników.

W ciągu trwania projektu wszyscy nauczyciele przynajmniej raz skorzystali z zakładki „**Warto wiedzieć**”, jednak czworo nauczycieli, którzy korzystali z niej w I edycji, nie sięgnęli w edycji II po materiały tam zawarte. Pozostali nauczyciele II edycji korzystali z niej średnio sześciokrotnie (w sześciu miesiącach realizacji projektu), wysoko oceniając przydatność umieszczonych tam treści. Zestawienie opinii na temat przydatności Vademecum dla ucznia oraz zakładki „Warto wiedzieć” zaprezentowano w tabeli nr 11.

Tabela 11 – Ocena przydatności Vademecum dla nauczyciela oraz zakładki Warto wiedzieć

W jakim stopniu przy rozwiązywaniu bieżących problemów związanych z działalnością miniprzedsiębiorstwa były przydatne:	Odsetek odpowiedzi		
	Bardzo przydatne	Raczej przydatne	Ani przydatne, ani nieprzydatne
Vademecum (N=1101)	66,6%	32,7%	0,7%
Zakładka Warto wiedzieć (N=936)	63,7%	35,8%	0,5%

Opinie negatywne w przypadku tych materiałów się nie pojawiały.

źródło: opracowanie własne

Projekt współfinansowany przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Po zakończeniu realizacji I edycji projektu nauczyciele/nauczycielki wzięli udział w warsztatach podsumowujących. Podczas zrealizowanych warsztatów nauczyciele - użytkownicy produktu dokonali analizy mocnych i słabych stron wszystkich jego elementów. Podczas ww. warsztatów, w oparciu o wnioski sformułowane przez nauczycieli oraz wcześniejsze rezultaty bieżącego monitoringu działalności miniprzedsiębiorstw, zostały także wypracowane rekomendacje dotyczące korekty wstępnej wersji produktu finalnego. Na podstawie ww. rekomendacji zespół autorów przeprowadził korektę materiałów. Tym samym (opierając korekty na opiniach użytkowników i odbiorców testujących produkt) w projekcie wypełniono założenie realnego włączenia grup docelowych w prace nad ostatecznym kształtem produktu finalnego.

4.1.3. Zakres wykorzystywania i ocena materiałów dla ucznia

Wszystkie miniprzedsiębiorstwa wykorzystywały w swoich działaniach umieszczone na platformie: **program finansowy, biznesplan, Vademecum dla ucznia, Serwis dotyczący działalności gospodarczej** oraz zakładkę „Warto wiedzieć”, w której zamieszczono rozmaite informacje dotyczące różnych aspektów funkcjonowania firmy. W tabeli zaprezentowano oceny, jakie w odniesieniu do każdego z wymienionych materiałów sformułowali uczniowie. Oceny te w zdecydowanej większości są pozytywne, choć uczniowie wydają się mniej skłonni od nauczycieli do formułowania ocen zdecydowanych (lub są bardziej krytyczni wobec ocenianych pomocy uznając je częściej za raczej przydatne, czytelne, kompletne niż za zdecydowanie posiadające wspomniane cechy). Jednocześnie warto zauważyć, że odsetek ocen pozytywnych w przypadku wszystkich materiałów jest wyższy w edycji II niż miało to miejsce w edycji I. Może to świadczyć o pozytywnym wpływie korekt wprowadzonych do wstępnej wersji produktu finalnego pod wpływem doświadczeń płynących z I etapu jego testowania wstępnej. Zestawienie ocen materiałów sformułowanych przez uczniów biorących udział w obu edycjach zaprezentowano w tabeli.

Projekt współfinansowany przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Tabela 12 – Ocena materiałów dla ucznia

Oceń w jakim stopniu:		Odsetek ocen sformułowanych w odniesieniu do każdego z materiałów – edycja I			Odsetek ocen sformułowanych w odniesieniu do każdego z materiałów – edycja II		
		Zdecydowanie nie tak	Raczej tak	Ani tak, ani nie	Zdecydowanie nie tak	Raczej tak	Ani tak, ani nie
Program finansowy N edycja I = 628, N edycja II = 1086	był przydatny w pracy miniprzedsiębiorstwa	46,5	36,1	15,4	44,4	41,1	12,8
	miał przyjazną formę	39,2	41,7	15,1	41,3	41,5	13,9
Biznesplan N edycja I = 446 N edycja II = 784	był przydatny w pracy miniprzedsiębiorstwa	38,8	38,6	20,0	41,6	39,3	16,6
	miał przyjazną formę	39,7	40,8	15,5	45,9	35,1	15,7
Vademecum N edycja I = 624 N edycja II = 1074	było przydatne w pracy miniprzedsiębiorstwa	47,0	39,9	11,4	53,6	34,5	10,4
	treści Vademecum zostały sformułowane w sposób czytelny, zrozumiały	44,4	39,9	13,5	53,4	32,7	11,3
	zagadnienia związane z prowadzeniem miniprzedsiębiorstwa zostały omówione wyczerpująco	38,9	40,2	16,0	49,1	33,2	13,3
Serwis dotyczący działalności gospodarczej N edycja I = 480 N edycja II = 876	był przydatny w pracy miniprzedsiębiorstwa	41,7	40,6	14,2	48,3	36,8	12,7
	treści zamieszczone w Serwisie zostały sformułowane w sposób czytelny, zrozumiały	44,0	37,3	15,4	51,8	32,9	13,4
	zagadnienia związane z prowadzeniem miniprzedsiębiorstwa zostały omówione wyczerpująco	41,0	15,4	16,3	48,9	33,7	13,8
Zakładka „Warto wiedzieć” N edycja I = 535 N edycja II = 939	była przydatna w pracy miniprzedsiębiorstwa	46,5	37,4	14,2	48,9	37,2	11,6
	treści zamieszczone w zakładce zostały sformułowane w sposób czytelny, zrozumiały	45,6	39,3	12,9	53,4	32,7	11,7
	zagadnienia związane z prowadzeniem miniprzedsiębiorstwa zostały omówione wyczerpująco	48,0	34,0	14,8	49,1	34,7	12,1

źródło: opracowanie własne

Projekt współfinansowany przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

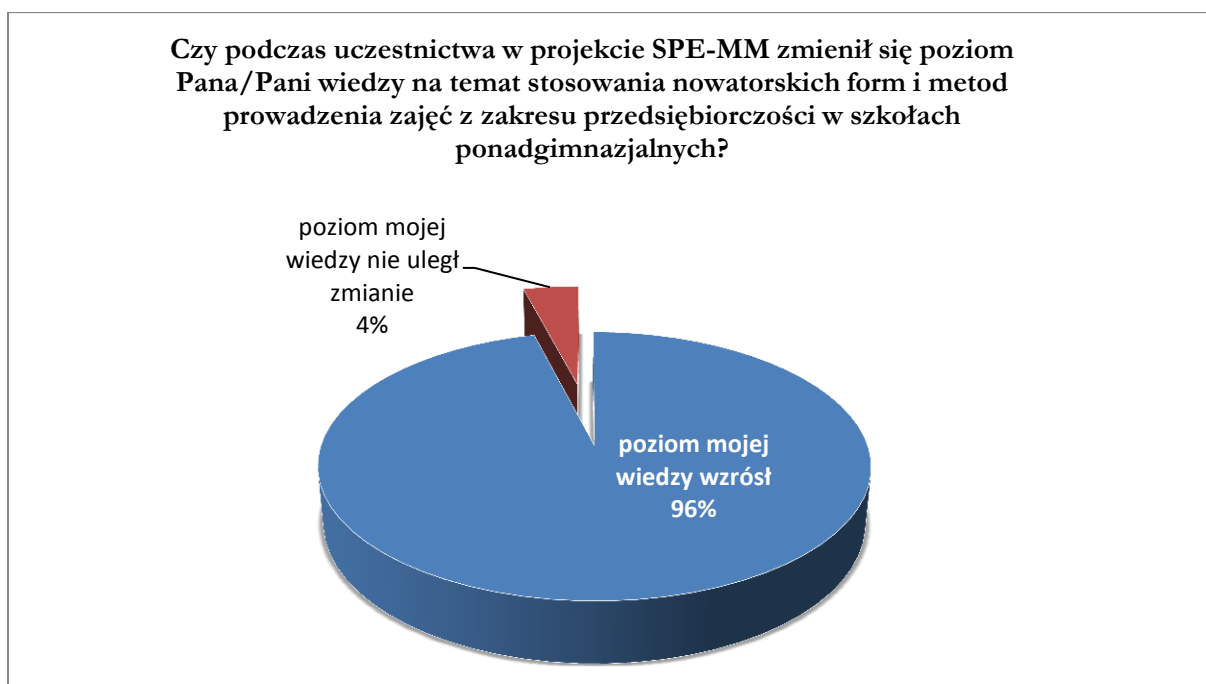
4.2. Poziom realizacji założonych celów

4.2.1. WIEDZA DOTYCZĄCA NOWATORSKICH FORM PROWADZENIA ZAJĘĆ Z ZAKRESU PRZEDSIĘBIORCZOŚCI (UŻYTKOWNICY)

Uczestnictwo w projekcie „Szkoła praktycznej ekonomii – młodzieżowe miniprzedsiębiorstwo” w sposób istotny wpłynęło na zmianę poziomu wiedzy nauczycieli w zakresie stosowania nowatorskich form prowadzenia zajęć dotyczących przedsiębiorczości z uczniami szkół ponadgimnazjalnych.

W ankietach zrealizowanych po zakończeniu II edycji projektu aż 96% badanych (154 osoby) zadeklarowało, że ich wiedza we wspomnianym zakresie wzrosła.

Wykres 1 – Deklarowana zmiana poziomu wiedzy nauczycieli na temat stosowania nowatorskich form prowadzenia zajęć z zakresu przedsiębiorczości

źródło: opracowanie własne

Projekt współfinansowany przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Wzrost ten według deklaracji badanych wyniósł średnio 61% (przy czym blisko co trzeci z nauczycieli (47 osób) zadeklarował wzrost wynoszący minimum 80%) [zob. tabela 13].

Tabela 13– Deklarowany wzrost poziomu wiedzy na temat nowatorskich form prowadzenia zajęć z zakresu przedsiębiorczości

O ile wzrosła Pana/Pani wiedza na temat nowatorskich form prowadzenia zajęć z zakresu przedsiębiorczości?	Częstość	Procent
10%	1	0,6
20%	10	6,3
30%	14	8,8
40%	11	6,9
50%	28	17,5
60%	21	13,1
70%	21	13,1
80%	16	10,0
90%	18	11,3
100%	13	8,1
Brak zmian	7	4,4
Ogółem	160	100

źródło: opracowanie własne

Zmiana poziomu wiedzy nauczycieli odnotowana w bezpośrednich deklaracjach, była widoczna także w zestawieniu ich samoocen dokonanych przed i po realizacji projektu. W obu przypadkach badani zostali poproszeni o dokonanie oceny poziomu swojej wiedzy na jedenastopunktowej skali (0-10). Aż 96% z nich (154 osoby) w ankiecie końcowej (postteście) oceniło swoje umiejętności wyżej niż w ankiecie początkowej (preteście), co zaprezentowano w poniższej tabeli panelowej. (Kolorem żółtym zaznaczono osoby, w przypadku których nastąpił wzrost oceny w omawianym zakresie).

Projekt współfinansowany przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Tabela 14 - Ocena poziomu wiedzy na temat nowatorskich form prowadzenia zajęć z zakresu przedsiębiorczości (tabela panelowa)

Pretest	Ocena poziomu wiedzy na temat nowatorskich form prowadzenia zajęć z zakresu przedsiębiorczości (0 – brak wiedzy; 10 – wiedza kompletna)							Ogółem - pretest
	Posttest							
	4	5	6	7	8	9	10	
0	0	0	0	1	0	0	0	1
1	0	0	0	2	1	2	0	5
2	0	1	2	5	6	7	4	25
3	1	3	2	14	5	5	2	32
4	0	1	2	12	13	3	4	35
5	1	2	9	9	6	14	3	44
6	0	0	0	4	3	3	2	12
7	0	0	0	0	0	2	3	5
8	0	0	0	0	1	0	0	1
Ogółem - posttest	2	7	15	47	35	36	18	160

Zmiana netto (ogólny przyrost na poziomie grupy) = 96%

Zmiana brutto (odsetek osób, które zmieniły swoją ocenę) – 97%

Odsetek osób, u których wzrosła samoocena dotycząca poziomu wiedzy na temat nowatorskich form prowadzenia zajęć z zakresu przedsiębiorczości – 96% (154 osoby)

źródło: opracowanie własne

Także przeprowadzony dwukrotnie test wiedzy ekonomicznej zawierający pytania o teoretyczne aspekty prowadzenia działalności gospodarczej w formie spółki jawnej (w jakiej działają miniprzedsiębiorstwa) potwierdził zadeklarowany wcześniej wzrost wiedzy. Aż 91% użytkowników projektu (146 nauczycieli) uzyskało w teście końcowym wynik lepszy niż ten uzyskany w teście przeprowadzonym przed rozpoczęciem realizacji projektu. Warto odnotować, że w przypadku ponad 20% nauczycieli z tej grupy (32 osób) rezultat uzyskany w teście końcowym był o 100% lepszy niż rezultat testu początkowego, ponieważ nauczyciele ci co najmniej podwoili wyjściową liczbę punktów. Rezultaty testu wiedzy dla nauczycieli zaprezentowano szczegółowo w tabeli 15 oraz na wykresie 2.

Projekt współfinansowany przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

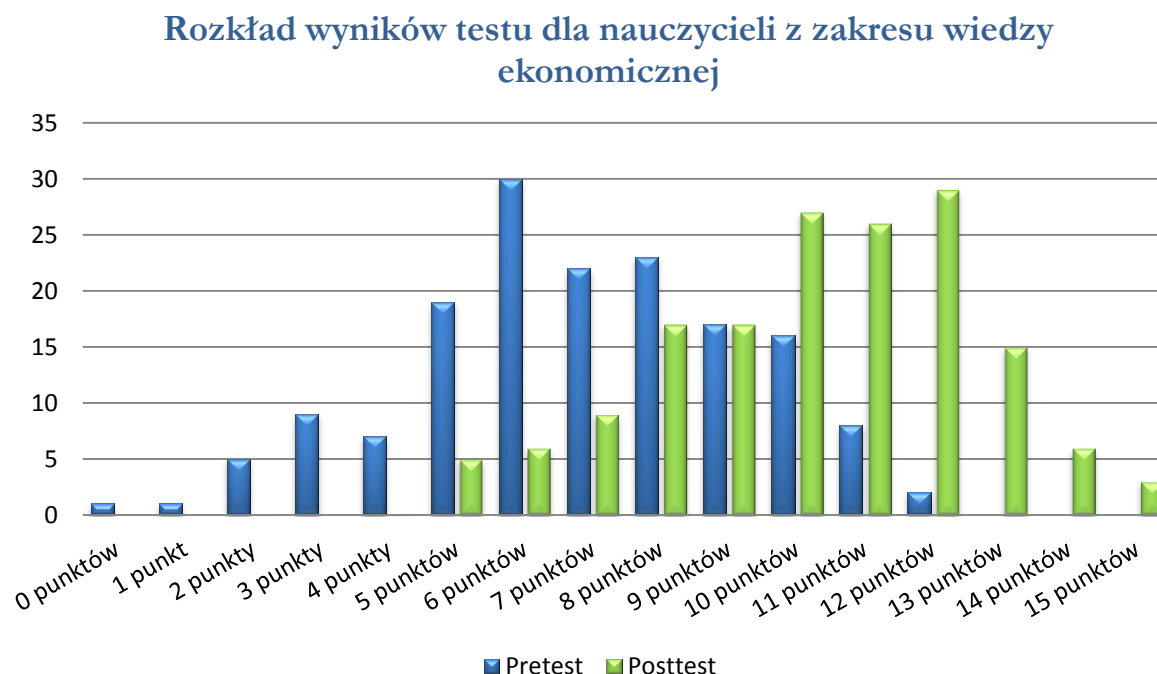
Tabela 15 - Wyniki testu wiedzy ekonomicznej dla nauczycieli

Liczba uzyskanych punktów (maksymalnie 16)	pomiar	Liczba nauczycieli	Odsetek N=160
0 punktów	pretest	1	0,6
	posttest	-	-
1 punkt	pretest	1	0,6
	posttest	-	-
2 punkty	pretest	5	3,1
	posttest	-	-
3 punkty	pretest	9	5,6
	posttest	-	-
4 punkty	pretest	7	4,4
	posttest	-	-
5 punktów	pretest	19	11,9
	posttest	5	3,1
6 punktów	pretest	30	18,8
	posttest	6	3,8
7 punktów	pretest	22	13,8
	posttest	9	5,6
8 punktów	pretest	23	14,4
	posttest	17	10,6
9 punktów	pretest	17	10,6
	posttest	17	10,6
10 punktów	pretest	16	10,0
	posttest	27	16,9
11 punktów	pretest	8	5,0
	posttest	26	16,3
12 punktów	pretest	2	1,3
	posttest	29	18,1
13 punktów	pretest	-	-
	posttest	15	9,4
14 punktów	pretest	-	-
	posttest	6	3,8
15 punktów	pretest	-	-
	posttest	3	3,8

źródło: opracowanie własne

Projekt współfinansowany przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Wykres 2 – Punktacja uzyskana przez nauczycieli w teście wiedzy ekonomicznej

źródło: opracowanie własne

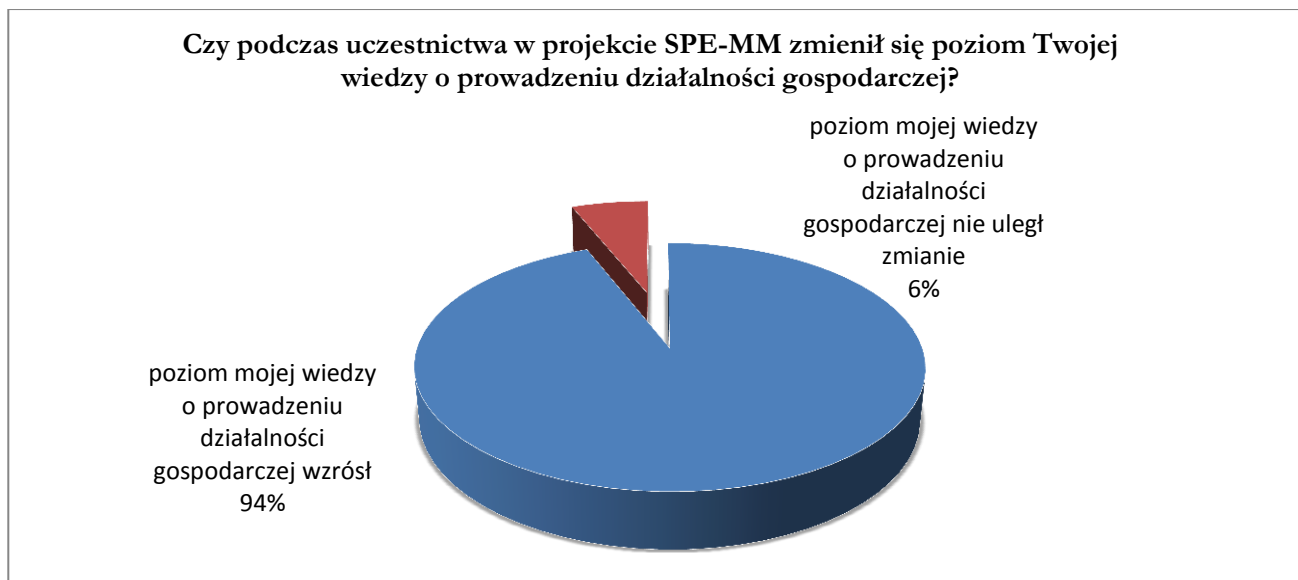
4.2.2. WIEDZA Z ZAKRESU PRZEDSIĘBIORCZOŚCI ORAZ PROWADZENIA DZIAŁALNOŚCI GOSPODARCZEJ (ODBIORCY)

Realizacja projektu znalazła swoje odbicie także w zmianie poziomu wiedzy jego odbiorców – uczniów szkół ponadgimnazjalnych. W ankietach zrealizowanych po zakończeniu obu edycji projektu łącznie niemal 94% uczniów/uczennic (3052 osoby z 3258 biorących udział w badaniach ankietowych) zadeklarowało, że ich wiedza z zakresu przedsiębiorczości oraz prowadzenia działalności gospodarczej wzrosła. W I edycji projektu deklarację taką złożyło aż 97% (1261 uczniów/uczennic), zaś w edycji II 92% (1791 uczniów/uczennic) uczestników badania. Wzrost ten według deklaracji badanych wyniósł średnio 61,6% w I edycji oraz średnio 65,6 % w II edycji projektu (przy czym ponad 30% ogółu badanych zadeklarowało wzrost wynoszący minimum 80%). Rozkład deklaracji uczniów/uczennic zaprezentowano na wykresie 3 i w tabeli 16.

Projekt współfinansowany przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Wykres 3– Deklaracja zmiany poziomu wiedzy dotyczącej prowadzenia działalności gospodarczej (uczniowie)

źródło: opracowanie własne

Tabela 16 - Deklarowany wzrost poziomu wiedzy na temat prowadzenia działalności gospodarczej (uczniowie)

Poziom zmiany wiedzy na temat prowadzenia działalności gospodarczej	Edycja I		Edycja II	
	Częstość	Procent	Częstość	Procent
10%	10	1	16	1
20%	28	2	46	2
30%	89	7	93	5
40%	166	13	142	7
50%	215	16	255	13
60%	195	15	291	15
70%	175	13	317	16
80%	207	16	301	15
90%	114	9	172	9
100%	62	5	158	8
Brak zmian	43	3	163	9
Ogółem	1304	100	1954	100

źródło: opracowanie własne

Projekt współfinansowany przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Zmiana poziomu wiedzy uczniów odnotowana w bezpośrednich deklaracjach, była widoczna także w zestawieniu ich samoocen dokonanych przed i po realizacji projektu. Podobnie jak miało to miejsce w przypadku nauczycieli, także uczniowie w obu przypadkach zostali poproszeni o dokonanie oceny poziomu swojej wiedzy na jedenastopunktowej skali (0-10). Ponad 74% z nich (991 osób z 1280, które udzieliły odpowiedzi na pytanie stanowiące podstawę opracowania⁴ w I edycji oraz 1426 spośród 1954 uczestników II edycji) w ankiecie końcowej (postteście) oceniło swoją wiedzę wyżej niż w ankiecie początkowej (preteście), co zaprezentowano w poniższych tabelach panelowych.

Tabela 17 – Ocena poziomu wiedzy z zakresu prowadzenia działalności gospodarczej (tabela panelowa – edycja I)

Pretest	Ocena poziomu wiedzy o prowadzeniu działalności gospodarczej (0 - brak wiedzy; 10 wiedza kompletna)											Ogółem - pretest
	Posttest											
	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
0	0	1	1	3	1	5	4	4	8	3	0	30
1	0	2	2	5	12	8	11	22	12	11	6	91
2	1	2	4	8	13	18	18	29	31	16	11	151
3	2	0	4	11	26	34	35	38	28	24	13	215
4	0	0	1	6	22	39	40	45	49	22	17	241
5	0	2	0	6	26	30	45	59	49	20	19	256
6	0	3	1	3	7	15	30	42	25	16	7	149
7	0	1	0	1	12	12	16	17	14	9	5	87
8	0	0	0	2	2	7	5	8	15	3	4	46
9	0	0	0	0	1	1	0	2	1	1	1	7
10	0	0	0	0	0	0	0	1	2	0	4	7
Ogółem - posttest	3	11	13	45	122	169	204	267	234	125	87	1280

Zmiana netto (ogólny wzrost na poziomie grupy) = 65,3%

Zmiana brutto – (odsetek osób, które zmieniły swoją ocenę) 89,4%

Odsetek osób, u których wzrosła ocena poziomu wiedzy na temat prowadzenia działalności gospodarczej – 77,4% (991 osób)

źródło: opracowanie własne

⁴ W pierwszej edycji badanie zostało zrealizowane metodą ankiety audytoryjnej. Ze względu na liczebność próby niemożliwe było bieżące skontrolowanie wszystkich odbieranych arkuszy. Stąd w części pytań odnotowano braki danych. Nie przekraczały one jednak w żadnym pytaniu 2% próby.

Projekt współfinansowany przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Tabela 18 – Ocena poziomu wiedzy z zakresu prowadzenia działalności gospodarczej (tabela panelowa – edycja II)

Pretest	Ocena poziomu wiedzy o prowadzeniu działalności gospodarczej (0 - brak wiedzy; 10 wiedza kompletna)											Ogółem - pretest
	Posttest											
	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
0	0	1	0	0	1	3	5	12	11	6	5	44
1	0	0	0	2	3	19	10	24	15	18	11	102
2	0	0	2	9	8	15	20	36	30	29	18	167
3	1	2	1	11	18	32	53	36	60	35	25	274
4	3	2	2	3	21	35	54	62	54	28	27	291
5	0	2	3	11	24	43	49	90	73	47	25	367
6	4	3	0	7	17	32	43	66	56	35	18	281
7	0	0	1	3	8	31	31	51	56	32	16	229
8	1	0	3	4	6	19	16	23	27	18	11	128
9	0	0	0	0	2	2	8	9	10	7	4	42
10	0	0	0	2	0	4	6	5	5	4	3	29
Ogółem - posttest	9	10	12	52	108	235	295	414	397	259	163	1954

Zmiana netto (ogólny wzrost na poziomie grupy) = 56,6%

Zmiana brutto – (odsetek osób, które zmieniły swoją ocenę) 89,4%

Odsetek osób, u których wzrosła ocena poziomu wiedzy na temat prowadzenia działalności gospodarczej – 73 % (1426 osób)

źródło: opracowanie własne

Także przeprowadzony dwukrotnie test wiedzy z zakresu przedsiębiorczości i ekonomii (w tym prowadzenia działalności gospodarczej) potwierdził zadeklarowany wcześniej wzrost wiedzy. Niemal 72% ogółu badanych odbiorców projektu (2339 osób: 992 uczniów/uczennic z I edycji oraz 1347 uczniów/uczennic z II edycji) uzyskało w teście końcowym wynik lepszy niż ten uzyskany w teście przeprowadzonym przed rozpoczęciem realizacji projektu. Warto odnotować, że w przypadku ponad 63% uczniów z tej grupy (697 uczniów z I i 778 uczniów z II edycji) rezultat uzyskany w teście końcowym był o 100% lepszy niż rezultat testu początkowego, ponieważ uczniowie ci co najmniej podwoili wyjściową liczbę punktów. Wyniki testu na poziomie całej grupy zaprezentowano w tabeli 19 i na wykresie 4.

Projekt współfinansowany przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

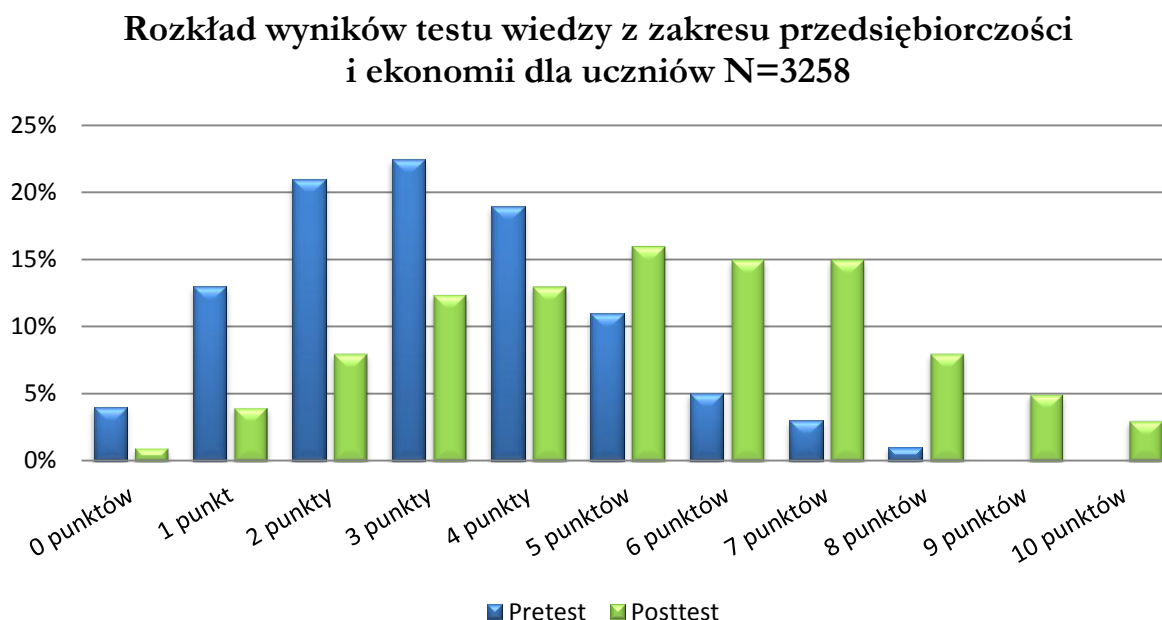
Tabela 19 - Wyniki testu wiedzy z zakresu przedsiębiorczości i ekonomii dla uczniów

Liczba uzyskanych punktów (maksymalnie 10)	pomiar	Edycja I		Edycja II	
		Liczba uczniów	Odsetek N=1304	Liczba uczniów	Odsetek N=1954
0 punktów	pretest	76	5,8	41	2,1
	posttest	21	1,6	17	0,9
1 punkt	pretest	254	19,5	174	8,9
	posttest	52	4,0	73	3,7
2 punkty	pretest	359	27,5	337	17,2
	posttest	105	8,1	155	7,9
3 punkty	pretest	294	22,5	460	23,5
	posttest	162	12,4	230	11,8
4 punkty	pretest	208	16,0	400	20,5
	posttest	191	14,6	238	12,2
5 punktów	pretest	78	6,0	284	14,5
	posttest	222	17,0	297	15,2
6 punktów	pretest	28	2,1	148	7,6
	posttest	252	19,3	252	12,9
7 punktów	pretest	7	0,5	81	4,1
	posttest	257	19,7	231	11,8
8 punktów	pretest	-	-	23	1,2
	posttest	40	3,1	210	10,7
9 punktów	pretest	-	-	5	0,3
	posttest	2	0,2	166	8,5
10 punktów	pretest	-	-	1	0,1
	posttest	-	-	85	4,4

źródło: opracowanie własne

Projekt współfinansowany przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Wykres 4 – Punktacja uzyskana przez uczniów w teście wiedzy z zakresu przedsiębiorczości i ekonomii

źródło: opracowanie własne

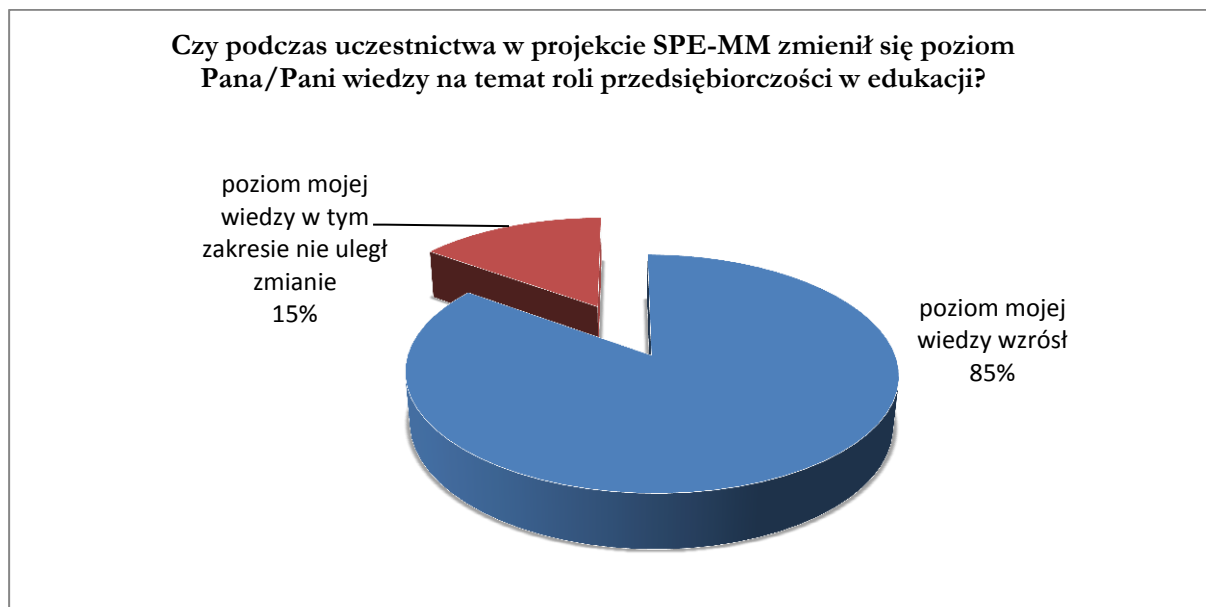
4.2.3. WIEDZA NA TEMAT ROLI PRZEDSIĘBIORCZOŚCI W EDUKACJI I ŻYCIU CODZIENNYM

W wyniku uczestnictwa w projekcie „Szkoła praktycznej ekonomii – młodzieżowe miniprzedsiębiorstwo” 85% nauczycieli/nauczycielek (136 osób) zwiększyło posiadaną wiedzę na temat roli przedsiębiorczości w edukacji. Deklaracje badanych dotyczące omawianej kwestii zaprezentowano na wykresie 5.

Projekt współfinansowany przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Wykres 5 - Deklaracja zmiany poziomu wiedzy dotyczącej roli przedsiębiorczości w edukacji

źródło: opracowanie własne

Ponad 80% tej grupy (115 osób, co stanowi jednocześnie 72% ogółu nauczycieli/nauczycielek uczestniczących w projekcie) zadeklarowało, iż zasób ich wiadomości wzrósł co najmniej o 40% w stosunku do stanu sprzed realizacji projektu. Średni deklarowany wzrost wiedzy na temat roli przedsiębiorczości w edukacji wyniósł 63%.

W pytaniach otwartych zamieszczonych w ankiecie oraz wywiadach indywidualnych nauczyciele podkreślali, iż rola przedsiębiorczości w edukacji jest niezwykle istotna i polega przede wszystkim na umożliwieniu młodzieży wykształcenia aktywnej postawy życiowej (kreatywności, samodzielności, odpowiedzialności) wspartej na rzetelnej wiedzy i umiejętnościach (komunikacyjnych, pracy zespołowej), a tym samym przygotowaniu młodzieży do efektywnego funkcjonowania na rynku pracy, radzenia sobie ze stawianymi przezeń wyzwaniami. Według nauczycieli rola ta polega *„przede wszystkim na szerzeniu aktywnej i twórczej, kreatywnej postawy w życiu społeczeństwa, poszerzeniu wiedzy młodzieży z zakresu ekonomii, gospodarki i życia gospodarczo-ekonomicznego. To także wzbudzenie twórczej i aktywnej postawy w wyborze dalszej kariery zawodowej, kreowanie swojego wizerunku, korzystanie z wiedzy zdobytej w praktyce”* N 13, obejmuje ona *„przygotowanie społeczeństwa do umiejętnego zachowania się w zmieniających*

Projekt współfinansowany przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

uwarunkowaniach gospodarczych społecznych kulturalnych i politycznych. Szczególnie ważną rolę przedsiębiorczości w edukacji jest kształcenie aktywnych postaw człowieka w zmieniających się strukturach regionalnych, krajowych a także na szerszym obszarze".

N117 Według innych rola ta „*sprawdza się do kształtowania pozytywnych postaw „radzenia sobie” w aktualnej sytuacji rynkowej, co oznacza umiejętność podejmowania właściwych (przeanalizowanych) decyzji dotyczących np. przyszłości zawodowej”* N5, „*polega na kształtowaniu umiejętności niezbędnych dla prawidłowego funkcjonowania w realiach gospodarki rynkowej, a zwłaszcza na współczesnym rynku pracy, przygotowaniu ucznia do samozatrudnienia, wyposażeniu w wiedzę pozwalającą rozumieć informacje podawane w mediach i przydatne w codziennym życiu, a związane z zagadnieniami z zakresu szeroko rozumianej ekonomii”* N9, „*sprzyja nabywaniu umiejętności rozwiązywania problemów w sposób kreatywny, twórczy i innowacyjny, co liczy się coraz bardziej w procesach społecznych i gospodarce oraz może zapewnić przyszłe sukcesy zawodowe”* N10. Jak celnie podsumował jeden z nauczycieli : „*Przedsiębiorczość w edukacji pozwala uczniom nabyć wiedzę, umiejętności i postawy, które stosują w każdym aspekcie swojego życia. Umożliwia powiązanie i odniesienie wiedzy teoretycznej na grunt konkretnych działań. W tym sensie przedsiębiorczość odnosi się do indywidualnej zdolności przekształcania pomysłów w działanie. Wiedza, umiejętności i postawy są wyrażane w pracy zespołowej, przejmowaniu inicjatywy i braniu odpowiedzialności za działania, w niezależnym myśleniu, elastyczności, współpracy, komunikacji, tolerancji dla błędów”*. N28

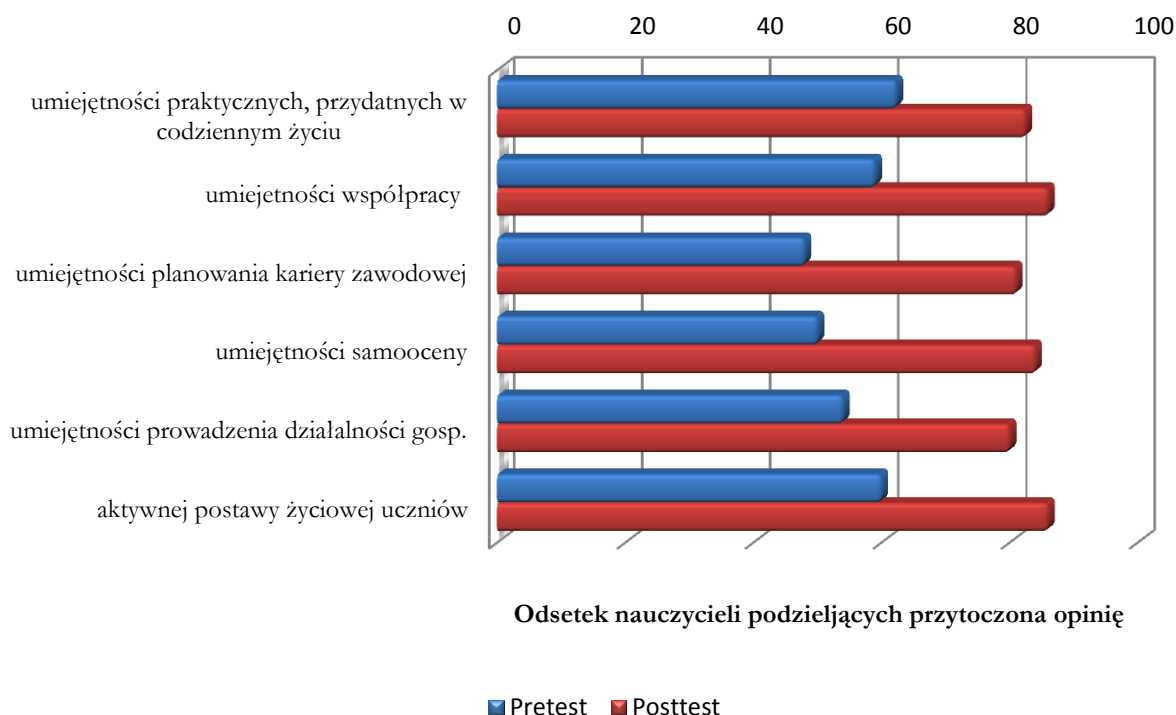
Rola zajęć z zakresu przedsiębiorczości w kształtowaniu postaw przedsiębiorczych i umiejętności uczniów (w opiniach nauczycieli)

W badaniu końcowym 152 nauczycieli (90 % ogółu) podniosło (w stosunku do badania początkowego) swoją ocenę zajęć z zakresu przedsiębiorczości z punktu widzenia ich wpływu na kształtowanie u uczniów postaw przedsiębiorczych (oceniając wyżej wpływ zajęć na co najmniej jedną z umiejętności składowych postawy przedsiębiorczej, przy czym co trzecia z tych osób (46 badanych) podniosła swoją ocenę w przypadku wszystkich

Projekt współfinansowany przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego wymienionych umiejętności). Różnice między ocenami wystawionymi w badaniu początkowym – przed rozpoczęciem udziału nauczyciela/nauczycielki w projekcie, a ocenami wystawionymi w badaniu końcowym – po zakończeniu uczestnictwa w projekcie zaprezentowano na wykresie 6 oraz w tabeli 20.

Wykres 6– Odsetek nauczycieli przekonanych, że zajęcia z zakresu przedsiębiorczości i ekonomii w bardzo dużym stopniu (5 punkt w skali 1-5) kształtują umiejętności składowe postaw przedsiębiorczych uczniów.

Zajęcia z zakresu przedsiębiorczości w dużym stopniu wpływają na kształtowanie :

źródło: opracowanie własne

Projekt współfinansowany przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Tabela 20 - Ocena zajęć z zakresu przedsiębiorczości z punktu widzenia kształtowania postaw przedsiębiorczych uczniów

Lp	Zajęcia z zakresu przedsiębiorczości pozwalają rozwinać:	Pomiar	Odsetek ocen na skali 1-5 (gdzie 1 oznacza, że według badanego zajęcia w ogóle nie kształtują danej umiejętności, zaś 5, że kształtują ją w bardzo dużym zakresie)				
			(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
1.	umiejętności praktyczne, potrzebne w codziennym życiu	pretest	3,1	-	4,4	30,2	62,3
		posttest	0,6	5,0	0,6	11,3	82,5
2.	umiejętność współpracy z innymi ludźmi	pretest	3,1	-	6,9	30,8	59,1
		posttest	5,0	-	0,6	8,8	85,6
3.	umiejętność planowania własnej kariery zawodowej	pretest	3,1	-	7,5	40,9	48,4
		posttest	5,0	-	1,2	12,5	81,3
4.	umiejętności identyfikacji i oceny własnych mocnych i słabych stron	pretest	3,1	-	6,9	40,3	49,7
		posttest	5,0	-	1,2	9,4	84,4
5.	umiejętności związane z prowadzeniem własnej działalności gospodarczej	pretest	3,1	1,3	9,4	32,7	53,5
		posttest	5,6	-	1,9	12,5	80
6.	aktywną postawę życiową (kreatywność, umiejętność wyznaczania sobie celów, twórczego rozwiązywania problemów, niezależność, itp.)	pretest	3,1	0,6	10,7	25,8	59,7
		posttest	5,0	-	1,2	8,1	85,6

źródło: opracowanie własne

Wśród cech i umiejętności uczniów w największym stopniu kształtowanych podczas zajęć prowadzonych w ramach projektu „Szkola praktycznej ekonomii – młodzieżowe miniprzedsiębiorstwo” nauczyciele wymienili: współpracę w grupie, kreatywność, twórcze myślenie, szeroko rozumiane umiejętności komunikacyjne (od umiejętności wyrażenia własnego zdania poprzez efektywną autoprezentację po rozwiązywanie konfliktów), umiejętność autoanalizy i identyfikacji własnych predyspozycji (słabości i atutów), samodzielność, niezależność, umiejętność planowania różnych działań i procesów (w tym m.in. własnej kariery edukacyjnej i zawodowej), a także umiejętności

Projekt współfinansowany przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego związane bezpośrednio z prowadzeniem własnej działalności gospodarczej (jej zainicjowania, prowadzenia dokumentacji finansowej itp.) oraz umiejętności związane z wykorzystywaniem nowoczesnych technologii informacyjno – komunikacyjnych. Zestawienie cech i umiejętności najczęściej wymienianych przez nauczycieli zaprezentowano w tabeli 21.

Tabela 21 – Umiejętności uczniów kształtowane w ramach projektu

Lp.	Cecha/umiejętność kształtowana w ramach projektu	Liczba nauczycieli	Odsetek (N=160)
1	praca w grupie	138	86
2	prowadzenie działalności gospodarczej	88	55
3	kreatywność, twórcze myślenie	77	48
4	autoanaliza	58	36
5	planowanie kariery	41	26
6	planowanie działań	32	20
7	efektywna komunikacja	18	11
8	posługiwanie się ICT	17	11
9	odpowiedzialność	7	4

Odsetki w tabeli nie sumują się do 100 ponieważ nauczyciele mogli wymienić pięć cech/umiejętności, na kształtowanie których projekt wywiera największy wpływ.

źródło: opracowanie własne

Opinie nauczycieli na temat potrzeby kształtowania postaw przedsiębiorczych uczniów/uczennic szkół ponadgimnazjalnych

Wszyscy uczestnicy projektu zostali dwukrotnie poproszeni o wyrażenie swojej opinii na temat potrzeby kształtowania postaw przedsiębiorczych młodzieży uczęszczającej do szkół ponadgimnazjalnych. W przypadku nauczycieli realizacja projektu spowodowała znaczącą zmianę w tym zakresie. Aż u 81% ogółu badanych nauczycieli (130 ze 160 osób) wzrosło przekonanie o potrzebie kształtowania postaw przedsiębiorczych (wyrażone w postępie wyższym poziomem akceptacji co najmniej jednej z czterech pozytywnych opinii na ten temat⁵ w stosunku do poziomu deklarowanego w pomiarze początkowym).

⁵ Nauczyciele zostali poproszeni o ustosunkowanie się do opinii, że kształtowanie postaw przedsiębiorczych uczniów szkół ponadgimnazjalnych:

1) Jest potrzebne w większym zakresie niż dotychczas

Projekt współfinansowany przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Zmiany jakie zaszły w stosunku nauczycieli do każdej z przedstawionych im opinii przedstawiono w tabelach panelowych 22-25 oraz na wykresie 7.

Tabela 22 – Poziom akceptacji opinii, że kształtowanie postaw przedsiębiorczych jest potrzebne w większym zakresie niż obecnie

Pretest	Poziom akceptacji opinii, że kształtowanie postaw przedsiębiorczych jest potrzebne w większym zakresie niż obecnie (1 – brak akceptacji; 5- pełna akceptacja)					Ogółem pretest
	Posttest					
	1	2	3	4	5	
1	0	0	1	2	3	6
2	2	1	0	11	26	40
3	0	0	1	3	16	20
4	0	1	3	21	19	44
5	1	0	1	9	39	50
Ogółem - posttest	3	2	6	46	103	160

zmiana netto - 40%, zmiana brutto – 61%

Odsetek nauczycieli, u których wzrosła akceptacja opinii o potrzebie kształtowania postaw przedsiębiorczych uczniów w większym zakresie niż dotychczasowy – 51% (81 osób)

źródło: opracowanie własne

Tabela 23 – Poziom akceptacji opinii, że kształtowanie postaw przedsiębiorczych jest zadaniem każdego nauczyciela

Pretest	Poziom akceptacji opinii, że kształtowanie postaw przedsiębiorczych jest zadaniem każdego nauczyciela (1 – brak akceptacji; 5- pełna akceptacja)					Ogółem pretest
	Posttest					
	1	2	3	4	5	
1	2	4	4	8	14	32
2	0	1	2	13	8	24
3	0	1	7	8	5	21
4	1	6	7	17	17	48
5	1	0	2	3	29	35
Ogółem - posttest	4	12	22	49	73	160

zmiana netto - 39%, zmiana brutto – 65%

Odsetek nauczycieli, u których wzrosła akceptacja opinii, że kształtowanie postaw przedsiębiorczych uczniów jest zadaniem każdego nauczyciela – 52% (83 osoby)

źródło: opracowanie własne

- 2) Jest zadaniem każdego nauczyciela/nauczycielki
- 3) Powinno się odbywać w ramach każdego przedmiotu
- 4) Powinno zyskać wyższą rangę w edukacji ponadgimnazjalnej

Projekt współfinansowany przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Tabela 24 – Poziom akceptacji opinii, że kształtowanie postaw przedsiębiorczych powinno się odbywać w ramach każdego przedmiotu

Pretest	Poziom akceptacji opinii, że kształtowanie postaw przedsiębiorczych powinno się odbywać ramach każdego przedmiotu (1 – brak akceptacji; 5- pełna akceptacja)					Ogółem pretest
	Posttest					
	1	2	3	4	5	
1	3	2	1	2	1	9
2	0	3	2	4	1	10
3	0	2	13	13	8	36
4	0	5	12	19	18	54
5	3	1	6	14	27	51
Ogółem - posttest	6	13	34	52	55	160

Zmiana netto - 6%

Zmiana brutto –59%

Odsetek nauczycieli, u których wzrosła akceptacja opinii, że kształtowanie postaw przedsiębiorczych uczniów jest zadaniem każdego nauczyciela– 33% (52osoby)

źródło: opracowanie własne

Tabela 25 – Poziom akceptacji opinii, że kształtowanie postaw przedsiębiorczych powinno zyskać wyższą rangę w edukacji ponadgimnazjalnej (powinno się na nie zwrócić większą uwagę)

Pretest	Poziom akceptacji opinii, że kształtowanie postaw przedsiębiorczych powinno zyskać wyższą rangę w edukacji (1 – brak akceptacji; 5- pełna akceptacja)					Ogółem pretest
	Posttest					
	1	2	3	4	5	
1	2	1	0	1	2	6
2	1	0	0	1	3	5
3	0	1	0	6	19	26
4	0	1	1	11	46	59
5	1	0	2	3	58	64
Ogółem - posttest	4	3	3	22	128	160

Zmiana netto - 43%

Zmiana brutto –56%

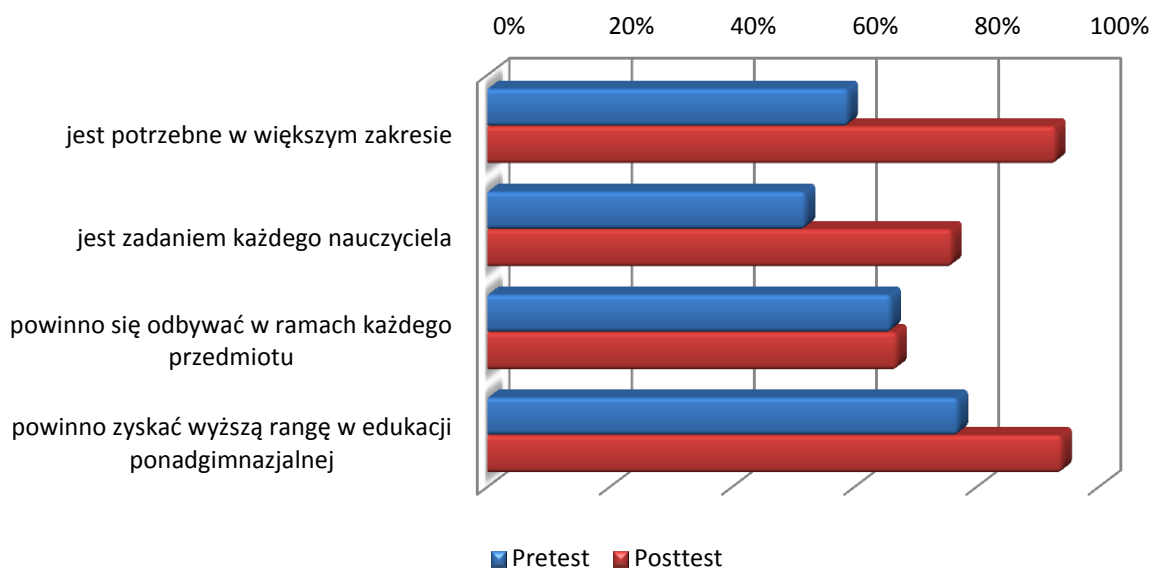
Odsetek nauczycieli, u których wzrosła akceptacja opinii, że kształtowanie postaw przedsiębiorczych uczniów jest zadaniem każdego nauczyciela– 49% (79 osób)

źródło: opracowanie własne

Projekt współfinansowany przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Wykres 7 – Odsetek nauczycieli akceptujących pozytywne opinie na temat kształtowania postaw przedsiębiorczych uczniów/uczennic szkół ponadgimnazjalnych.

Kształtowanie postaw przedsiębiorczych uczniów/ uczennic szkół ponadgimnazjalnych:

źródło: opracowanie własne

Szereg pozytywnych opinii dotyczących przedsiębiorczości oraz konieczności kształtowania postaw przedsiębiorczych uczniów szkół ponadgimnazjalnych nauczyciele wyrazili także w wywiadach swobodnych oraz pytaniach otwartych zamieszczonych w ankietach ewaluacyjnych. Nauczyciele zauważyli, iż „*edukacja w zakresie przedsiębiorczości jest procesem, w którym uczniowie nabywają wiedzę, umiejętności i postawy, które później wykorzystują w swoim codziennym życiu. W tym sensie przedsiębiorczość odnosi się do indywidualnej zdolności przekształcania pomysłów w działanie. Dzięki realizowaniu różnych projektów uczniowie w sposób naturalny zdobywają wiedzę, kształtują umiejętności i postawy takie, jak: umiejętność pracy w grupie, uczą się współpracy, komunikacji, odpowiedzialności*”^{N4}. Ponadto „*edukacja w zakresie przedsiębiorczości oznacza zmianę roli nauczyciela, którego zadaniem jest ułatwianie uczniom nabywania kompetencji aktywnymi metodami pracy, np. poprzez szukanie i znajdowanie przez ucznia informacji, które umożliwią mu przejście od pomysłu do działania.*

Projekt współfinansowany przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Ale porcja wiedzy ekonomicznej i finansowej jest również potrzebna”.N18 W związku z tym, „edukację przedsiębiorczą najlepiej podejmować w ramach głównego programu nauczania, a nie jako dodatkową aktywność. Nie należy z niej robić oddzielnego tematu. Najlepsze dla rozwijania kultury przedsiębiorczej jest umieszczenie jej w „ukrytym” programie. Nie powinna być ona ograniczona do któregoś poziomu lub typu edukacji, lecz dostępna dla wszystkich uczniów w odpowiedniej formie - nie tylko w szkołach średnich i wyższych lub tylko programach zawodowych, ale także w szkole podstawowej i gimnazjum, jak również w edukacji dorosłych, budując w ten sposób całowyciową drogę dla przedsiębiorczości”. N26 Zwłaszcza, że „przedsiębiorczość integruje międzyprzedmiotowo ścieżkę edukacji na każdym poziomie nauczania, wskazuje nowoczesne metody w wychowaniu na rzecz odpowiedzialnych społecznie młodych ludzi w gospodarce rynkowej, konkurencyjności na rynku pracy i właściwym wyborom konsumpcyjnym”.N53, zaś „edukacja przedsiębiorcza jest w szerokiej perspektywie kompetencją rozwijaną przez całe życie (umiejętności praktyczne biegła znajomość Internetu, komunikatywność, odpowiedzialność, kreatywność, inicjatywa). Należy pamiętać , że te kompetencje w zakresie przedsiębiorczości powinny i mogą być stosowane w każdym miejscu zatrudnienia, w wolontariacie i we wszystkich obszarach życia.” N79

Wiedza uczniów na temat roli przedsiębiorczości w ich życiu codziennym.

Ponad 90% uczniów uczestniczących w badaniach po zakończeniu obu edycji (łącznie 2954 osoby) zadeklarowało, iż podczas realizacji programu „Szkoła praktycznej ekonomii – młodzieżowe miniprzedsiębiorstwo” zwiększyła się ich wiedza na temat roli, jaką odgrywa przedsiębiorczość (postawa przedsiębiorcza) w codziennym życiu. Poziom wzrostu własnej wiedzy w analizowanym zakresie ankietowani uczniowie/uczennice oszacowali średnio na 65% (badani z edycji I średnio na 67%, badani z edycji II – średnio na 65%). Rozkład deklaracji dotyczących szacowanego poziomu wzrostu wiedzy na temat roli przedsiębiorczości w życiu uczniów zaprezentowano w tabeli 26.

Projekt współfinansowany przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Tabela 26 - Deklarowany poziom wzrostu wiedzy na temat roli przedsiębiorczości w życiu codziennym (uczniowie)

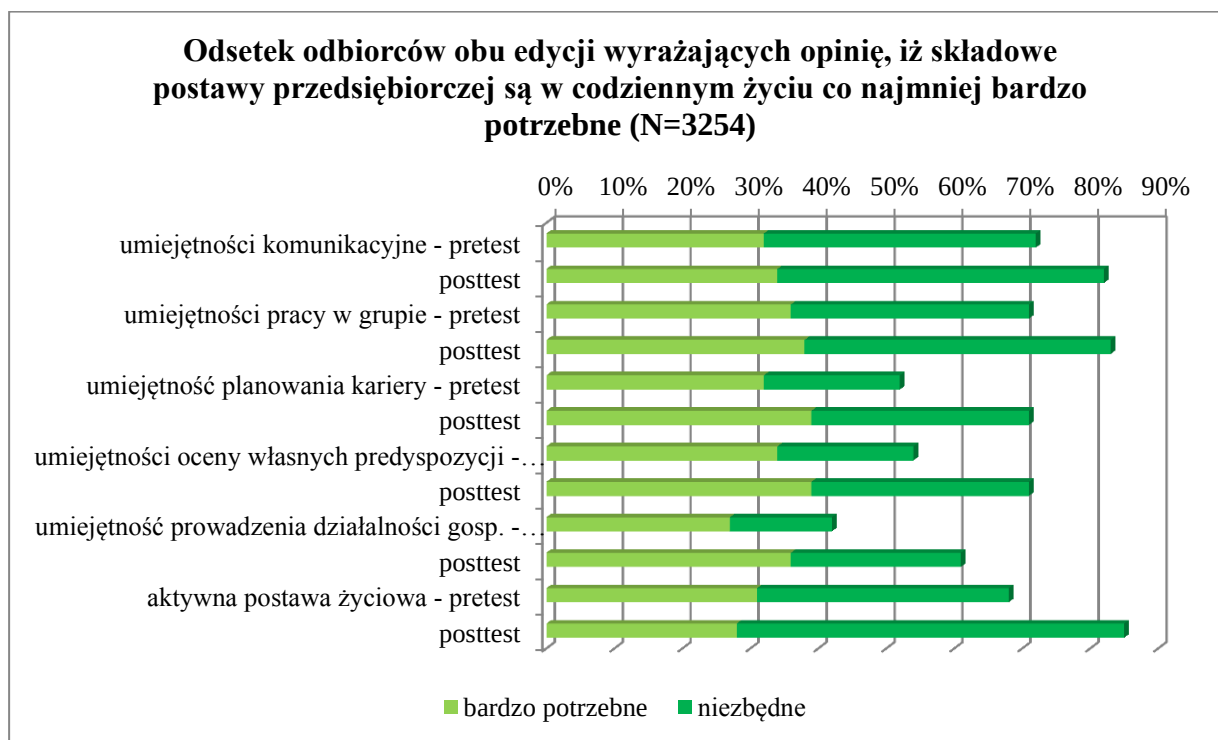
Poziom wzrostu wiedzy na temat roli przedsiębiorczości	Edycja I		Edycja II	
	Liczba uczniów	Procent	Liczba uczniów	Procent
10%	3	0,2	6	0,3
20%	39	3,0	46	2,4
30%	73	5,6	105	5,4
40%	86	6,6	190	9,7
50%	128	9,8	264	13,5
60%	164	12,6	281	14,4
70%	222	17,0	308	15,8
80%	203	15,6	279	14,3
90%	121	9,3	168	8,6
100%	117	9,0	151	7,7
Brak zmian	148	11,3	156	8,0
Ogółem	1304	100	1954	100

źródło: opracowanie własne

Aby nie opierać wniosków wyłącznie na pojedynczych deklaracjach, uczniowie obu edycji zostali dodatkowo poproszeni o ocenę znaczenia kilku elementów postawy przedsiębiorczej w ich codziennym życiu. Większość badanych oceniła wartość przedstawionych składowych postawy przedsiębiorczej jako dużą już przed przystąpieniem do projektu, ale po jego zakończeniu aż 2512 osób (77% ogółu badanych z obu edycji), w tym: 1070 uczestników edycji I (82% ich ogółu) i 1442 uczestników edycji II (74% ich ogółu) jeszcze zwiększyło swoje przekonanie o przydatności w życiu codziennym przynajmniej jednej z nich. Poniżej przedstawiono wykres i tabele panelowe (dla uczestników obu edycji) obrazujące ocenę znaczenia poszczególnych umiejętności składowych postawy przedsiębiorczej oraz zmiany, jakie zaszły w tym zakresie w trakcie realizacji projektu.

Projekt współfinansowany przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Wykres 8 – Ocena znaczenia elementów składowych postawy przedsiębiorczej w życiu codziennym

źródło: opracowanie własne

Tabela 27 - Ocena przydatności w codziennym życiu umiejętności komunikacyjnych (tabela panelowa- edycja I)

Ocena przydatności w codziennym życiu umiejętności komunikacyjnych (6-niezbędne; 0 w ogóle nieprzydatne)								
Pretest	Posttest							Ogółem - pretest
	0	1	2	3	4	5	6	
0	0	0	0	0	0	0	2	2
1	0	0	0	0	2	5	4	11
2	0	0	1	3	2	11	8	25
3	1	0	0	10	11	31	42	95
4	0	2	4	15	32	57	93	203
5	0	1	2	21	45	168	203	440
6	0	4	3	13	32	154	322	528
Ogółem-posttest	1	7	10	62	124	426	674	1304

zmiana netto - 13,6%, zmiana brutto – 59,1%

Odsetek uczniów, u których wzrosło poczucie przydatności umiejętności komunikacyjnych – 36,3% (474 osoby)

źródło: opracowanie własne

Projekt współfinansowany przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Tabela 28 - Ocena przydatności w codziennym życiu umiejętności komunikacyjnych (tabela panelowa- edycja II)

Ocena przydatności w codziennym życiu umiejętności komunikacyjnych (6-niezbędne; 0 w ogóle nieprzydatne)								
Pretest	Posttest							Ogółem - pretest
	0	1	2	3	4	5	6	
0	0	0	0	1	0	5	4	10
1	0	0	2	0	9	49	43	103
2	1	1	3	5	15	50	61	136
3	0	0	1	2	11	31	48	93
4	1	2	9	9	26	80	112	239
5	4	1	15	25	83	213	271	612
6	9	5	12	35	83	263	354	761
Ogółem- posttest	15	9	42	77	227	691	893	1954

zmiana netto - 12,2%, zmiana brutto – 69,4%

Odsetek uczniów, u których wzrosło poczucie przydatności umiejętności komunikacyjnych – 40,8% (797 osób)

źródło: opracowanie własne

Tabela 29 - Ocena przydatności w codziennym życiu umiejętności współpracy z innymi ludźmi (tabela panelowa – edycja I)

Ocena przydatności w codziennym życiu umiejętności współpracy z innymi ludźmi (6-niezbędne; 0 w ogóle nieprzydatne)								
Pretest	Posttest							Ogółem -pretest
	0	1	2	3	4	5	6	
0	0	0	0	1	0	0	3	4
1	0	0	0	0	1	3	2	6
2	0	2	0	1	5	6	8	22
3	0	0	2	2	13	18	31	66
4	0	0	2	9	25	99	97	232
5	0	3	3	22	63	196	207	494
6	0	0	7	6	21	161	284	479
Ogółem - posttest	0	5	14	41	128	483	632	1303

Zmiana netto - 14,9%

Zmiana brutto –61,0%

Odsetek uczniów, u których wzrosło poczucie przydatności umiejętności współpracy z innymi ludźmi – 38,0% (495 osób)

źródło: opracowanie własne

Projekt współfinansowany przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Tabela 30 - Ocena przydatności w codziennym życiu umiejętności współpracy z innymi ludźmi (tabela panelowa – edycja II)

Ocena przydatności w codziennym życiu umiejętności współpracy z innymi ludźmi (6-niezbędne; 0 w ogóle nieprzydatne)								
Pretest	Posttest							Ogółem -pretest
	0	1	2	3	4	5	6	
0	0	0	0	0	0	4	2	6
1	0	0	1	0	12	31	38	82
2	0	2	3	3	10	67	60	145
3	0	0	3	2	7	31	40	83
4	2	1	10	15	47	122	118	315
5	5	5	10	27	87	257	273	664
6	1	7	12	23	73	241	302	659
Ogółem - postest	8	15	39	70	236	753	833	1954

Zmiana netto - 15,1%

Zmiana brutto –68,7%

Odsetek uczniów, u których wzrosło poczucie przydatności umiejętności współpracy z innymi ludźmi – 41,9% (819 osób)

źródło: opracowanie własne

Tabela 31 - Ocena przydatności w codziennym życiu umiejętności planowania własnej kariery zawodowej (tabela panelowa – edycja I)

Ocena przydatności w codziennym życiu umiejętności planowania własnej kariery zawodowej (6-niezbędne; 0 w ogóle nieprzydatne)								
Pretest	Posttest							Ogółem -pretest
	0	1	2	3	4	5	6	
0	0	0	0	0	1	2	3	6
1	1	0	0	1	3	8	9	22
2	0	1	2	10	11	41	8	73
3	2	1	5	19	51	70	55	203
4	1	2	8	20	86	143	73	333
5	0	0	9	24	89	164	138	424
6	0	0	2	12	35	86	104	239
Ogółem- postest	4	4	26	86	276	514	390	1300

Zmiana netto - 25,2%

Zmiana brutto – 70,9%

Odsetek uczniów, u których wzrosło poczucie przydatności umiejętności planowania własnej kariery zawodowej – 48,1% (627 osób)

źródło: opracowanie własne

Projekt współfinansowany przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Tabela 32 - Ocena przydatności w codziennym życiu umiejętności planowania własnej kariery zawodowej (tabela panelowa – edycja II)

Ocena przydatności w codziennym życiu umiejętności planowania własnej kariery zawodowej (6-niezbędne; 0 w ogóle nieprzydatne)								
Pretest	Posttest							Ogółem - pretest
	0	1	2	3	4	5	6	
0	0	0	0	1	2	6	9	6
1	1	1	3	3	20	36	44	22
2	1	5	6	11	30	72	53	73
3	0	1	3	10	27	77	54	203
4	2	6	13	20	94	154	142	333
5	5	4	19	26	131	253	194	424
6	1	2	19	17	69	156	151	239
Ogółem-postest	4	4	26	86	276	514	390	1300

Zmiana netto - 22,4%

Zmiana brutto – 73,6%

Odsetek uczniów, u których wzrosło poczucie przydatności umiejętności planowania własnej kariery zawodowej – 48 % (938 osób)

źródło: opracowanie własne

Tabela 33 - Ocena przydatności w codziennym życiu umiejętności identyfikacji i oceny własnych mocnych i słabych stron (tabela panelowa edycja I)

Ocena przydatności w codziennym życiu umiejętności identyfikacji i oceny własnych mocnych i słabych stron (6-niezbędne; 0 w ogóle nieprzydatne)								
Pretest	Posttest							Ogółem - pretest
	0	1	2	3	4	5	6	
0	0	0	0	0	0	1	1	2
1	0	1	1	1	6	10	8	27
2	1	0	1	8	21	19	14	64
3	1	2	3	21	51	66	47	191
4	0	1	5	24	89	143	80	342
5	0	1	4	34	79	169	133	420
6	0	0	3	12	56	74	107	252
Ogółem- postest	2	5	17	100	302	482	390	1298

Zmiana netto - 23,8%

Zmiana brutto – 69,8%

Odsetek uczniów, u których wzrosło poczucie przydatności umiejętności identyfikacji i oceny własnych mocnych i słabych stron – 46,8% (610 osób)

źródło: opracowanie własne

Projekt współfinansowany przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Tabela 34 - Ocena przydatności w codziennym życiu umiejętności identyfikacji i oceny własnych mocnych i słabych stron (tabela panelowa edycja II)

Ocena przydatności w codziennym życiu umiejętności identyfikacji i oceny własnych mocnych i słabych stron (6-niezbędne; 0 - w ogóle nieprzydatne)								
Pretest	Posttest							Ogółem - pretest
	0	1	2	3	4	5	6	
0	0	0	0	0	0	1	1	2
1	0	1	1	1	6	10	8	27
2	1	0	1	8	21	19	14	64
3	1	2	3	21	51	66	47	191
4	0	1	5	24	89	143	80	342
5	0	1	4	34	79	169	133	420
6	0	0	3	12	56	74	107	252
Ogółem- posttest	2	5	17	100	302	482	390	1298

Zmiana netto - 22,9%

Zmiana brutto – 73,6%

Odsetek uczniów, u których wzrosło poczucie przydatności umiejętności identyfikacji i oceny własnych mocnych i słabych stron – 48,3% (943 osoby)

źródło: opracowanie własne

Tabela 35 - Ocena przydatności w codziennym życiu umiejętności związanych z prowadzeniem własnej działalności gospodarczej (tabela panelowa – edycja I)

Ocena przydatności w codziennym życiu umiejętności związanych z prowadzeniem własnej działalności gospodarczej (6-niezbędne; 0 w ogóle nieprzydatne)								
Pretest	Posttest							Ogółem - pretest
	0	1	2	3	4	5	6	
0	1	1	0	8	6	13	3	32
1	1	2	4	8	10	24	8	57
2	1	1	8	19	27	31	18	105
3	2	4	12	30	81	83	40	252
4	1	2	13	42	105	98	64	325
5	2	0	12	24	87	115	90	330
6	0	0	4	18	45	56	75	198
Ogółem- posttest	8	10	53	149	361	420	298	1299

Zmiana netto - 23,7%

Zmiana brutto – 73,8%

Odsetek uczniów, u których wzrosło poczucie przydatności związanych z prowadzeniem własnej działalności gospodarczej – 48,8% (636 osób)

źródło: opracowanie własne

Projekt współfinansowany przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Tabela 36 - Ocena przydatności w codziennym życiu umiejętności związanych z prowadzeniem własnej działalności gospodarczej (tabela panelowa – edycja II)

Ocena przydatności w codziennym życiu umiejętności związanych z prowadzeniem własnej działalności gospodarczej (6-niezbędne; 0 w ogóle nieprzydatne)								
Pretest	Posttest							Ogółem - pretest
	0	1	2	3	4	5	6	
0	0	0	1	4	8	13	13	39
1	0	4	9	7	22	61	49	152
2	1	6	8	15	54	96	58	238
3	2	6	9	24	52	63	64	220
4	2	5	19	34	103	178	116	457
5	3	3	23	50	116	220	130	545
6	1	2	12	23	69	105	91	303
Ogółem- posttest	9	26	81	157	424	736	521	1954

Zmiana netto - 26,7%

Zmiana brutto – 76,9%

Odsetek uczniów, u których wzrosło poczucie przydatności związanych z prowadzeniem własnej działalności gospodarczej – 41,8% (1013 osób)

źródło: opracowanie własne

Tabela 37 - Ocena przydatności w codziennym życiu aktywnej postawy życiowej (tabela panelowa – edycja I)

Ocena przydatności w codziennym życiu aktywnej postawy życiowej (6-niezbędne; 0 w ogóle nieprzydatne)								
Pretest	Posttest							Ogółem - pretest
	0	1	2	3	4	5	6	
0	0	0	0	1	0	1	1	3
1	0	0	0	0	2	6	2	10
2	0	0	1	2	8	12	8	31
3	0	1	3	3	18	41	35	101
4	0	2	4	17	48	88	87	246
5	0	0	4	16	61	146	157	384
6	0	0	4	8	53	178	284	527
Ogółem- posttest	0	3	16	47	190	472	574	1302

Zmiana netto - 9%

Zmiana brutto – 62,9%

Odsetek uczniów, u których wzrosło poczucie przydatności aktywnej postawy życiowej – 36% (469 osób)

źródło: opracowanie własne

Projekt współfinansowany przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Tabela 38 - Ocena przydatności w codziennym życiu aktywnej postawy życiowej (tabela panelowa – edycja II)

Ocena przydatności w codziennym życiu aktywnej postawy życiowej (6-niezbędne; 0 w ogóle nieprzydatne)							
Pretest	Posttest						Ogółem - pretest
	1	2	3	4	5	6	
0	0	0	1	0	2	13	16
1	0	0	1	3	25	60	89
2	1	1	8	6	41	86	143
3	0	2	9	7	28	67	113
4	2	4	14	8	75	188	291
5	1	7	37	32	148	413	638
6	9	5	37	32	132	449	664
Ogółem- posttest	13	19	107	88	451	1276	1954

Zmiana netto - 36,3%

Zmiana brutto – 68,5%

Odsetek uczniów, u których wzrosło poczucie przydatności aktywnej postawy życiowej – 52,4% (1024 osoby)

źródło: opracowanie własne

Z wywiadów pogłębionych przeprowadzonych z uczniami i nauczycielami wynika, że odnotowana zmiana przekonań związanych z przydatnością umiejętności składających się na postawę przedsiębiorczą jest bezpośrednim efektem wzrostu wiedzy na temat roli przedsiębiorczości w życiu codziennym. Podczas wywiadów zarówno uczniowie, jak i nauczyciele niejednokrotnie podkreślali znaczenie i wpływ postawy przedsiębiorczej, kształtowanej w ramach projektu, na różne sfery życia: „*przedsiębiorczość na pewno jest potrzebna i przydatna na pewno, bo wtedy możemy sobie lepiej poradzić w sytuacjach, które wymagają podejmowania jakichś ważnych decyzji, na pewno w pracy zawodowej, czy też właśnie przy podejmowaniu decyzji o założeniu własnej działalności gospodarczej*” (MM14) „*przedsiębiorczość w naszym życiu odgrywa kluczową rolę, każdy w życiu codziennym musi być przedsiębiorczy [...], postawy przedsiębiorcze są bardzo ważne, uczą radzenia sobie w każdej sytuacji oraz aktywności na rynku pracy*” (N12), „*warto być przedsiębiorczym [...] jest to zaradność życiowa i wybieranie dla siebie lepszych rozwiązań*” (MM13) „*w praktyce umiejętności zdobyte bardzo im się przydadzą w dalszym życiu, [...] w nauce przedmiotów ekonomicznych i informatycznych*” (N2), „*taka postawa przydaje się w życiu codziennym,*

Projekt współfinansowany przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

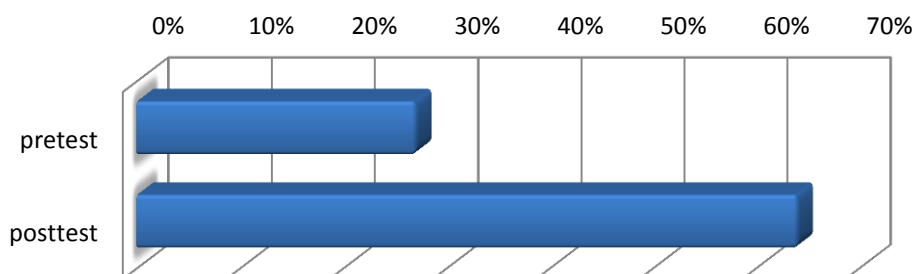
nawet domowym, zarządzanie budżetem, rozplanowanie obowiązków” (MM12) „to, że ja ich wszędzie wysyłałam, nauczyli się formułować pisma, nauczyli się być więcej rozmowni, nie mają bariery, żeby iść do dyrektora jakiejś firmy [...] tu myślę, ten ogromny sukces bo przez całe życie trzeba umieć z ludźmi współpracować, trzeba umieć wykorzystywać te relacje na swoją korzyść” (N3), „przedsiębiorczy są bardziej atrakcyjni na rynku pracy” (MM11) „takie postawy na pewno pomagają, uczniowie umieją się już odnaleźć w innym środowisku” (N6), „człowiek przedsiębiorczy to człowiek zorganizowany, człowiek punktualny, odpowiedzialny, mający jakiś pomysł. Przede wszystkim liczy się ten pomysł, to właśnie to zapełnienie tej luki.” (MM6).

Wpływ zajęć z zakresu przedsiębiorczości i ekonomii na kształtowanie postaw przedsiębiorczych młodzieży (w opiniach uczniów).

Uczniowie biorący udział w projekcie zostali poproszeni o dokonanie oceny efektywności zajęć z zakresu przedsiębiorczości i ekonomii z punktu widzenia ich wpływu na postawy przedsiębiorcze młodzieży. Realizacja projektu (właśnie w ramach tego typu zajęć) spowodowała, iż 2161 uczniów biorących w nim udział (66% ogółu badanych uczestników obu edycji) podniosło swoją ocenę w ramach siedmiopunktowej skali (0-6).

Wykres 9 – Odsetek uczniów przekonanych, że zajęcia z zakresu przedsiębiorczości i ekonomii w dużym stopniu (5 i 6 punkt w skali 0-6) kształtują postawy przedsiębiorcze młodzieży

Odsetek uczniów wyrażających opinię, że zajęcia z zakresu przedsiębiorczości i ekonomii w dużym stopniu wpływają na kształtowanie postaw przedsiębiorczych młodzieży (N=3258)

źródło: opracowanie własne

Projekt współfinansowany przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Opinie uczniów na temat potrzeby kształtowania postaw przedsiębiorczych młodzieży szkół ponadgimnazjalnych.

Podobnie jak miało to miejsce w badaniu nauczycieli, również uczniowie zostali dwukrotnie poproszeni o wyrażenie swojej opinii na temat potrzeby kształtowania postaw przedsiębiorczych młodzieży uczęszczającej do szkół ponadgimnazjalnych. W przypadku uczniów realizacja projektu spowodowała w tym zakresie zmianę jeszcze większą niż w przypadku ich opiekunów. Aż u 84% ogółu badanych uczniów (2737 osób) wzrosło przekonanie o potrzebie kształtowania postaw przedsiębiorczych (wyrażone w postępie wyższym poziomem akceptacji co najmniej jednej z czterech pozytywnych opinii na ten temat w stosunku do poziomu deklarowanego w pomiarze początkowym). Zmiany w zakresie poziomu akceptacji poszczególnych opinii zaprezentowano w poniższych tabelach panelowych.

Tabela 39 – Opinie dotyczące potrzeby kształtowania postaw przedsiębiorczych uczniów/uczennic szkół ponadgimnazjalnych (uczniowie edycja I)

Poziom akceptacji opinii, że kształtowanie postaw przedsiębiorczych jest potrzebne w większym zakresie niż obecnie (0 – brak akceptacji; 6- pełna akceptacja)								
Pretest	Posttest							Ogółem - posttest
	0	1	2	3	4	5	6	
0	9	6	12	28	14	19	7	95
1	5	9	9	14	18	23	11	89
2	6	6	20	29	34	32	25	152
3	13	9	23	90	84	77	57	353
4	6	8	20	59	74	78	65	310
5	2	6	7	27	35	47	50	174
6	1	4	4	9	25	45	28	116
Ogółem - pretest	42	48	95	256	284	321	243	1289

Zmiana netto (na poziomie grupy) - 29%

Zmiana brutto – 79%

Odsetek uczniów, u których wzrosło poczucie potrzeby kształtowania postaw przedsiębiorczych – 54% (692 osoby)

źródło: opracowanie własne

Projekt współfinansowany przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Tabela 40 – Opinie dotyczące potrzeby kształtowania postaw przedsiębiorczych uczniów/uczennic szkół ponadgimnazjalnych (uczniowie edycja II)

Poziom akceptacji opinii, że kształtowanie postaw przedsiębiorczych jest potrzebne w większym zakresie niż obecnie (0 – brak akceptacji; 6- pełna akceptacja)								
Pretest	Posttest							Ogółem - posttest
	0	1	2	3	4	5	6	
0	10	3	7	30	27	19	23	119
1	3	10	12	39	32	32	40	168
2	5	12	20	29	63	60	68	257
3	16	35	34	92	100	101	115	493
4	9	14	24	61	93	89	109	399
5	7	10	13	51	64	79	69	293
6	2	8	12	27	50	55	71	225
Ogółem - pretest	52	92	122	329	429	435	495	1954

Zmiana netto (na poziomie grupy) – 28,4%

Zmiana brutto – 80,8%

Odsetek uczniów, u których wzrosło poczucie potrzeby kształtowania postaw przedsiębiorczych – 54,6% (1067 osób)

źródło: opracowanie własne

Tabela 41 - Poziom akceptacji opinii, że kształtowanie postaw przedsiębiorczych jest zadaniem każdego nauczyciela (uczniowie – edycja I)

Poziom akceptacji opinii, że kształtowanie postaw przedsiębiorczych jest zadaniem każdego nauczyciela (0 – brak akceptacji; 6- pełna akceptacja)								
Pretest	Posttest							Ogółem - pretest
	0	1	2	3	4	5	6	
0	19	22	17	30	28	24	25	165
1	18	19	23	38	20	30	16	164
2	15	14	29	56	41	37	26	218
3	18	18	39	47	45	54	45	266
4	9	14	15	50	54	35	27	204
5	8	7	14	24	33	39	37	162
6	11	2	8	17	22	24	26	110
Ogółem - posttest	98	96	145	262	243	243	202	1289

Zmiana netto - 23%

Zmiana brutto – 82%

Odsetek uczniów, u których wzrósł poziom akceptacji opinii, że kształtowanie postaw przedsiębiorczych jest zadaniem każdego nauczyciela – 52% (676 osób)

źródło: opracowanie własne

Projekt współfinansowany przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Tabela 42 - Poziom akceptacji opinii, że kształtowanie postaw przedsiębiorczych jest zadaniem każdego nauczyciela (uczniowie – edycja II)

Poziom akceptacji opinii, że kształtowanie postaw przedsiębiorczych jest zadaniem każdego nauczyciela (0 – brak akceptacji; 6- pełna akceptacja)								
Pretest	Posttest							Ogółem - pretest
	0	1	2	3	4	5	6	
0	19	16	23	33	49	35	35	210
1	6	32	24	53	34	42	45	236
2	23	27	30	58	59	65	63	325
3	42	30	49	78	100	75	98	472
4	16	25	36	49	63	46	57	292
5	11	17	17	41	46	46	42	220
6	8	16	19	38	47	27	44	199
Ogółem - posttest	125	163	198	350	398	336	384	1954

Zmiana netto – 23,6%

Zmiana brutto – 84%

Odsetek uczniów, u których wzrósł poziom akceptacji opinii, że kształtowanie postaw przedsiębiorczych jest zadaniem każdego nauczyciela – 53,8% (1052 osoby)

źródło: opracowanie własne

Tabela 43 - Poziom akceptacji opinii, że kształtowanie postaw przedsiębiorczych powinno się odbywać ramach każdego przedmiotu (uczniowie edycja I)

Poziom akceptacji opinii, że kształtowanie postaw przedsiębiorczych powinno się odbywać w ramach każdego przedmiotu (0 – brak akceptacji; 6- pełna akceptacja)								
Pretest	Posttest							Ogółem - pretest
	0	1	2	3	4	5	6	
0	56	35	41	39	20	38	27	256
1	30	31	32	44	22	25	16	200
2	27	27	37	47	32	43	31	244
3	23	16	29	49	45	46	33	241
4	19	18	18	31	35	32	25	178
5	5	4	4	17	14	31	9	84
6	8	2	11	8	7	12	24	72
Ogółem - posttest	168	133	172	235	175	227	165	1275

Zmiana netto - 28%

Zmiana brutto – 79%

Odsetek uczniów, u których wzrósł poziom akceptacji opinii, że kształtowanie postaw przedsiębiorczych powinno się odbywać w ramach każdego przedmiotu – 53% (682 osoby)

źródło: opracowanie własne

Projekt współfinansowany przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Tabela 44 - Poziom akceptacji opinii, że kształtowanie postaw przedsiębiorczych powinno się odbywać ramach każdego przedmiotu (uczniowie edycja II)

Poziom akceptacji opinii, że kształtowanie postaw przedsiębiorczych powinno się odbywać w ramach każdego przedmiotu (0 – brak akceptacji; 6- pełna akceptacja)								
Pretest	Posttest							Ogółem - pretest
	0	1	2	3	4	5	6	
0	38	28	30	70	53	40	51	310
1	38	35	31	61	54	34	49	302
2	46	26	41	55	63	49	56	336
3	54	34	52	82	71	60	82	435
4	26	33	33	57	44	47	48	288
5	15	17	7	28	27	23	28	145
6	14	14	17	23	23	23	24	138
Ogółem - posttest	231	187	211	376	335	276	338	1954

Zmiana netto – 23,2%

Zmiana brutto – 85,3%

Odsetek uczniów, u których wzrósł poziom akceptacji opinii, że kształtowanie postaw przedsiębiorczych powinno się odbywać w ramach każdego przedmiotu – 54,2% (1060 osób)

źródło: opracowanie własne

Tabela 45 - Poziom akceptacji opinii, że kształtowanie postaw powinno zyskać wyższą rangę w edukacji ponadgimnazjalnej (uczniowie – edycja I)

Poziom akceptacji opinii, że kształtowanie postaw powinno zyskać wyższą rangę w edukacji ponadgimnazjalnej (0 – brak akceptacji; 6- pełna akceptacja)								
Pretest	Posttest							Ogółem - pretest
	0	1	2	3	4	5	6	
0	16	6	5	11	13	21	8	80
1	13	15	15	25	19	18	14	119
2	7	22	21	51	31	34	29	195
3	13	16	38	83	61	49	55	315
4	9	3	26	60	70	72	49	289
5	2	4	7	26	35	39	44	157
6	4	6	3	13	19	37	36	118
Ogółem - posttest	64	72	115	269	248	270	235	1273

Zmiana netto - 29%

Zmiana brutto – 79%

Odsetek uczniów, u których wzrósł poziom akceptacji opinii, że kształtowanie postaw przedsiębiorczych powinno zyskać wyższą rangę w edukacji ponadgimnazjalnej – 54% (692 osoby)

źródło: opracowanie własne

Projekt współfinansowany przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Tabela 46 - Poziom akceptacji opinii, że kształtowanie postaw powinno zyskać wyższą rangę w edukacji ponadgimnazjalnej (uczniowie – edycja II)

Poziom akceptacji opinii, że kształtowanie postaw powinno zyskać wyższą rangę w edukacji ponadgimnazjalnej (0 – brak akceptacji; 6- pełna akceptacja)								
Pretest	Posttest							Ogółem pretest
	0	1	2	3	4	5	6	
0	3	8	5	10	14	15	18	73
1	10	9	16	16	37	24	51	163
2	4	8	36	42	40	63	73	266
3	15	18	40	70	82	89	122	436
4	9	20	24	51	69	81	119	373
5	13	18	24	39	61	79	105	339
6	6	9	16	48	50	70	105	304
Ogółem - posttest	60	90	161	276	353	421	593	1954

zmiana netto – 24,4%, zmiana brutto – 81%

Odsetek uczniów, u których wzrósł poziom akceptacji opinii, że kształtowanie postaw przedsiębiorczych powinno zyskać wyższą rangę w edukacji ponadgimnazjalnej – 52,7% (1030 osób)

źródło: opracowanie własne

4.2.4. ZAINTERESOWANIA, UMIEJĘTNOŚCI I ZACHOWANIA UCZESTNIKÓW PROJEKTU

Realizacja projektu z wykorzystaniem wstępnej wersji produktu finalnego przyczyniła się nie tylko do wzrostu wiedzy oraz zmiany opinii uczestników na temat roli przedsiębiorczości w życiu codziennym i w edukacji, ale wpłynęła także na ich zainteresowania i umiejętności w obszarach objętych działaniami projektowymi.

Zainteresowanie problematyką przedsiębiorczości wśród uczniów

Już przystępując do realizacji projektu uczniowie deklarowali duże zainteresowanie problematyką przedsiębiorczości (samo zgłoszenie do projektu również jest tego świadectwem) wskazując szerokie spektrum wykorzystywanych przez siebie źródeł informacji o przedsiębiorczości. Uczestnictwo w projekcie zmieniło nieco ich nawyki w tym zakresie, skłaniając uczniów do częstszego sięgania po informacje dotyczące przedsiębiorczości do zasobów internetowych, materiałów edukacyjnych dla uczniów oraz

Projekt współfinansowany przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego literatury specjalistycznej i prasy branżowej. Zestawienie wykorzystywanych źródeł informacji prezentuje tabela 48.

Tabela 47 – Wykorzystywane przez uczniów źródła informacji dotyczących przedsiębiorczości

Lp.	Źródło	Odsetek korzystających z danego źródła	
		Pretest	Posttest
1	lekcje z zakresu przedsiębiorczości	85,5	84,7
2	lekcje przedmiotów ekonomicznych	35,1	38,8
3	podręczniki i materiały edukacyjne dla uczniów	41,7	47,5
4	literatura specjalistyczna	3,1	8,2
5	prasa branżowa	12,8	16,0
6	prasa codzienna	40,9	39,8
7	teksty i materiały zamieszczane na różnych stronach internetowych przez innych uczniów	24,2	27,8
8	źródła internetowe poświęcone problematyce przedsiębiorczości (np. platformy edukacyjne, strony przedsiębiorstw i instytucji finansowych itp.)	38,2	53,7
9	inne źródła (rodzina, znajomi)	7,8	7,4

Odsetki nie sumują się do 100%, ponieważ badani mogli korzystać z więcej niż jednego źródła informacji

źródło: opracowanie własne

Poza widoczną w większym odsetku uczniów poszukujących dodatkowych informacji na temat przedsiębiorczości zmianą poziomu zainteresowania tą problematyką, w przypadku uczniów odnotowano także istotną zmianę ich samooceny w tym zakresie. Badani zostali dwukrotnie (przed rozpoczęciem realizacji projektu oraz po jego zakończeniu) poproszeni o oszacowanie poziomu swojego zainteresowania przedsiębiorczością w jedenastostopniowej skali (0-10) obejmującej pozycje od całkowitego braku zainteresowania wspomnianą problematyką, poprzez zainteresowanie niewielkie,

Projekt współfinansowany przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego umiarkowane, aż do zainteresowania dużego i bardzo dużego. Ponad połowa uczniów (1720 osób w obu edycjach) zmieniła swoją samoocenę podczas realizacji projektu wskazując w pomiarze końcowym wyższą pozycję na skali niż miało to miejsce w pomiarze początkowym, co oznacza, że poziom zainteresowania przedsiębiorczością w przypadku tych uczniów wzrósł. Zestawienie ocen z pretestu i posttestu przeprowadzonych z uczniami obu edycji zaprezentowano w poniższych tabelach panelowych.

Tabela 48 – Zmiana poziomu zainteresowania uczniów problematyką przedsiębiorczości (uczniowie - edycja I)

Pretest	Poziom zainteresowania tematyką przedsiębiorczości (0 - brak zainteresowania; 10 bardzo duże zainteresowanie)											Ogółem - pretest
	Posttest											
	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
0	0	0	1	0	1	1	2	0	0	0	0	5
1	0	0	0	1	0	1	2	0	1	0	1	6
2	1	0	3	3	1	5	3	3	2	7	0	28
3	0	1	1	3	3	2	8	4	8	8	2	40
4	0	2	3	7	12	21	15	21	16	14	5	116
5	0	3	5	7	13	18	32	41	35	27	15	196
6	1	2	0	5	21	23	39	40	42	25	19	217
7	3	1	2	10	16	21	44	62	65	35	23	282
8	1	0	0	2	8	23	33	45	61	37	26	236
9	0	0	0	2	7	8	16	22	26	29	24	134
10	0	0	0	0	1	2	2	7	7	5	9	33
Ogółem - posttest	6	9	15	40	83	125	196	245	263	187	124	1293

Zmiana netto - 18,5%

Zmiana brutto – 81,7%

Odsetek osób, u których wzrosło zainteresowanie problematyką przedsiębiorczości– 50,1% (648 osób)

źródło: opracowanie własne

Projekt współfinansowany przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Tabela 49 – Zmiana poziomu zainteresowania uczniów problematyką przedsiębiorczości (uczniowie - edycja II)

Pretest	Poziom zainteresowania tematyką przedsiębiorczości (0 - brak zainteresowania; 10 bardzo duże zainteresowanie)											Ogółem - pretest
	Posttest											
	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
0	1	1	0	1	2	1	1	0	4	0	0	11
1	1	0	0	0	1	2	3	4	4	6	6	27
2	2	0	0	0	2	10	1	6	14	14	11	60
3	0	0	1	4	11	13	12	11	14	20	26	112
4	1	0	0	3	4	9	17	11	34	17	22	118
5	2	2	2	6	8	32	29	40	47	52	47	267
6	1	0	4	2	6	21	22	41	64	36	39	236
7	4	4	6	4	8	33	41	66	81	63	41	351
8	1	2	5	9	17	34	48	61	70	76	74	397
9	0	0	1	1	11	15	23	28	47	46	30	202
10	2	0	1	2	8	15	20	32	35	35	23	173
Ogółem - posttest	15	9	20	32	78	185	217	300	414	365	319	1954

Zmiana netto - 23,4%

Zmiana brutto – 86,3%

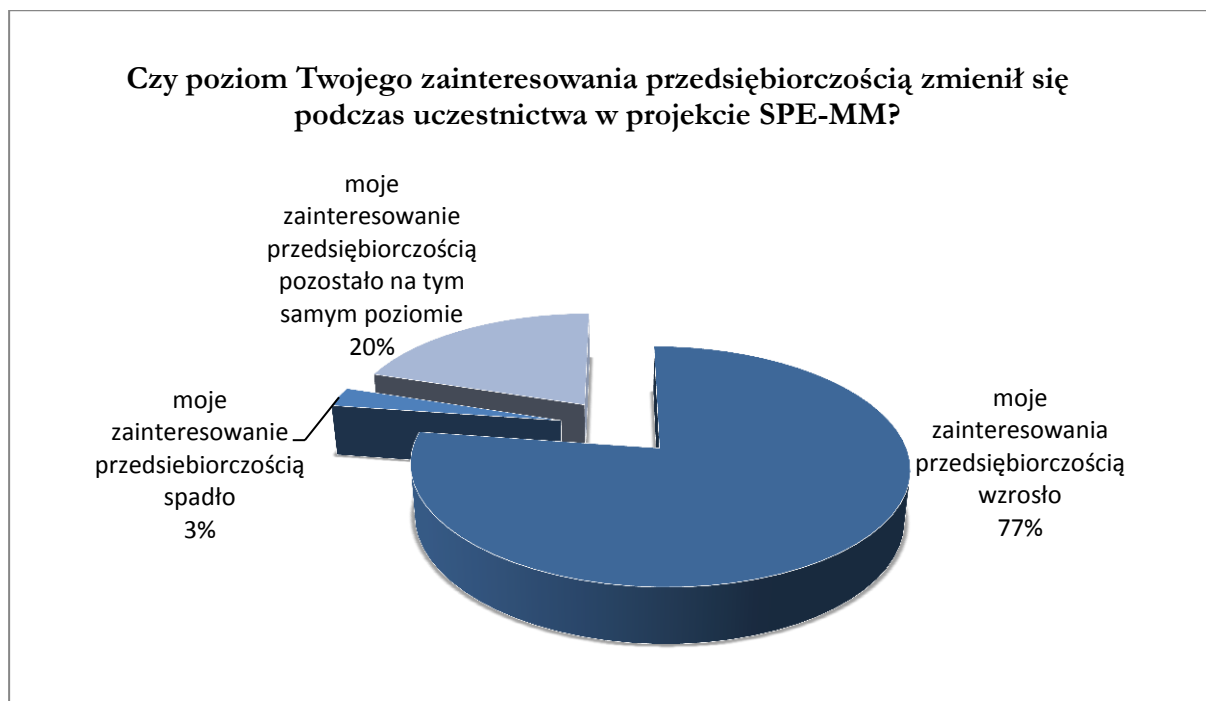
Odsetek osób, u których wzrosło zainteresowanie problematyką przedsiębiorczości– 54,9% (1072 osoby)

źródło: opracowanie własne

O zmianie poziomu zainteresowania uczniów przedsiębiorczością w związku z udziałem w projekcie „Szkoła praktycznej ekonomii – młodzieżowe miniprzedsiębiorstwo” świadczą także ich bezpośrednie deklaracje. Ponad $\frac{3}{4}$ spośród ankietowanych (w obu edycjach 2520 uczniów/uczennic) uznało, że podczas uczestnictwa w projekcie ich zainteresowanie przedsiębiorczością wzrosło. Deklaracje uczniów dotyczące zmiany poziomu zainteresowania przedsiębiorczością zaprezentowano na wykresie 10.

Projekt współfinansowany przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Wykres 10 - Deklaracje uczniów dotyczące zmiany poziomu zainteresowania przedsiębiorczością

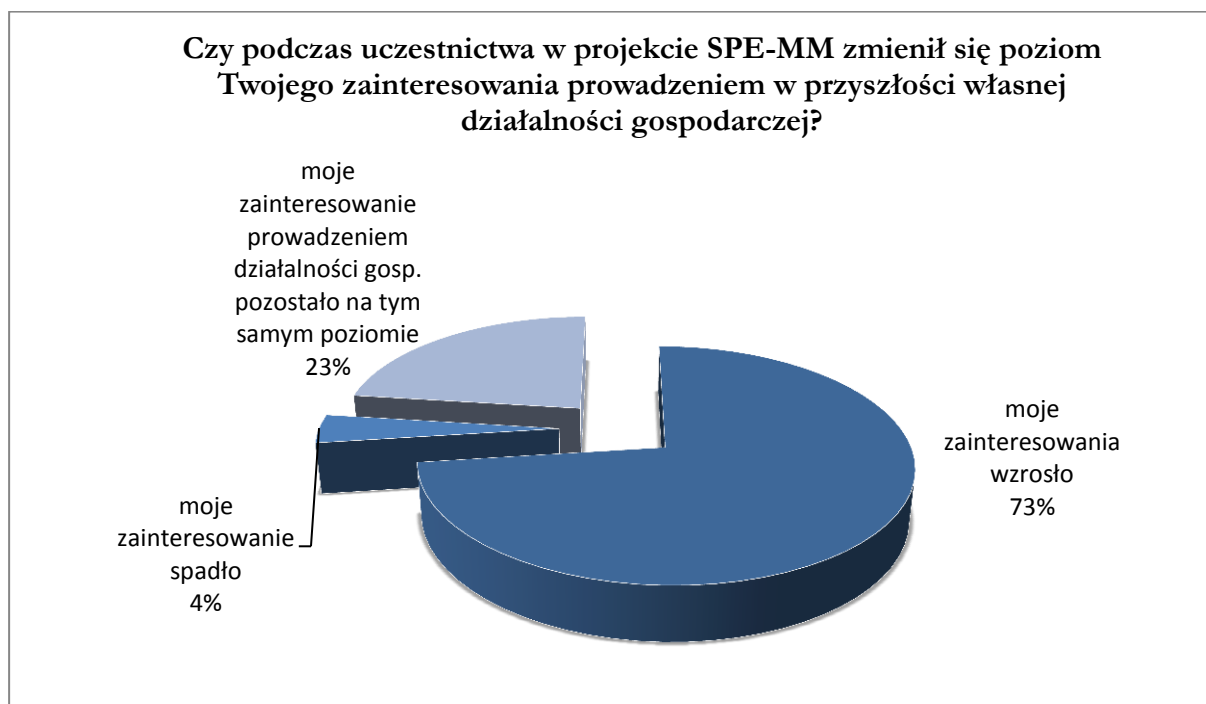
źródło: opracowanie własne, N=3258

Zainteresowanie uczniów/uczennic prowadzeniem w przyszłości własnej działalności gospodarczej.

Kolejnym potwierdzeniem wzrostu zainteresowania przedsiębiorczością są deklaracje badanych uczniów dotyczące chęci prowadzenia w przyszłości własnej działalności gospodarczej, a także widoczna zmiana opinii na temat atutów i wad działalności gospodarczej w stosunku do pracy na etacie. Aż 73% ankietowanych uczniów (łącznie 2394 osoby w obu edycjach) bezpośrednio zadeklarowało wzrost zainteresowania prowadzeniem w przyszłości własnej działalności gospodarczej, co zaprezentowano na wykresie 11.

Projekt współfinansowany przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Wykres 11 - Deklaracje uczniów dotyczące zmiany poziomu zainteresowania prowadzeniem w przyszłości własnej działalności gospodarczej

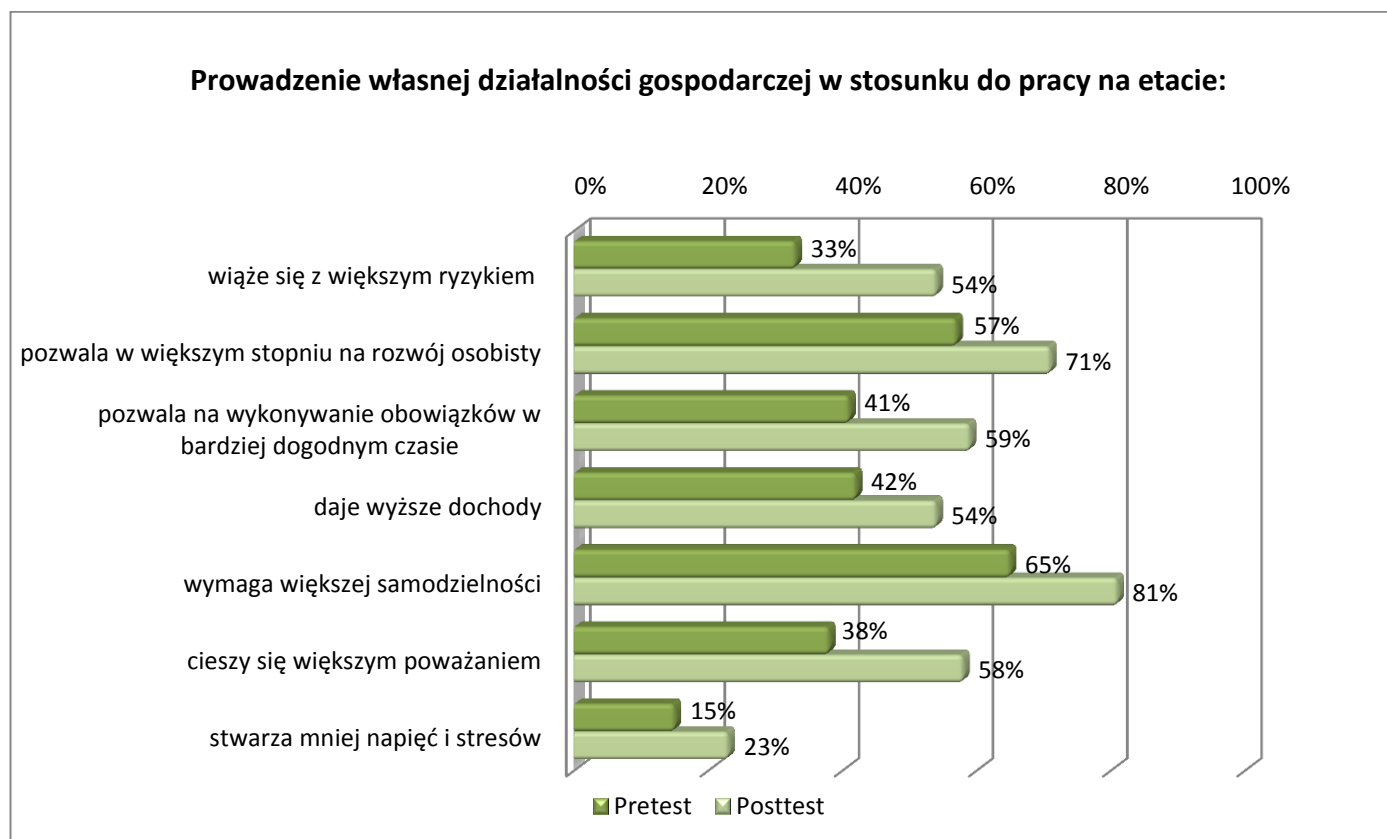

źródło: opracowanie własne, N=3258

Opinie o cechach działalności gospodarczej w odniesieniu do pracy etatowej wskutek własnych doświadczeń w tym zakresie zdobytych podczas realizacji projektu (prowadzenia miniprzedsiębiorstwa) uległy urealnieniu – badani dostrzegli większe ryzyko związane z prowadzeniem własnego biznesu, konieczność wykazania się większym zaangażowaniem osobistym – samodzielnością, ale i większe szanse rozwoju osobistego i większą elastyczność czasową. Wzrósł także odsetek uczniów przekonanych o tym, że prowadzenie własnej działalności cieszy się wyższym poważaniem w społeczeństwie, co może świadczyć o wzroście uznania dla tego typu działalności u samych uczniów. Zakres zmiany przytoczonych opinii na poziomie grupy między wykonanymi pomiarami zaprezentowano na wykresie 12.

Projekt współfinansowany przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Wykres 12 – Zestawienie opinii uczniów na temat prowadzenia własnej działalności gospodarczej i pracy na etacie

źródło: opracowanie własne, N=3258

Plany edukacyjne uczniów

Ponad 80% badanych uczniów zamierza kontynuować edukację w ramach studiów wyższych. Przed rozpoczęciem realizacji projektu zamiar taki deklaruje 81, 2% ogółu badanych (1191 uczestników I i 1454 uczestników II edycji), zaś po jego zakończeniu 82,2% ogółu badanych (1204 uczestników I i 1475 uczestników II edycji). Jednocześnie jednak 42% ogółu badanych w preteście i 37% ogółu badanych w postteście deklaruje, iż nie podjęło jeszcze decyzji odnośnie planowanego kierunku studiów. Należy jednak zauważyć, że niezależnie od złożonej deklaracji, grupa uczniów niezdecydowanych jest znacznie większa. Zdecydowana większość badanych (91% ogółu deklarujących zamiar

Projekt współfinansowany przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego kontynuowania edukacji) nawet w badaniu końcowym nie podjęła jeszcze decyzji i wskazuje kilka typów kierunków, które bierze pod uwagę.

Wśród ogółu deklarujących zamiar studiowania (łącznie 2645 osób z obu edycji) przed rozpoczęciem realizacji projektu 47% (czyli 1231 uczniów/uczennic) stanowią osoby rozważające podjęcie studiów na jednym z typów kierunków o kluczowym znaczeniu dla gospodarki opartej na wiedzy (matematycznym, przyrodniczym, informatycznym, ścisłym (fizyka, chemia) techniczno – inżynierskim lub ekonomicznym – kształtującym kluczowe kompetencje takie jak postawy przedsiębiorcze). W przypadku zdecydowanej większości tych osób (1052, co stanowi 85% omawianej grupy) podczas realizacji projektu zainteresowanie studiowaniem zadeklarowanego kierunku wzrasta, ugruntowując wcześniejszy wybór. Dodatkowo, w badaniu przeprowadzonym po realizacji projektu zamiar studiowania jednego z wymienionych kierunków deklarują 344 osoby wcześniej w ogóle nimi nie zainteresowane. Oznacza to, w czasie trwania projektu zainteresowanie kontynuacją kształcenia na kierunkach o kluczowym znaczeniu dla gospodarki opartej na wiedzy wzrosło/zostało ugruntowane u 1396 uczestników (co stanowi 52% deklarujących zamiar podjęcia studiów i blisko 43% ogółu badanych).

Wśród głównych motywów dokonanych wyborów (obok wspomnianych zainteresowań) uczniowie/uczennice wskazują także uzdolnienia w danym kierunku, większe możliwości znalezienia pracy po ukończeniu wybranych kierunków, ciekawe, rozwijające studia oraz fakt, że są to kierunki przyszłościowe, umożliwiające lepsze funkcjonowanie we współczesnym świecie.

Umiejętności nauczycieli związane z nowatorską formą prowadzenia zajęć w postaci gry edukacyjnej wzorowanej na prowadzeniu działalności gospodarczej

Jak wspomniano powyżej realizacja projektu przełożyła się nie tylko na większą wiedzę jego uczestników, ale, co istotniejsze, także na wzrost ich umiejętności w obszarach objętych projektem. W przypadku nauczycieli najważniejszym, podstawowym działaniem realizowanych w ramach projektu było prowadzenie zajęć z uczniami metodą gry edukacyjnej wzorowanej na prowadzeniu działalności gospodarczej. Badani zostali dwukrotnie (przed i po realizacji projektu) poproszeni o samoocenę poziomu posiadanych umiejętności w tym

Projekt współfinansowany przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

zakresie na jedenastopunktowej skali (0-10) obejmującej pozycje od braku umiejętności po umiejętności bardzo wysokie. Ponad 93% badanych (149 osób) zaznaczyło w pomiarze końcowym pozycję wyższą niż miało to miejsce w pomiarze początkowym, co szczegółowo zaprezentowano w poniższej tabeli panelowej.

Tabela 50 – Zmiana poziomu umiejętności prowadzenia zajęć metodą gry edukacyjnej (tabela panelowa – nauczyciele)

Pretest	Ocena umiejętności prowadzenia zajęć metodą gry edukacyjnej (0-brak umiejętności; 10-bardzo wysoki poziom umiejętności)										Ogółem - pretest
	Posttest										
	0	1	3	4	5	6	7	8	9	10	
0	0	0	0	0	0	1	0	2	1	0	4
1	1	0	1	0	1	0	0	1	1	0	5
2	0	0	0	0	0	1	0	1	0	1	3
3	0	0	0	1	0	1	5	8	8	2	25
4	0	0	0	0	4	5	11	15	19	7	61
5	0	1	0	0	1	8	1	7	8	8	34
6	0	0	0	0	0	0	2	2	2	1	7
7	0	0	0	0	1	0	2	2	3	4	12
8	0	0	0	0	0	0	2	3	3	1	9
Ogółem - posttest	1	1	1	1	7	16	23	41	45	24	160

Zmiana netto- (wzrost na poziomie grupy)- 90%

Zmiana brutto – (odsetek osób, które zmieniły swoją ocenę) - 96%

Odsetek osób, u których wzrosła ocena poziomu umiejętności prowadzenia zajęć metodą gry edukacyjnej– 93% (149osób)

źródło: opracowanie własne

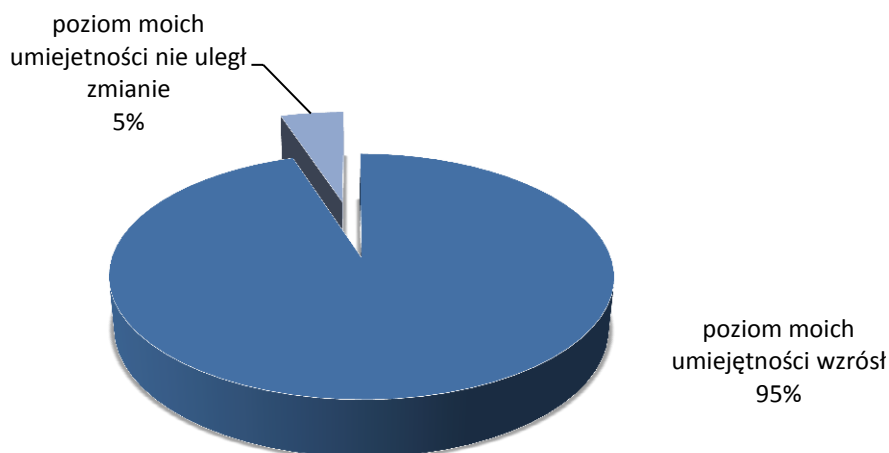
Także bezpośrednie deklaracje nauczycieli potwierdzają wzrost ich kompetencji w zakresie prowadzenia zajęć z uczniami metodą gry edukacyjnej. Aż 95% spośród nich (czyli 152 osoby) zauważyło, że ich umiejętności we wspomnianym obszarze wzrosły, szacując ten wzrost średnio na 63,1% w stosunku do stanu wyjściowego (przed realizacją projektu). Deklaracje nauczycieli dotyczące zmiany poziomu umiejętności prowadzenia zajęć metodą gry edukacyjnej zaprezentowano na wykresie 18 i w tabeli 39.

Projekt współfinansowany przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Wykres 13 - Deklaracja dotycząca zmiany poziomu umiejętności prowadzenia zajęć metodą gry edukacyjnej

Czy poziom Pana/Pani umiejętności prowadzenia zajęć metodą gry edukacyjnej zmienił się podczas uczestnictwa w projekcie SPE-MM?

źródło: opracowanie własne

Tabela 51 – Deklarowany wzrost poziomu umiejętności prowadzenia zajęć metodą gry edukacyjnej

O ile wzrosły Pana/Pani umiejętności prowadzenia zajęć z uczniami metodą gry edukacyjnej	Częstość	Procent N=160
10%	3	1,9
20%	6	3,8
30%	13	8,1
40%	10	6,3
50%	25	15,6
60%	20	12,5
70%	25	15,6
80%	16	10,0
90%	23	14,4
100%	11	6,9
Brak zmian	8	5,0
Ogółem	160	100

źródło: opracowanie własne

Projekt współfinansowany przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Umiejętności praktyczne uczniów w zakresie prowadzenia działalności gospodarczej

W ramach dwu edycji projektu „Szkoła praktycznej ekonomii – młodzieżowe miniprzedsiębiorstwo” zostało założonych 359 miniprzedsiębiorstw - 134 w roku szkolnym 2011/2012 (prowadzonych łącznie przez 1364 uczniów/uczennice) oraz 225 w roku szkolnym 2012/2013 (prowadzonych przez 2046 uczniów/uczennice).

Na podstawie bieżącego monitoringu stwierdzono, że miniprzedsiębiorstwa, zgodnie z logiką prowadzenia działalności gospodarczej, wykazywały różną aktywność na przestrzeni roku, nie tylko jeżeli chodzi o intensywność pracy, ale i obszar wykazywanej aktywności, różne działania podejmowane przez nie, miały różne natężenie w ciągu roku. Na początku roku szkolnego, najwięcej miniprzedsiębiorstw wykazywało działania związane z wyborem dyrektorów (najwięcej minifirm robiło to we wrześniu i październiku), rejestracją firmy, tworzeniem biznesplanu, wizytówki firmy i przygotowaniem i prowadzeniem badań rynku (największe zaangażowanie minifirm w te działania widoczne było w listopadzie). Następnie największa aktywność miniprzedsiębiorstw widoczna była w obszarach związanych z wytwarzaniem, promowaniem i sprzedawaniem produktów – szczyt tych działań nastąpił w grudniu. Aktywnością charakterystyczną dla końcowego etapu działania miniprzedsiębiorstw było opracowanie prezentacji konkursowych – to działanie przypada na drugą połowę roku szkolnego, najwięcej miniprzedsiębiorstw zajmowało się tym w marcu. Z drugiej strony, istnieją obszary aktywności przedsiębiorstw, nie podlegające takiej sezonowości, bo związane z samym istnieniem przedsiębiorstwa i do takich zaliczały się działania takie jak: zebrania wspólników, prowadzenie dokumentacji i opracowywanie raportów miesięcznych - tych obszarach aktywność uczniowska utrzymywała się przez cały rok.

Zdecydowana większość uczniów przystępujących do projektu (74% ogółu) nie miała wcześniej styczności z prowadzeniem działalności gospodarczej. Po realizacji projektu aż 92% ogółu badanych (3005 uczniów/uczennic z obu edycji) zadeklarowało wzrost umiejętności praktycznych w zakresie prowadzenia działalności gospodarczej oceniając ten wzrost średnio na 81%.

Projekt współfinansowany przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Oszacowania poziomu wzrostu praktycznych umiejętności uczniów dokonano także w oparciu o oceny niezależnych jury pracujących w ramach dwu edycji Ogólnopolskiego Konkursu na Najlepsze Młodzieżowe Miniprzedsiębiorstwo. Jurorzy, po rozmowach ze współnikami mini przedsiębiorstw, wypełnili łącznie 206 ankiet (86 podczas finału Konkursu w roku 2012 oraz 120 podczas finału Konkursu w roku 2013), w których ocenili m.in. ogólny poziom umiejętności praktycznych uczniów (związanych z zakładaniem i prowadzeniem działalności gospodarczej) oraz oszacowali w jakim stopniu umiejętności te zmieniły się podczas realizacji projektu „Szkoła praktycznej ekonomii – młodzieżowe miniprzedsiębiorstwo”.

Według jurorów umiejętności praktyczne uczniów lokują się średnio na pozycji 7 w jedenastopunktowej skali obejmującej wartości od 0 do 10, gdzie zero oznacza całkowity brak umiejętności, zaś 10 umiejętności bardzo wysokie. Jeśli chodzi o przyrost umiejętności uczniów – został on odnotowany w 196 ankietach (95% ogółu dokonanych ocen) i wyniósł średnio 69%.

Wśród umiejętności, w zakresie których jurorzy dostrzegli najwyższy wzrost znalazły się: konsekwencja i odpowiedzialność w biznesie; umiejętności interpersonalne, (komunikatywność, nastawienie na klienta, nawiązywanie kontaktów biznesowych), umiejętność współpracy w grupie (organizacji pracy, zarządzania zespołem, podziału zadań), umiejętność radzenia sobie z niepowodzeniem, reagowania w sytuacjach kryzysowych, umiejętności marketingowe i informatyczne.

Co ważne, jurorzy uznali, że opisane powyżej efekty mają charakter trwały i uczniowie będą wykorzystywać zdobyte umiejętności także po zakończeniu realizacji projektu. Dokładne dane na ten temat zaprezentowano na wykresie 14.

Projekt współfinansowany przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Wykres 14 – Ocena trwałości efektów projektu przez jurorów Ogólnopolskiego Konkursu na Najlepsze młodzieżowe Miniprzedsiębiorstwo.

O opinię na temat zmian, jakie zaszły w umiejętnościach praktycznych uczniów zwrócono się także do nauczycieli. Aż 99% spośród nich (158 osób) zadeklarowało, iż zajęcia prowadzone w ramach projektu „Szkoła praktycznej ekonomii – młodzieżowe miniprzedsiębiorstwo” stwarzały uczniom możliwość zdobycia nie tylko wiedzy teoretycznej, ale także praktycznych umiejętności prowadzenia własnej działalności gospodarczej, z której to możliwości uczniowie w większości korzystali. Podobne opinie wyrazili także uczestnicy wywiadów indywidualnych podkreślając, że „*ten projekt, jak mało który, dał [uczniom] szansę doświadczenia na czym polega prawdziwa działalność i mają świetną możliwość wyboru w życiu. Takiego świadomego wyboru swojej roli zawodowej, którego nie ma reszta szkoły*” N156 . Zwłaszcza, że „*teraz dużo się mówi, że szkolnictwo jest zbyt teoretyzowane. Reforma ma iść w kierunku powiązania teorii z realiami życia gospodarczego. A to już jest w tym projekcie. Ten projekt jest odpowiedzią na zapotrzebowanie uczniów. Oni nie siedzą w klasie, ale działają w środowisku lokalnym, promują się, zarabiają, przeznaczają pieniądze zarobione przez siebie na akcje charytatywne czyli mają poczucie odpowiedzialności społecznej. Myślę, że u osób, które nie brały udziału w projekcie tego nie ma*”N116.

Projekt współfinansowany przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Umiejętności i opinie dotyczące wykorzystywania nowoczesnych technologii informacyjno – komunikacyjnych.

Projekt „Szkoła praktycznej ekonomii – młodzieżowe miniprzedsiębiorstwo” opierał się w dużym stopniu na wykorzystaniu w pracy z uczniami nowoczesnych technologii informacyjno – komunikacyjnych (oferując specjalnie do tego celu opracowane narzędzia i pomoce edukacyjne). Efektem realizacji programu są zatem także zmiany w zakresie umiejętności, zainteresowań i zachowań w obszarze stosowania wspomnianych technologii.

Uczestnicy projektu zostali dwukrotnie (przed jego rozpoczęciem oraz po zakończeniu) poproszeni o dokonanie oceny własnych umiejętności posługiwania się nowoczesnymi technologiami informacyjno – komunikacyjnymi. W obu grupach uczestników (nauczycieli i uczniów) odnotowano wzrost ocen dokonanych w jedenastopunktowej skali (0-10) obejmującej kontinuum od całkowitego braku umiejętności po bardzo duże umiejętności w badanym zakresie.

W przypadku nauczycieli wspomniana zmiana dotyczyła aż 86% badanych, co oznacza, że 138 osób oceniło swoje umiejętności wyżej w pomiarze końcowym niż miało to miejsce w pomiarze początkowym (zob. tabela 53).

Tabela 52 – Zmiana poziomu umiejętności nauczycieli w zakresie wykorzystywania nowoczesnych technologii informacyjno – komunikacyjnych

Pretest	Ocena poziomu umiejętności posługiwania się nowoczesnymi technologiami informacyjno – komunikacyjnymi (0 - brak umiejętności; 10 bardzo duże umiejętności)							Ogółem - pretest
	Posttest							
	4	5	6	7	8	9	10	
0	0	0	0	1	0	0	1	2
2	0	0	0	0	3	1	2	6
3	0	0	1	4	3	2	3	13
4	1	2	4	5	6	9	5	32
5	1	2	2	9	10	13	4	41
6	0	1	1	9	5	7	7	30
7	0	0	3	4	9	4	0	20
8	0	0	1	0	2	4	2	9
9	0	0	0	0	0	4	1	5
10	0	0	0	0	0	0	2	2
Ogółem -	2	5	12	32	38	44	27	160

zmiana netto - 83%, zmiana brutto – 90%

Odsetek nauczycieli, u których wzrosła ocena poziomu umiejętności posługiwania się ICT – 86% (138 osób)

Projekt współfinansowany przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Odnutowaną zmianę ocen potwierdzają także bezpośrednie deklaracje nauczycieli – dokładnie 86% spośród nich (138 osób) zauważyło wzrost swoich umiejętności w zakresie stosowania nowoczesnych technologii informacyjno – komunikacyjnych, co zaprezentowano na wykresie 15.

Wykres 15 – Deklaracja dotycząca zmiany poziomu umiejętności nauczycieli w zakresie wykorzystywania ICT

źródło: opracowanie własne

Deklarowany wzrost poziomu umiejętności w omawianym zakresie wyniósł średnio 61,5%.

Tabela 53 – Deklarowany poziom wzrostu umiejętności wykorzystywania ICT

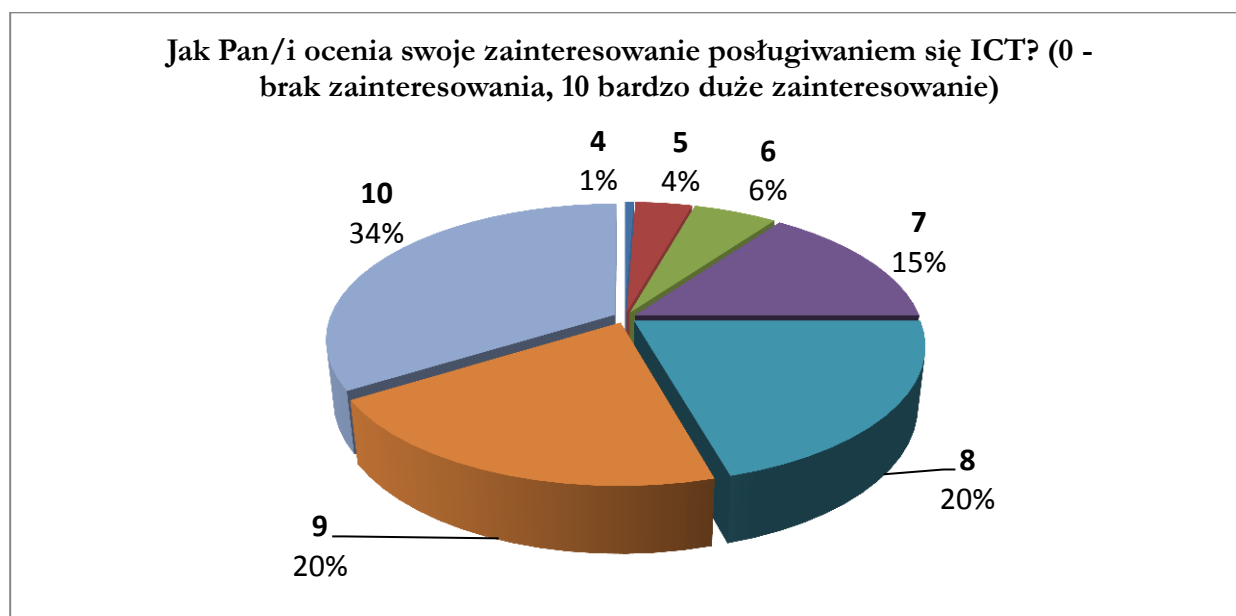
Ocena skali przyrostu umiejętności stosowania ICT	Częstość	Procent N=160
10%	4	2,5
20%	11	6,9
30%	11	6,9
40%	9	5,6
50%	24	15,0
60%	13	8,1
70%	18	11,3
80%	17	10,6
90%	16	10,0
100%	15	9,4
Brak zmian	22	13,8
Ogółem	160	100

źródło: opracowanie własne

Projekt współfinansowany przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Wzrostowi umiejętności związanych z wykorzystywaniem nowoczesnych technologii informacyjno - komunikacyjnych w przypadku nauczycieli towarzyszy wzrost zainteresowania ich stosowaniem na większą skalę. Aż 99% nauczycieli (158 osób) deklaruje chęć wykorzystywania nowoczesnych technologii informacyjno – komunikacyjnych w większym zakresie niż miało to miejsce dotychczas oceniając swoje zainteresowanie na 4 do 10 punktów w skali 0-10.

Wykres 16 – Ocena poziomu zainteresowania nauczycieli posługiwaniem się ICT

źródło: opracowanie własne

Aż 91% badanych nauczycieli (145 osób) deklaruje także wprost, że podczas realizacji projektu poziom ich zainteresowania stosowaniem nowoczesnych technologii informacyjno - komunikacyjnych wzrósł, szacując ten wzrost średnio na 64,4%. Deklarowany poziom wzrostu zainteresowania wykorzystywaniem ICT zaprezentowano w tabeli 55.

Projekt współfinansowany przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

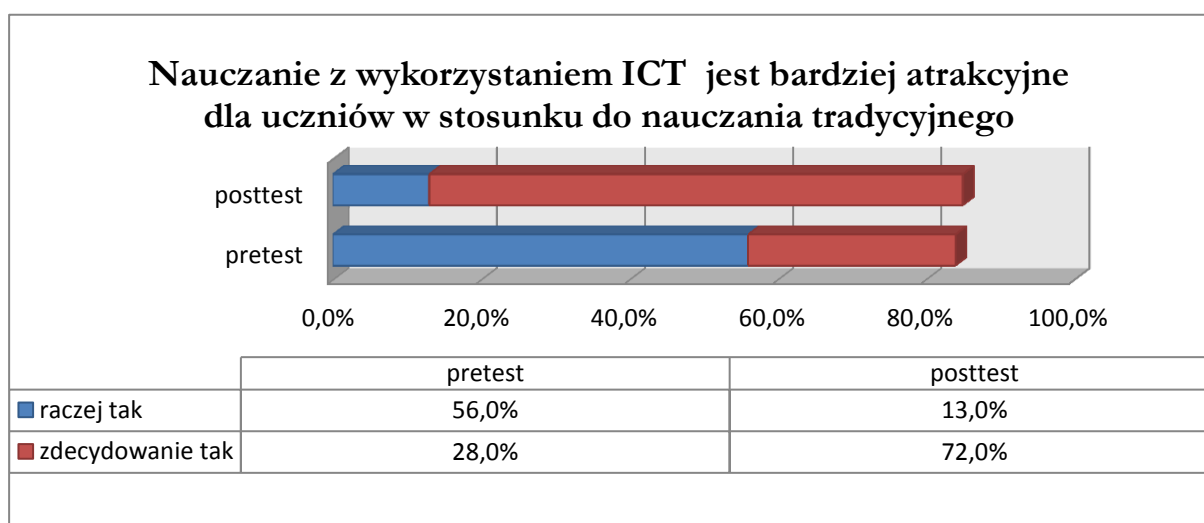
Tabela 54 – Deklarowany poziom wzrostu zainteresowania stosowaniem ICT - nauczyciele

Ocena skali przyrostu zainteresowania wykorzystywaniem nowoczesnych technologii informacyjno - komunikacyjnych	Częstość	Procent
10%	-	-
20%	7	4,4
30%	15	9,4
40%	9	5,6
50%	21	13,1
60%	18	11,3
70%	21	13,1
80%	20	12,5
90%	21	13,1
100%	13	8,1
Brak zmian	15	9,4
Ogółem	160	100

źródło: opracowanie własne

Wzrost zainteresowania nauczycieli wykorzystywaniem nowoczesnych technologii informacyjno – komunikacyjnych wiąże się także z wyrażanym przez nich przekonaniem (umocnionym w trakcie realizacji projektu), iż prowadzenie zajęć w oparciu o narzędzia ICT jest bardziej atrakcyjne dla uczniów/uczennic oraz bardziej skuteczne (zob. wykresy 17 i 18).

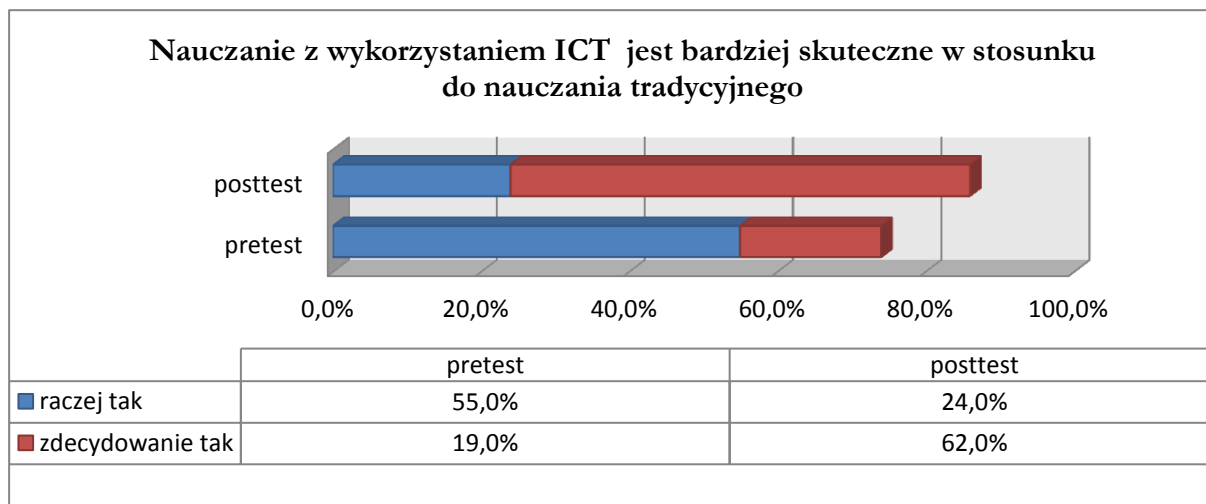
Wykres 17 – Opinie nauczycieli dotyczące atrakcyjności nauczania z wykorzystaniem ICT

źródło: opracowanie własne N= 160

Projekt współfinansowany przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

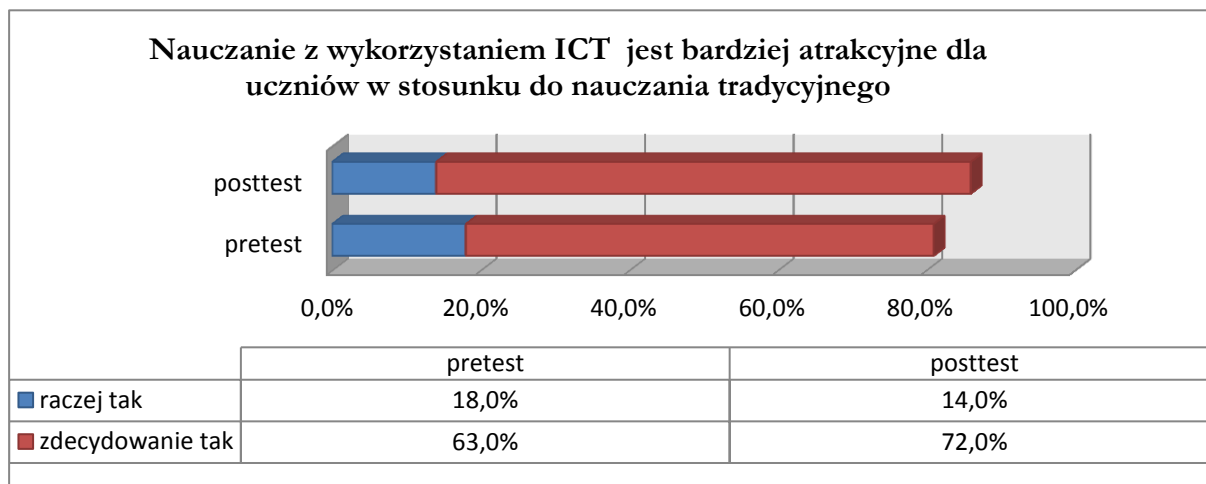
Wykres 18 - Opinie nauczycieli dotyczące skuteczności nauczania z wykorzystaniem ICT

źródło: opracowanie własne N=160

Analogiczne opinie akceptuje także większość uczniów. Ponad 40% uczniów już przed rozpoczęciem realizacji projektu wyraża zdecydowane przekonanie o wyższej skuteczności, a ponad 60% o większej atrakcyjności zajęć prowadzonych z wykorzystaniem nowoczesnych technologii informacyjno – komunikacyjnych w stosunku do zajęć prowadzonych w sposób tradycyjny. Po realizacji projektu poziom akceptacji obu przytoczonych przekonań wzrasta (odpowiednio do 53% badanych oraz 72% badanych). Odnotowane zmiany w omawianym zakresie zaprezentowano na wykresach 19 i 20.

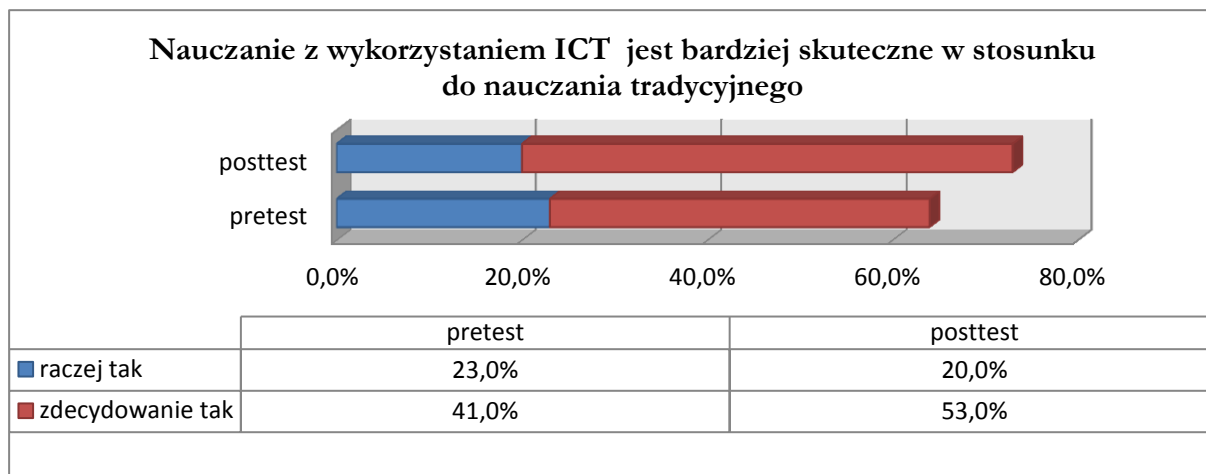
Wykres 19 – Opinie uczniów dotyczące atrakcyjności nauczania z wykorzystaniem ICT

źródło: opracowanie własne N=3258

Projekt współfinansowany przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Wykres 20 - Opinie uczniów dotyczące skuteczności nauczania z wykorzystaniem ICT

źródło: opracowanie własne N=3258

W przypadku uczniów, podobnie jak miało to miejsce w badaniu nauczycieli, również odnotowano zmianę samoocen dotyczących poziomu umiejętności wykorzystywania nowoczesnych technologii informacyjno – komunikacyjnych. Niemal 53% badanych uczniów (683 osoby w edycji I i 1043 osoby w edycji II) wyżej oszacowało poziom swoich umiejętności w pomiarze końcowym niż w pomiarze początkowym. Zestawienie rezultatów obu pomiarów (dla obu edycji) zaprezentowano w poniższych tabelach panelowych.

Tabela 55 – Zmiana poziomu umiejętności uczniów w zakresie wykorzystywania ICT (edycja I)

Pretest	Ocena poziomu umiejętności posługiwania się nowoczesnymi technologiami informacyjno – komunikacyjnymi (0 - brak umiejętności; 10 bardzo duże umiejętności)											Ogółem - pretest
	Posttest											
	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
0	0	0	0	0	0	0	1	0	1	0	0	2
1	0	0	0	1	1	0	0	2	1	3	1	9
2	0	1	3	0	2	2	3	7	1	3	2	24
3	0	0	0	2	4	4	7	14	6	8	0	45
4	0	0	0	2	7	14	6	28	15	18	8	98
5	0	0	0	4	11	18	26	29	33	19	13	153
6	0	0	1	6	11	13	18	47	31	14	15	156
7	0	1	0	3	10	14	29	52	74	57	26	266
8	0	0	2	1	2	19	33	35	86	70	29	277
9	0	2	0	0	0	7	13	26	37	42	37	164
10	0	1	0	1	0	1	4	5	9	18	34	73
Ogółem - posttest	0	5	6	20	48	92	140	245	294	252	165	1267

Zmiana netto - 28,3%, Zmiana brutto – 78,9%, Odsetek uczniów, u których wzrosła ocena poziomu umiejętności posługiwania się ICT 53,6% (683 osoby)

Projekt współfinansowany przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Tabela 56 – Zmiana poziomu umiejętności uczniów w zakresie wykorzystywania ICT (edycja II)

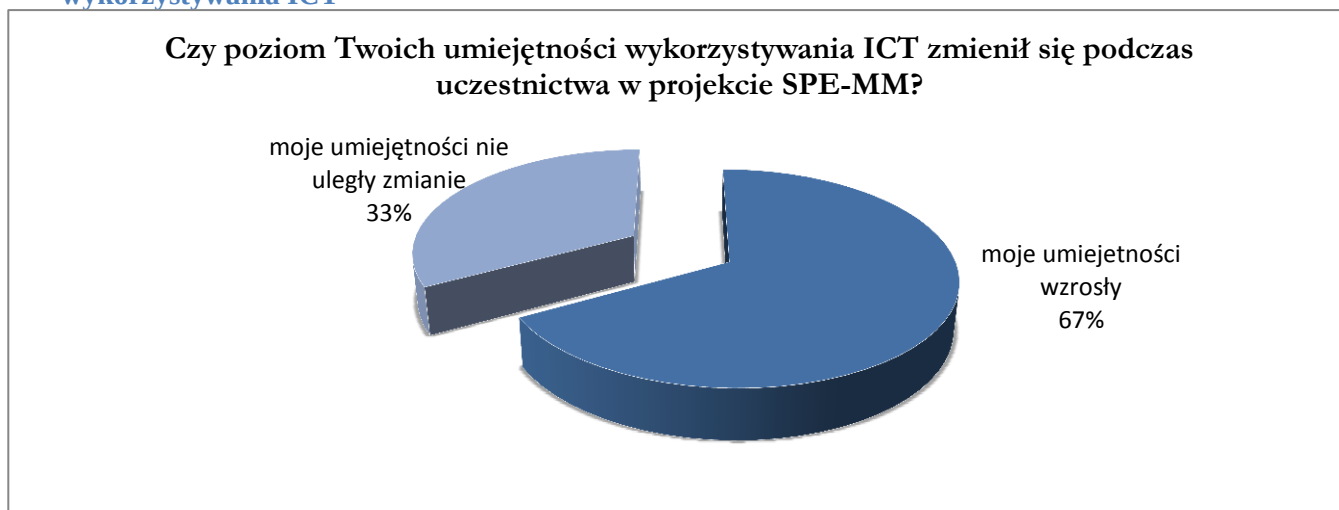
Pretest	Ocena poziomu umiejętności posługiwania się nowoczesnymi technologiami informacyjno – komunikacyjnymi (0 - brak umiejętności; 10 bardzo duże umiejętności)											Ogółem - pretest
	Posttest											
	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
0	0	0	0	0	0	2	1	1	1	1	0	6
1	0	1	0	0	0	3	4	9	8	4	9	38
2	0	0	0	2	1	8	9	16	19	10	15	80
3	0	1	2	5	7	15	16	23	23	19	15	126
4	1	1	1	9	8	12	13	27	32	23	15	142
5	3	1	4	5	6	41	41	58	65	55	32	311
6	0	2	3	5	7	28	23	58	60	34	30	250
7	0	2	2	8	16	48	39	61	66	59	28	329
8	1	1	5	10	9	32	34	66	88	43	29	318
9	1	4	2	2	7	21	20	32	49	52	35	225
10	0	0	2	0	7	16	16	16	32	19	21	129
Ogółem - posttest	6	13	21	46	68	226	216	367	443	319	229	1954

Zmiana netto - 22,1%, Zmiana brutto – 84,6%, Odsetek uczniów, u których wzrosła ocena poziomu umiejętności posługiwania się ICT 53,4% (1043 osoby)

źródło: opracowanie własne

W parze z odnotowaną zmianą samoocen w zakresie posiadanych umiejętności stosowania nowoczesnych technologii informacyjno – komunikacyjnych idą także bezpośrednie deklaracje uczniów na ten temat. Poczucie wzrostu umiejętności podczas uczestnictwa w projekcie ma 67% badanych uczniów (2188 osób).

Wykres 21– Deklaracje uczniów dotyczące zmiany poziomu umiejętności w zakresie wykorzystywania ICT

źródło: opracowanie własne

Projekt współfinansowany przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Według deklaracji badanych ich umiejętności w zakresie wykorzystania ICT wzrosły średnio o 62%.

Tabela 57 – Deklaracja dotycząca zakresu zmiany umiejętności wykorzystywania ICT przez uczniów

Ocena skali przyrostu umiejętności wykorzystywania ICT	Edycja I		Edycja II	
	Częstość	Procent	Częstość	Procent
10%	32	4	36	2
20%	52	6	60	3
30%	82	9	72	4
40%	107	12	106	5
50%	119	13	178	9
60%	110	12	179	9
70%	116	13	220	11
80%	132	15	188	10
90%	82	9	128	7
100%	55	6	134	7
Brak zmian	417	32	653	33
Ogółem	1304	100	1954	100

źródło: opracowanie własne

Deklarowanemu wzrostowi umiejętności w zakresie stosowania nowoczesnych technologii informacyjno – komunikacyjnych towarzyszy wzrost zainteresowania uczniów ich wykorzystywaniem w praktyce edukacyjnej.

Aż 78% badanych (2541 uczniów/uczennic) sygnalizuje zainteresowanie wykorzystywaniem technologii informacyjno – komunikacyjnych w ramach zajęć szkolnych w większym zakresie niż miało to miejsce do tej pory. Wzrost swojego zainteresowania wykorzystywaniem ICT uczniowie/uczennice szacują średnio na 65%.

Potwierdzeniem wzrostu kompetencji i zainteresowania uczniów wykorzystywaniem ICT są zmiany jakie zaszły w ich zachowaniach w tym obszarze, co zaprezentowano w tabeli 47.

Projekt współfinansowany przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Tabela 58 – Zestawienie działań z wykorzystaniem ICT wykonywanych przez uczniów co najmniej raz w tygodniu.

	Czynności wykonywane co najmniej raz w tygodniu	Pretest	Posttest
1	kompresowanie plików	25,1	32,2
2	instalowanie nowych urządzeń (np. drukarki, modemu, skanera)	22,8	27,0
3	tworzenie i publikowanie własnych tekstów, grafiki, muzyki lub innej twórczości w Internecie	23,8	29,2
4	tworzenie prezentacji multimedialnej	18,5	31,1
5	wykorzystanie podstawowych funkcji matematycznych w arkuszu kalkulacyjnym	17,9	26,7
6	pisanie programu komputerowego z użyciem języka programowania	11,8	16,9
7	śłuchanie radia lub oglądanie telewizji przez Internet	54,9	61,0
8	uczestniczenie w czatach, grupach lub forach dyskusyjnych	49,6	57,3
9	telefonowanie przez Internet (VoIP, Skype),	38,5	47,8
10	korzystanie z interaktywnych zasobów internetowych np. platform edukacyjnych	25,5	41,4
11	korzystanie z internetowych katalogów książek lub wypożyczanie książek z biblioteki przez Internet	21,3	28,3
12	uczestniczenie w kursach lub szkoleniach przez Internet	10,5	18,7

źródło: opracowanie własne

Projekt współfinansowany przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

5. Podsumowanie i wnioski

5.1. Użyteczność działań i produktów projektu

Przytoczone powyżej **rezultaty badań monitoringowych i ewaluacyjnych pozwalają na sformułowanie wniosku o wysokim poziomie adekwatności działań i produktów wykorzystywanych w ramach projektu do potrzeb ich użytkowników i odbiorców.**

Obie grupy uczestników projektu sprawnie realizują projekt wykorzystując w szerokim zakresie wszystkie elementy produktu finalnego (program nauczania, zadania edukacyjne, filmy, prezentacje, Vademecum dla ucznia, zakładkę „Warto wiedzieć” programy komputerowe do prowadzenia miniprzedsiębiorstwa (program finansowo-księgowy, zarządzanie, generator biznesplanu), płyty CD zawierające wzory dokumentów potrzebnych do dokumentowania działalności miniprzedsiębiorstwa) i oceniają je wysoko zarówno pod względem jakości i zawartości merytorycznej, jak i przydatności w realizacji działań projektowych i pozaprojektowych, o czym świadczą zarówno zaprezentowane powyżej wyniki badań ilościowych, jak i wypowiedzi udzielone podczas wywiadów swobodnych: *„Program finansowy, linki, materiały, prezentacje – wszystko bardzo fajnie skoordynowane. Bardzo duża dostępność, prosta, komunikatywna forma przekazu. To jest duża pomoc dla nauczyciela, ale najważniejsze jest to, że są metody aktywizujące ucznia, że on na lekcji nabywa konkretną wiedzę praktyczną i nie czuje się znudzony”*. (N116), *„bardzo dużo materiałów, dużo spostrzeżeń [...] można je po prostu wykorzystać na lekcjach i wyżej cenię praktykę niż teorię”* (N6), *„program dobrze zorganizowany, dużo materiałów”* (MM 5), *„wszystko było zrobione jeśli chodzi o wszelkie dokumentacje, o informacje. Nic byśmy nie zmieniali”* (MM6), *„świetny gotowy materiał do przeprowadzania ćwiczeń, do korzystania na zajęciach”* (N4) *„cały program jest bardzo dobrze zorganizowany, jest to dobra lekcja jak się nauczyć być osobą przedsiębiorczą, jak prowadzić własną działalność”* (MM7), *„wytyczne, prezentacje bardzo dobrze przygotowane, tylko wiele rzeczy się powtarza [...] pomoce, książki, platforma bardzo dobrze zrobione. Myślę, że w dzisiejszych czasach właśnie korzystanie z Internetu jest na pewno lepsze niż korzystanie z książki, bo jest powszechne po prostu i korzystanie z książki trochę nuży, a Internet jest ciekawszy. Często wchodziłyśmy na*

Projekt współfinansowany przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

platformę.” (MM10), „To jest fajne, tu jest to, że coś robią [...], że mogą produkować i organizacyjnie się sprawdzać i robić wystawy i no, tworzyć ten projekt, pomysł. Przez to to jest takie urozmaicone, takie prawdziwe” (N5), „wszystkie moje oczekiwania zostały spełnione jeżeli chodzi o projekt, realizację, materiały [...] Pani koordynator wszystko sprawnie prowadziła, systematycznie, nie było żadnego problemu z tym, że nie wiem, co robić, nie wiem na kiedy, tak, jak to w innych projektach. Tutaj było wszystko dobrze zorganizowane” (N3)

Zgłaszane problemy wiążą się głównie z trudnościami w sferze organizacyjno – komunikacyjnej, a ich liczba zdecydowanie maleje w końcowych etapach projektu. Problemy związane z produktami projektu dotyczą przede wszystkim technicznej strony platformy internetowej, ale w zdecydowanej większości są one na bieżąco usuwane i w końcowej fazie edycji testującej także ten aspekt projektu jest oceniany pozytywnie: *„platformę oceniam bardzo bardzo pozytywnie, bo i zarówno ten program finansowy był świetnie stworzony [...] lepiej sobie tego nie wyobrażam”(MM7), „jest to bardzo fajne od strony technicznej. Z komputerem nie mają problemów, na pewno to ułatwia, pomaga [...] należałoby jeszcze uprościć platformę, więcej rzeczy z automatu” (N4), „praca z platformą, jak to już opanowali to bardzo się podobała. Na początku wydawało im się to bardzo trudne” (N1), zaś w edycji pilotażowego wdrożenia staje się jednym z najmocniejszych punktów poprawionej wstępnej wersji produktu finalnego. „Platforma jest bardzo pomocna, szczególnie fajna dla młodzieży. Platformę absolutnie bym polecała, bo właściwie wykorzystuję ją na każdych zajęciach. Oni bardzo chętnie na niej pracują, tu wszystko bezpośrednio widzą, doświadczają. Świetnie jest rozwiązana kwestia prowadzenia finansów. Oceniam bardzo wysoko przydatność zarówno platformy, jak i materiałów warsztatowych dla nauczyciela.” (N 104), „Materiały są przepiękne, świetnie zrobione, czytelne i bardzo przydatne. Zwłaszcza ćwiczenia i prezentacje oceniam bardzo wysoko. Także platforma jest bardzo dobrze zorganizowana, wszystko „chodzi” bez zarzutu.” (N122), „Platforma internetowa jest na bardzo wysokim poziomie. Jest prosta, przystępna, przejrzysta. Młodzież nie miała żadnego problemu z jej wykorzystywaniem.” (N133)*

Projekt współfinansowany przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

5.2. Poziom realizacji założonych celów (skuteczność działań projektowych)

Założone w ramach Strategii wdrażania projektu **cele i towarzyszące im wskaźniki rezultatu zostały osiągnięte**. W przypadku większości wskaźników uzyskano nawet rezultat lepszy od założonego:

- **W przypadku 96% użytkowników projektu (154 nauczycieli/nauczycielek) odnotowano wzrost poziomu wiedzy dotyczącej nowatorskich form prowadzenia zajęć z zakresu przedsiębiorczości wśród uczniów/uczennic szkół ponadgimnazjalnych. Wzrost ten według deklaracji badanych wyniósł średnio 61% (przy czym blisko co trzeci z badanych (47 osób) zadeklarował wzrost wynoszący minimum 80%).**

Zmiana poziomu wiedzy nauczycieli odnotowana w bezpośrednich deklaracjach, była widoczna także w zestawieniu ich samoocen dokonanych przed i po realizacji projektu. Aż 96% z nich (154 osoby) w ankiecie końcowej (postteście) oceniło swoje umiejętności wyżej niż w ankiecie początkowej (preteście). Także przeprowadzony dwukrotnie test wiedzy ekonomicznej zawierający pytania o teoretyczne aspekty prowadzenia działalności gospodarczej w formie spółki jawnej (w jakiej działają miniprzedsiębiorstwa) potwierdził zadeklarowany wcześniej wzrost wiedzy. **Ponad 90% użytkowników projektu (146 nauczycieli/nauczycielek) uzyskało w teście końcowym wynik lepszy niż ten uzyskany w teście przeprowadzonym przed rozpoczęciem realizacji projektu.**

- **W przypadku niemal 94% odbiorców projektu (3052 uczniów/uczennic) odnotowano wzrost wiedzy z zakresu przedsiębiorczości oraz prowadzenia działalności gospodarczej. Wzrost ten według deklaracji badanych wyniósł średnio 61,6% w I edycji oraz średnio 65,6% w II edycji (przy czym blisko 30% ogółu badanych zadeklarowało wzrost wynoszący minimum 80%).**

Zmiana poziomu wiedzy uczniów odnotowana w bezpośrednich deklaracjach, była widoczna także w zestawieniu ich samoocen dokonanych przed i po realizacji projektu. Ponad 74% z nich (2417 osób) w ankiecie końcowej (postteście) oceniło swoją wiedzę wyżej niż w ankiecie początkowej (preteście). Także przeprowadzony dwukrotnie test wiedzy

Projekt współfinansowany przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego z zakresu przedsiębiorczości i ekonomii (w tym prowadzenia działalności gospodarczej) potwierdził zadeklarowany wcześniej wzrost wiedzy. **Niemal 72% odbiorców projektu (2339 uczniów/uczennic) uzyskało w teście końcowym wynik lepszy niż ten uzyskany w teście przeprowadzonym przed rozpoczęciem realizacji projektu.** Warto odnotować, że w przypadku ponad 63% uczniów z tej grupy (1475 uczniów) rezultat uzyskany w teście końcowym był o 100% lepszy niż rezultat testu początkowego, ponieważ uczniowie ci co najmniej podwoili wyjściową liczbę punktów.

W wyniku uczestnictwa w projekcie „Szkoła praktycznej ekonomii – młodzieżowe miniprzedsiębiorstwo” **85% nauczycieli/nauczycielek (136 osób) zwiększyło posiadaną wiedzę na temat roli przedsiębiorczości w edukacji.** Ponad 80% tej grupy (115 osób, co stanowi jednocześnie 72% ogółu nauczycieli/nauczycielek uczestniczących w projekcie) zadeklarowało, iż zasób ich wiadomości wzrósł co najmniej o 40% w stosunku do stanu sprzed realizacji projektu. Średni deklarowany wzrost wiedzy na temat roli przedsiębiorczości w edukacji wyniósł 63%.

- **W przypadku 81% ogółu badanych nauczycieli (130 osób) wzrosło przekonanie o potrzebie kształtowania postaw przedsiębiorczych uczniów szkół ponadgimnazjalnych** (wyrażone w postępie wyższym poziomie akceptacji co najmniej jednej z czterech pozytywnych opinii na ten temat w stosunku do poziomu deklarowanego w pomiarze początkowym).

- **W badaniu końcowym 152 nauczycieli (90% ogółu) podniosło (w stosunku do badania początkowego) swoją ocenę zajęć z zakresu przedsiębiorczości z punktu widzenia ich wpływu na kształtowanie u uczniów postaw przedsiębiorczych** (oceniając wyżej wpływ zajęć na co najmniej jedną z umiejętności składowych postawy przedsiębiorczej).

- **Ponad 90% uczniów obu edycji (łącznie 2954 osoby) zadeklarowało, iż podczas realizacji programu Szkoła praktycznej ekonomii – młodzieżowe miniprzedsiębiorstwo zwiększyła się ich wiedza na temat roli, jaką odgrywa przedsiębiorczość** (postawa przedsiębiorcza) **w codziennym życiu.** Poziom wzrostu własnej wiedzy w analizowanym zakresie ankietowani uczniowie/uczennice oszacowali średnio na 65%.

Projekt współfinansowany przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

- **2512 odbiorców projektu (77% ogółu badanych uczniów) zwiększyło swoje przekonanie o przydatności w życiu codziennym przynajmniej jednej z umiejętności składowych postawy przedsiębiorczej. Z wywiadów pogłębionych przeprowadzonych z uczniami i nauczycielami wynika, że zmiana ta jest bezpośrednim efektem wzrostu wiedzy na temat roli przedsiębiorczości w życiu codziennym.**

- **Aż u 84% ogółu badanych uczniów (2737 osób) wzrosło przekonanie o potrzebie kształtowania postaw przedsiębiorczych** (wyrażone w postępie wyższym poziomie akceptacji co najmniej jednej z czterech pozytywnych opinii na ten temat w stosunku do poziomu deklarowanego w pomiarze początkowym).

- **W przypadku 77% odbiorców projektu (2520 uczniów/uczennic) odnotowano wzrost poziomu zainteresowania przedsiębiorczością.**

- **Aż 73% uczniów bezpośrednio zadeklarowało wzrost zainteresowania prowadzeniem w przyszłości własnej działalności gospodarczej.**

- **Ponad 42% odbiorców projektu (52% deklarujących zamiar podjęcia studiów wyższych) zwiększyło swoje zainteresowanie kontynuacją kształcenia na kierunkach o kluczowym znaczeniu dla gospodarki opartej na wiedzy i kierunkach kształtujących kluczowe kompetencje takie, jak przedsiębiorczość.**

- **Aż 95% nauczycieli – użytkowników projektu (152 osoby) zadeklarowało wzrost umiejętności prowadzenia zajęć z uczniami w formie gry edukacyjnej wzorowanej na prowadzeniu działalności gospodarczej, szacując ten wzrost średnio na 63,1% w stosunku do stanu wyjściowego (przed realizacją projektu).** Zmiana poziomu umiejętności nauczycieli odnotowana w bezpośrednich deklaracjach, była widoczna także w zestawieniu ich samoocen dokonanych przed i po realizacji projektu. Ponad 93% badanych nauczycieli (149osób) w pomiarze końcowym wskazało wyższą ocenę posiadanych umiejętności niż miało to miejsce w pomiarze początkowym.

- **W ramach dwu edycji projektu „Szkoła praktycznej ekonomii – młodzieżowe miniprzedsiębiorstwo” zostało założonych 359 miniprzedsiębiorstw (poprowadzonych przez 3410 uczniów/uczennic) - 134 w roku szkolnym 2011/2012 (prowadzonych łącznie przez 1364 uczniów/uczennice) oraz 225 w roku szkolnym 2012/2013 (prowadzonych przez 2046 uczniów/uczennice). Po realizacji projektu aż 92% ogółu badanych odbiorców**

Projekt współfinansowany przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

produktu finalnego (3005 uczniów/uczennic z obu edycji) zadeklarowało wzrost umiejętności praktycznych w zakresie prowadzenia działalności gospodarczej oceniając ten wzrost średnio na 81%. Oszacowania poziomu tegoż wzrostu dokonano także w oparciu o oceny niezależnego jury pracującego w ramach Ogólnopolskiego Konkursu na Najlepsze Młodzieżowe Miniprzedsiębiorstwo. Według jurorów umiejętności praktyczne uczniów lokują się średnio na pozycji 7 w jedenastopunktowej skali obejmującej wartości od 0 do 10, gdzie zero oznacza całkowity brak umiejętności, zaś 10 umiejętności bardzo wysokie. Jeśli chodzi o przyrost umiejętności uczniów – został on odnotowany w 196 ankietach (95% ogółu dokonanych ocen) i wyniósł średnio 69%.

- **W przypadku 138 nauczycieli (86% ogółu) odnotowano wzrost umiejętności posługiwania się nowoczesnymi technologiami informacyjno – komunikacyjnymi (ICT) Deklarowany wzrost poziomu umiejętności w omawianym zakresie wyniósł średnio 61,5%.**

- Wzrostowi umiejętności związanych z wykorzystywaniem nowoczesnych technologii informacyjno - komunikacyjnych w przypadku nauczycieli towarzyszy wzrost zainteresowania ich stosowaniem na większą skalę. Aż 99% nauczycieli chciałoby wykorzystywać nowoczesne technologie informacyjno – komunikacyjne w większym zakresie niż miało to miejsce dotychczas. **Aż 91% nauczycieli (145 osób) deklaruje także wprost, że podczas realizacji projektu poziom ich zainteresowania stosowaniem nowoczesnych technologii informacyjno - komunikacyjnych wzrósł, szacując ten wzrost średnio na 44%**

- **Wzrost umiejętności w zakresie ICT odnotowało także w przypadku 67% badanych uczniów (2188 osób). Według deklaracji badanych ich umiejętności w zakresie wykorzystania ICT wzrosły średnio o 62%.** W przypadku uczniów, podobnie jak miało to miejsce w badaniu nauczycieli, odnotowano również zmianę samoocen dotyczących poziomu umiejętności wykorzystywania nowoczesnych technologii informacyjno – komunikacyjnych. Ponad 53% badanych uczniów (1726 osób) wyżej oszacowało poziom swoich umiejętności w pomiarze końcowym niż w pomiarze początkowym.

- **Aż 78% uczniów deklaruje także wzrost zainteresowania wykorzystywaniem technologii informacyjno – komunikacyjnych w ramach zajęć szkolnych w większym**

Projekt współfinansowany przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

zakresie niż miało to miejsce do tej pory. Wzrost poziomu swojego zainteresowania uczniowie szacują średnio na 65%.

5.3. Trafność założonych celów, działań i produktów projektu

W ramach ewaluacji ex – ante w obszarze edukacji ponadgimnazjalnej z zakresu przedsiębiorczości zdiagnozowano m.in. niedostosowane do rzeczywistych potrzeb rynku pracy programy nauczania, nieefektywne metody i formy kształcenia oraz tradycyjne narzędzia dydaktyczne oraz zapotrzebowanie na zajęcia prowadzone w oparciu o elementy praktyczne, wzbogacone o materiały multimedialne, prowadzone w oparciu o przykłady praktycznego wykorzystania prezentowanej teorii ze współuczestnictwem praktyków biznesu.

Cele projektu, realizowane w jego ramach działania oraz wypracowane produkty w bardzo dużym stopniu odpowiadają na zdiagnozowane potrzeby, jednocześnie znacząco zmniejszając stojące za nimi problemy, co potwierdzają m.in. wypowiedzi uczestników zebrane podczas wywiadów swobodnych: *„Do udziału w projekcie skłoniła mnie ta innowacyjność i to, że możemy właśnie pracować metodą projektu w szkole. To było takie najistotniejsze dla mnie, że młodzież uczy się poprzez działanie”* (N12); *„może stworzyć się coś realnego w szkole, a nie tylko teoretycznie, prawda, na papierze [...] praca z młodzieżą*

w nieco inny sposób – metodą projektów, wcześniej to była dla mnie taka trochę abstrakcja” (N2), *„bardzo fajnie, że młodych uczy się przedsiębiorczości [...] nauczanie przez działanie jest bardzo dobrą metodą, lepsza niż nauka z książek”* (MM 5), *„projekt ten jest bardzo potrzebny, bardzo rozwija, uczy pracy w zespole, uczy księgowości, jest w tym bardzo dużo zabawy, ale i poświęcenia [...] No, bardzo duże wrażenie, ponieważ już teraz wiem jakie kroki muszę podjąć w założeniu własnego przedsiębiorstwa, ponieważ każdy myśli, że to jest tak łatwo [...] a naprawdę trzeba być punktualnym, trzeba być odpowiedzialnym, trzeba wszystkie szczegóły dopracować, bo wtedy firma nasza ma jakieś powodzenie. [...] Takie projekty są tworzone przez ludzi, którzy chcą rozwijać różnego rodzaju postawy i zdolności uczniów i widać, że tym ludziom na tym zależy i no, ja jestem niezmiernie wdzięczny, że mogłem w tym uczestniczyć i z tego korzystać, to jest super sprawa”* (MM 12), *„mocne strony*

Projekt współfinansowany przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

[projektu] to na pewno właśnie możliwość zdobycia wiedzy praktycznej i nauczania się pracy w zespole oraz organizacji przedsiębiorstwa” (MM 11), „...wiele się można nauczyć, znacznie więcej niż z książek. Dla nauczyciela jest to również rewolucja. Takie praktyczne zajęcia poprawiają relację nauczyciel – uczeń, można lepiej się poznać, nauczyciel ma ciekawszą pracę bo uczniowie się bardziej angażują” (MM 13)

5.4. Atrakcyjność projektu na tle wcześniejszych rozwiązań w obszarze objętym projektem

Projekt oferuje swoim użytkownikom - nauczycielom i odbiorcom – uczniom kompleksowy pakiet materiałów i narzędzi do prowadzenia przedmiotu ekonomia w praktyce w ciekawy i innowacyjny sposób. **Wysoką jakość, atrakcyjność i skuteczność produktu finalnego na tle innych rozwiązań dostępnych w obszarze edukacji ponadgimnazjalnej z zakresu przedsiębiorczości potwierdzają wcześniej przytoczone wyniki badań i cytaty z wypowiedzi uczestników.** Na szczególne podkreślenie zasługuje praktyczny wymiar edukacji prowadzonej z wykorzystaniem narzędzi i materiałów projektu (czyli produktu finalnego) znajdujący swoje odzwierciedlenie w licznych umiejętnościach zdobytych przez uczniów i nauczycieli (w tym w obszarach o kluczowym znaczeniu dla gospodarki opartej na wiedzy) oraz ich satysfakcji potwierdzanej m.in. takimi wypowiedziami:

„Ja już mam staż ponad dwudziestoletni. I jak w każdym zawodzie dochodzi do takiego momentu znudzenia zawodowego. A ten projekt spowodował, że ja na nowo żyję i nie czuję tego zmęczenia zawodowego, wzajemnie się od siebie uczymy”.(N116)

„Bardzo wysoko oceniam cały projekt. Uważam, że to najlepszy tego typu projekt dla młodzieży bo to jest nauka przez doświadczanie.” (N104)

„Program jest niezwykle potrzebny uczniom. To jest dopiero prawdziwe życie. Nawet dyrekcja, początkowo sceptycznie nastawiona do projektu stwierdziła, że to jednak jest projekt, który naprawdę czegoś uczy młodzież. Dzięki któremu dotknęli czegoś z życia, mieli szansę na prawdziwe zmagania z sobą i z różnymi przeciwnościami.”(N156)

„Projekt jest naprawdę wspaniały. Brałam udział w różnych, ale ten w porównaniu z nimi jest wyjątkowy. Bardzo podoba mi się to, że młodzież musi być w pewnym sensie „skazana” na

Projekt współfinansowany przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

samodzielność. Nauczyciel obserwuje, pilotuje, ale to młodzież sama rządzi swoim przedsięwzięciem. W dotychczasowych projektach nauczyciel musiał narzucać tematy, pomysły, reguły, a tutaj jest przestrzeń dla kreatywności młodzieży, uczniowie mogą się bardzo wykazać.” (N100)

Jednocześnie zauważyć należy, iż z punktu widzenia użytkowników i odbiorców **korzystanie z produktu finalnego nie generuje w zasadzie żadnych kosztów dodatkowych. Jedyny warunek jego efektywnego użytkowania stanowi dostęp do komputera i Internetu.**

5.5. Trwałość efektów projektu

Ze względu na wspomniany wcześniej praktyczny charakter projektu **uzyskane w jego ramach efekty w postaci zmian postaw i kompetencji nauczycieli i uczniów w zakresie przedsiębiorczości mają duże szanse utrzymać się także po zakończeniu jego realizacji.** Przekonanie to podzielają zarówno jurorzy Ogólnopolskiego Konkursu na najlepsze Młodzieżowe Miniprzedsiębiorstwo, których oceny przytoczono w raporcie (por. s. 90), jak i nauczyciele realizujący projekt: *„To, co jest ideą programu czyli rozwijanie postaw nie jest tu tylko hasłem ale jest namacalne i realizowane poprzez dobrze skonstruowane i innowacyjne narzędzia edukacyjne. To naprawdę nie jest hasłowe tylko autentyczne. Uważam, że moi uczniowie bardzo się rozwinęli, dojrzały w kwestii podejmowania decyzji, kreatywności, pomysłowości, przedsiębiorczości. Patrzyłam jakie cechy się u nich rozwijają i na przykład osoby, które wcześniej były zamknięte, nieśmiałe, nie potrafiły wyrazić swojej opinii, teraz, kiedy zbliżamy się do zamknięcia miniprzedsiębiorstwa już głośno artykułują swoje zdanie. Jest postawa asertywna.”*N116. Uczniowie rozwinęli *„przede wszystkim umiejętność pracy w grupie, umiejętność organizowania czasu pracy i organizacji pracy, również umiejętność podejmowania decyzji i rozwiązywania konfliktów. Uczyło ich to również systematyczności w działaniu i nauczyli się również nie zrażać porażkami i po prostu nauczyli się, że porażki również przynoszą pozytywne efekty. [...] Zmiany, jakie nastąpiły w uczniach pozostaną, zostali ukształtowani...”* (N12) *„ w praktyce umiejętności zdobyte bardzo im się przydadzą w dalszym życiu. Kilku uczniów wyraziło chęć założenia w przyszłości własnej firmy”* (N2), *„...praktyka jest najlepsza. To jest takie narzędzie pracy – przede wszystkim*

Projekt współfinansowany przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

praktyka i doświadczenie. Jak się czegoś doświadczy to się zapamiętuje na zawsze.” (N3)

„To jest praktyka, a jeśli coś się praktykuje to zostaje na dłużej. Uważam, że jeśli coś trzeba samodzielnie wymyślić, poprowadzić, zweryfikować to to zostaje na bardzo długo. Więc efekty tego projektu też zostaną na bardzo długo, może na całe życie. Bo to nie są takie zwykłe lekcje tylko konkretny projekt, konkretne działania pozwalające wyciągać wnioski.”

(N122)

Wysoka efektywność, atrakcyjność i przydatność produktu finalnego (potwierdzona ocenami i opiniami użytkowników i odbiorców) przekłada się także na **wysokie prawdopodobieństwo kontynuacji projektu** w szkołach, które już do niego przystąpiły oraz zainteresowania projektem kolejnych szkół, a tym samym prawdopodobieństwo dalszego funkcjonowania projektu po zakończeniu etapu testowania (i związanego z nim finansowania projektu). Potwierdzeniem takiego przypuszczenia może być wypowiedź jednego z nauczycieli (i jednocześnie dyrektora szkoły realizującej projekt): *„Byliśmy jedyną szkołą na tym terenie, która realizowała ten projekt. Po pewnym czasie zaczęli nam zazdrościć, bo wzrosło zainteresowanie naszą szkołą potencjalnych przyszłych uczniów i ich rodziców. [...] Młodzież interesowała się co to jest miniprzedsiębiorstwo, że można prowadzić działalność, nauczyć się prowadzenia firmy i nawet coś zarabiać.”* (N1), czy też wypowiedź innej nauczycielki *„Uczniowie z klas pierwszych, którzy teraz mają do wyboru wśród wielu przedmiotów m.in. ekonomię w praktyce, pod wpływem naszego projektu i obserwacji tej mojej piętnastki stwierdzili, że wolą ekonomię w praktyce niż np. angielski w biznesie, co uważam za wielki sukces. To pokazuje, że projekt się sprawdza.”*(N116)

5.6. Zaangażowanie grup docelowych

W ramach projektu w pełni wypełniono zasadę empowerment włączając zarówno użytkowników produktu finalnego – nauczycieli/nauczycielki, jak i jego odbiorców uczniów/uczennice do prac nad jego ostateczną wersją. Włączanie to było realizowane przez cały okres testowania wstępnej wersji produktu finalnego w sposób ciągły poprzez bieżący monitoring, w ramach którego obie grupy docelowe zgłaszały rozmaite uwagi i sugestie wynikające z wykorzystywania produktu w praktyce edukacyjnej, a także w ramach osobnych spotkań ewaluacyjnych podsumowujących kolejne etapy testowania i służących

Projekt współfinansowany przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego wypracowaniu rekomendacji do korygowania poszczególnych elementów wstępnej wersji produktu finalnego. Co ważne możliwość uczestniczenia w korygowaniu produktu (poprzez wnoszenie uwag, sugestii, propozycji) mieli wszyscy uczestnicy testowania.

Rekomendacje

Ze względu na fakt, iż oceny produktu finalnego we wszystkich aspektach są bardzo wysokie, zaś wszystkie problemy i uwagi zgłaszane przez uczestników oraz pojawiające się w trakcie realizacji projektu były na bieżąco zgłaszane Koordynatorowi, omawiane na zebraniach Zespołu zarządzającego projektem i uwzględniane w korektach wprowadzanych do poszczególnych elementów produktu finalnego, sformułowano tylko dwie rekomendacje dotyczące ostatecznej wersji produktu finalnego i jego dalszego wdrażania.

Pojawiające się w ramach programów umieszczonych na platformie usterki (nieliczne w II edycji) były na bieżąco usuwane, nie mniej jednak funkcjonowanie platformy musi zostać dopracowane w najdrobniejszych szczegółach, aby ewentualni późniejsi użytkownicy (po zakończeniu finansowania projektu) mogli z niej w pełni korzystać bez stałego wsparcia koordynatora. Być może dobrym rozwiązaniem byłoby wprowadzenie swego rodzaju przewodników dla użytkowników, wskazujących kolejne kroki do wykonania w programach zamieszczonych na platformie i objaśniających ewentualne wątpliwości użytkowników.

Bardzo wysokie oceny produktu ze strony uczestników edycji testującej (zarówno uczniów jak i nauczycieli) powinny zostać wykorzystane w działaniach promocyjnych projektu, zwiększając zainteresowanie dyrektorów szkół jego wdrożeniem.

Projekt współfinansowany przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Spis tabel

Tabela 1 – Zestawienie celów szczegółowych zakładanych efektów realizacji projektu.....	16
Tabela 2 – Zestawienie złożonych efektów i metod ich weryfikacji	21
Tabela 3– Problemy miniprzedsiębiorstw.....	30
Tabela 4– Problemy w miniprzedsiębiorstwach w poszczególnych miesiącach – edycja I (odsetek nauczycieli z N=98)	32
Tabela 5 – Problemy w miniprzedsiębiorstwach w poszczególnych miesiącach – edycja II (odsetek nauczycieli z N=160)..	33
Tabela 6– Obszary, w których konsultanci pomagali uczniom.....	34
Tabela 7 – Ocena warsztatu szkoleniowego dla nauczycieli	35
Tabela 8 – Ocena zadań edukacyjnych	38
Tabela 9 – Ocena filmów.....	39
Tabela 10 – Ocena prezentacji multimedialnych.....	40
Tabela 11 – Ocena przydatności Vademecum dla nauczyciela oraz zakładki Warto wiedzieć.....	40
Tabela 12 – Ocena materiałów dla ucznia.....	42
Tabela 13– Deklarowany wzrost poziomu wiedzy na temat nowatorskich form prowadzenia zajęć z zakresu przedsiębiorczości.....	44
Tabela 14 - Ocena poziomu wiedzy na temat nowatorskich form prowadzenia zajęć z zakresu przedsiębiorczości (tabela panelowa).....	45
Tabela 15 - Wyniki testu wiedzy ekonomicznej dla nauczycieli.....	46
Tabela 16 - Deklarowany wzrost poziomu wiedzy na temat prowadzenia działalności gospodarczej (uczniowie).....	48
Tabela 17 – Ocena poziomu wiedzy z zakresu prowadzenia działalności gospodarczej (tabela panelowa – edycja I).....	49
Tabela 18 – Ocena poziomu wiedzy z zakresu prowadzenia działalności gospodarczej (tabela panelowa – edycja II).....	50
Tabela 19 - Wyniki testu wiedzy z zakresu przedsiębiorczości i ekonomii dla uczniów.....	51
Tabela 20 - Ocena zajęć z zakresu przedsiębiorczości z punktu widzenia kształtowania postaw przedsiębiorczych uczniów	56
Tabela 21 – Umiejętności uczniów kształtowane w ramach projektu.....	57
Tabela 22 – Poziom akceptacji opinii, że kształtowanie postaw przedsiębiorczych jest potrzebne w większym zakresie niż obecnie.....	58
Tabela 23 – Poziom akceptacji opinii, że kształtowanie postaw przedsiębiorczych jest zadaniem każdego nauczyciela	58
Tabela 24 – Poziom akceptacji opinii, że kształtowanie postaw przedsiębiorczych powinno się odbywać w ramach każdego przedmiotu.....	59
Tabela 25 – Poziom akceptacji opinii, że kształtowanie postaw przedsiębiorczych powinno zyskać wyższą rangę w edukacji ponadgimnazjalnej (powinno się na nie zwrócić większą uwagę)	59
Tabela 26 - Deklarowany poziom wzrostu wiedzy na temat roli przedsiębiorczości w życiu codziennym (uczniowie).....	62
Tabela 27 - Ocena przydatności w codziennym życiu umiejętności komunikacyjnych (tabela panelowa- edycja I).....	63
Tabela 28 - Ocena przydatności w codziennym życiu umiejętności komunikacyjnych (tabela panelowa- edycja II)	64
Tabela 29 - Ocena przydatności w codziennym życiu umiejętności współpracy z innymi ludźmi (tabela panelowa – edycja I)	64
Tabela 30 - Ocena przydatności w codziennym życiu umiejętności współpracy z innymi ludźmi (tabela panelowa – edycja II)	65
Tabela 31 - Ocena przydatności w codziennym życiu umiejętności planowania własnej kariery zawodowej (tabela panelowa – edycja I).....	65
Tabela 32 - Ocena przydatności w codziennym życiu umiejętności planowania własnej kariery zawodowej (tabela panelowa – edycja II)	66

Projekt współfinansowany przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Tabela 33 - Ocena przydatności w codziennym życiu umiejętności identyfikacji i oceny własnych mocnych i słabych stron (tabela panelowa edycja I).....	66
Tabela 34 - Ocena przydatności w codziennym życiu umiejętności identyfikacji i oceny własnych mocnych i słabych stron (tabela panelowa edycja II).....	67
Tabela 35 - Ocena przydatności w codziennym życiu umiejętności związanych z prowadzeniem własnej działalności gospodarczej (tabela panelowa – edycja I).....	67
Tabela 36 - Ocena przydatności w codziennym życiu umiejętności związanych z prowadzeniem własnej działalności gospodarczej (tabela panelowa – edycja II).....	68
Tabela 37 - Ocena przydatności w codziennym życiu aktywnej postawy życiowej (tabela panelowa – edycja I).....	68
Tabela 38 - Ocena przydatności w codziennym życiu aktywnej postawy życiowej (tabela panelowa – edycja II).....	69
Tabela 39 – Opinie dotyczące potrzeby kształtowania postaw przedsiębiorczych uczniów/uczennic szkół ponadgimnazjalnych (uczniowie edycja I).....	71
Tabela 40 – Opinie dotyczące potrzeby kształtowania postaw przedsiębiorczych uczniów/uczennic szkół ponadgimnazjalnych (uczniowie edycja II).....	72
Tabela 41 - Poziom akceptacji opinii, że kształtowanie postaw przedsiębiorczych jest zadaniem każdego nauczyciela (uczniowie – edycja I).....	72
Tabela 42 - Poziom akceptacji opinii, że kształtowanie postaw przedsiębiorczych jest zadaniem każdego nauczyciela (uczniowie – edycja II).....	73
Tabela 43 - Poziom akceptacji opinii, że kształtowanie postaw przedsiębiorczych powinno się odbywać ramach każdego przedmiotu (uczniowie edycja I).....	73
Tabela 44 - Poziom akceptacji opinii, że kształtowanie postaw przedsiębiorczych powinno się odbywać ramach każdego przedmiotu (uczniowie edycja II).....	74
Tabela 45 - Poziom akceptacji opinii, że kształtowanie postaw powinno zyskać wyższą rangę w edukacji ponadgimnazjalnej (uczniowie – edycja I).....	74
Tabela 46 - Poziom akceptacji opinii, że kształtowanie postaw powinno zyskać wyższą rangę w edukacji ponadgimnazjalnej (uczniowie – edycja II).....	75
Tabela 47 –Wykorzystywane przez uczniów źródła informacji dotyczących przedsiębiorczości.....	76
Tabela 48 – Zmiana poziomu zainteresowania uczniów problematyką przedsiębiorczości (uczniowie - edycja I).....	77
Tabela 49 – Zmiana poziomu zainteresowania uczniów problematyką przedsiębiorczości (uczniowie - edycja II).....	78
Tabela 50 – Zmiana poziomu umiejętności prowadzenia zajęć metodą gry edukacyjnej (tabela panelowa – nauczyciele)	83
Tabela 51 – Deklarowany wzrost poziomu umiejętności prowadzenia zajęć metodą gry edukacyjnej.....	84
Tabela 53 – Zmiana poziomu umiejętności nauczycieli w zakresie wykorzystywania nowoczesnych technologii informacyjno – komunikacyjnych.....	88
Tabela 54 – Deklarowany poziom wzrostu umiejętności wykorzystywania ICT.....	89
Tabela 55 – Deklarowany poziom wzrostu zainteresowania stosowaniem ICT - nauczyciele.....	91
Tabela 56 – Zmiana poziomu umiejętności uczniów w zakresie wykorzystywania ICT (edycja I).....	93
Tabela 56 – Zmiana poziomu umiejętności uczniów w zakresie wykorzystywania ICT (edycja II).....	94
Tabela 57 – Deklaracja dotycząca zakresu zmiany umiejętności wykorzystywania ICT przez uczniów.....	95
Tabela 60 – Zestawienie działań z wykorzystaniem ICT wykonywanych przez uczniów co najmniej raz w tygodniu.....	96

Projekt współfinansowany przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Spis wykresów

Wykres 1 – Deklarowana zmiana poziomu wiedzy nauczycieli na temat stosowania nowatorskich form prowadzenia zajęć z zakresu przedsiębiorczości	43
Wykres 2 – Punktacja uzyskana przez nauczycieli w teście wiedzy ekonomicznej.....	47
Wykres 3– Deklaracja zmiany poziomu wiedzy dotyczącej prowadzenia działalności gospodarczej (uczniowie)	48
Wykres 4 – Punktacja uzyskana przez uczniów w teście wiedzy z zakresu przedsiębiorczości i ekonomii.....	52
Wykres 5 - Deklaracja zmiany poziomu wiedzy dotyczącej roli przedsiębiorczości w edukacji	53
Wykres 6– Odsetek nauczycieli przekonanych, że zajęcia z zakresu przedsiębiorczości i ekonomii w bardzo dużym stopniu (5 punkt w skali 1-5) kształtują umiejętności składowe postaw przedsiębiorczych uczniów.	55
Wykres 7 – Odsetek nauczycieli akceptujących pozytywne opinie na temat kształtowania postaw przedsiębiorczych uczniów/uczennic szkół ponadgimnazjalnych.	60
Wykres 8 – Ocena znaczenia elementów składowych postawy przedsiębiorczej w życiu codziennym.....	63
Wykres 9 – Odsetek uczniów przekonanych, że zajęcia z zakresu przedsiębiorczości i ekonomii w dużym stopniu (5 i 6 punkt w skali 0-6) kształtują postawy przedsiębiorcze młodzieży.....	70
Wykres 10 - Deklaracje uczniów dotyczące zmiany poziomu zainteresowania przedsiębiorczością.....	79
Wykres 11 - Deklaracje uczniów dotyczące zmiany poziomu zainteresowania prowadzeniem w przyszłości własnej działalności gospodarczej.....	80
Wykres 12 – Zestawienie opinii uczniów na temat prowadzenia własnej działalności gospodarczej i pracy na etacie.....	81
Wykres 13 - Deklaracja dotycząca zmiany poziomu umiejętności prowadzenia zajęć metodą gry edukacyjnej	84
Wykres 14 – Ocena trwałości efektów projektu przez jurorów Ogólnopolskiego Konkursu na Najlepsze młodzieżowe Miniprzedsiębiorstwo.....	87
Wykres 15 – Deklaracja dotycząca zmiany poziomu umiejętności nauczycieli w zakresie wykorzystywania ICT.....	89
Wykres 16 – Ocena poziomu zainteresowania nauczycieli posługiwaniem się ICT	90
Wykres 17 – Opinie nauczycieli dotyczące atrakcyjności nauczania z wykorzystaniem ICT	91
Wykres 18 - Opinie nauczycieli dotyczące skuteczności nauczania z wykorzystaniem ICT	92
Wykres 19 – Opinie uczniów dotyczące atrakcyjności nauczania z wykorzystaniem ICT	92
Wykres 20 - Opinie uczniów dotyczące skuteczności nauczania z wykorzystaniem ICT	93
Wykres 22– Deklaracje uczniów dotyczące zmiany poziomu umiejętności w zakresie wykorzystywania ICT	94